

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ 20 • ΙΟΥΝΙΟΣ 1979 • ΣΙΒΑΝ 5739

ובנו בתים וישבו ונמנעו ברמים ואכלו פרים

«Καί θέλουσιν οἰκοδομήσαι οἰκίας καί κατοικήσαι
καί θέλουσι φυτεύσαι ἀμπελῶνας καί φάγει τόν καρ-
πόν αὐτῶν».

(Ἡσαΐας, 65:21)

ΝΙΚΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Κάθε φορά πού σάν χώρες, σάν ομάδες ή σάν άτομα οί σύγχρονοι άνθρωποι αντιμετωπίζουμε τήν άδικία, τόν διωγμό, τόν έξευτελισμό τής προσωπικότητός μας, κάποια άρνητική γενικά πράξι στήν όποία, ένω άδικούμεθα, δέν μπορούμε νά αντιδράσουμε, νά βροῦμε δηλαδή τό δίκιο μας, τότε μόνο αντιλαμβανόμαστε πόσο λιγοστή, πόσο άνίσχυρη εἶναι ή προστασία τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Τά Ἀνθρώπινα Δικαιώματα, γιά τά όποία καί παγκόσμιοι πόλεμοι έγιναν καί διεθνεῖς συμβάσεις έξακολουθητικά υπογράφονται, παραμένουν στή διεκδίκησί τους τό ἴδιο άνίσχυρα καί τό ἴδιο περιορισμένα, όπως καί δεκάδες χρόνια πρίν.

Ἰδιαίτερα ή ανθρώπινη προσωπικότης, ή προσωπικότης τοῦ μεμονωμένου ανθρώπου, εξακολουθεῖ σ' όλα τά μήκη καί πλάτη τοῦ πλανήτου νά παραμένη άπροστάτευτη. «Οἱ οργανωμένες δυνάμεις» — όποιες κι άν εἶναι αὐτές, ανεξάρτητα από έθνότητα, φυλή, χρώμα ή θρησκεία — δέν σέβονται τόν άπλό πολίτη, τό άτομο.

Τήν τελευταία πενταετία μιά διεθνής διάσκεψις στό Ἑλσίνκι καί μιά διεθνής σύμβασις γιά τόν κολασμό πράξεων κι ένεργειῶν πού άποσκοποῦν σέ φυλετικές διακρίσεις άσχολήθηκαν μέ αὐτά τά Ἀνθρώπινα Δικαιώματα καί προσπάθησαν νά δώσουν διεξόδους καί λύσεις στήν άναγκαιότητα τής προστασίας αὐτῶν τῶν δικαιωμάτων.

Δέν ελπίζουμε ότι θά μπορέσουν νά προκύψουν πολλά θετικά σημεῖα από τίς δύο αὐτές, σχετικά πρόσφατες, διεθνεῖς πρωτοβουλίες.

Τό ότι, όμως, ή διεθνής Κοινότης αίσθάνεται — συνεχῶς καί περισσότερο — τήν άδυναμία της στήν προστασία τοῦ πρωταρχικοῦ αὐτοῦ τομέως τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων, τό ότι προσπαθεῖ νά βρῇ λύσεις καί διεξόδους, τό ότι τό πρόβλημα παραμένει «άνοικτό καί καυτό» μᾶς γεννᾷ νέες ελπίδες ότι — ἴσως — κάποτε, κάτι θά γίνη.

Ἡ εποχή πού περνοῦμε εὐνοεῖ τίς έκκρεμότητες. Ἀλλά πρέπει νά αρχίσουμε νά συνειδητοποιοῦμε ότι παρόμοιες σοβαρές έκκρεμότητες κυοφοροῦν όλοένα καί νέες μορφές κινδύνου γιά τήν έλευθερία τοῦ ανθρώπου. Καί νομίζουμε — κι ελπίζουμε — ότι κάποτε θά πρέπει νά νικήση κι ὁ Ἀνθρωπος...

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΗΝ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

Τό τεύχος αυτό είναι αφιερωμένο στην Ίσραηλιτική Κοινότητα Κερκύρας, μιά από τίς παλιές Κοινότητες μέ πολύμορφη ιστορία.

ΚΕΡΚΥΡΑ: ελληνικό νησί, τό δεύτερο σέ έκταση από τά νησιά του Ίονιου. Ή δμώνυμη πόλη εΐναι ή μεγαλύτερη του νησιού. Ο Βενιαμίν από την Τουδέλα συνάντησε περί τά 1160, μόνο έναν Έβραϊο στην Κέρκυρα. Ο αριθμός των Έβραίων αύξήθηκε κατά τόν 13ο καί 14ο αΐωνα, μέ την άφιξη νεοφερμένων κατοίκων από την ήπειρωτική χώρα.

Οι Έβραίοι του νησιού υπήρξαν θύματα πολλών βιαίων επιθέσεων καί διωγμών. Υποχρεούντο νά κωπηλατούν τίς τριήρεις, νά παρέχουν στέγη γιά τούς στρατιώτες, έκαλούντο νά παρουσιασθούν στά δικαστήρια κατά τά Σάββατα καί τίς άλλες μέρες των θρησκευτικών τους γιορτών καί, όπως συνηθίζονταν καί στίς άλλες περιοχές πού ευρίσκοντο υπό την έπικρασία του Βυζαντίου, ήσαν υποχρεωμένοι νά εκτελούν χρέη δημίου. Πολλές φορές μάλιστα οι άρχές αναγκάζονταν νά εκδίδουν διαταγές γιά νά τούς προστατέψουν από την έχθρότητα του ύπολοιπού πληθυσμού.

Όταν ή Κέρκυρα παρεδόθη στή Βενετία (1386), στην εξαμελή αντιπροσωπεία πού πήγε νά διαπραγματευθεί τούς όρους της παραδόσεως, συμμετείχε ό Έβραϊός **Δαυίδ Σέμο**. Ένα διάταγμα του 1387 έπανεμβαίονε τά δικαιώματα των Έβραίων πού ίσχυαν κατά τή Βυζαντινή έπικυριαρχία, αλλά τό 1406 τούς άπαγορεύθηκε νά αγοράζουν γή καί διατάχθηκαν νά φέρουν στά ρούχα τους διακριτικό σήμα. Τό 1408 τούς άπαγορεύθηκε νά κατέχουν γή άξίας μεγαλύτερης των 2.000 δουκάτων· άργότερα ή άξία γής, πού έπιτρεπτο νά κατέχουν, αύξήθηκε σέ 4.000 δουκάτα.

Οι Βενετικές άρχές συχνά επέβαλλαν επί της έβραϊκής κοινότητας βαρείες φορολογίες γιά την χρηματοδότηση των πολέμων κατά της Τουρκίας. Υπήρξαν όμως καί περιπτώσεις πού Έβραίοι βοήθησαν οικειοθελώς, όπως π.χ. γιά την άχύρωση των τειχών.

Άρχικά οι Έβραίοι ζούσαν σέ δύο δρόμους μεταξύ της Παλαιάς Πόλεως καί του Φρουρίου. Όταν άργότερα ή περιοχή αύτή συμπεριελήφθηκε έντός των νέων άχυρώσεων, οι Έβραίοι διασκορπίσθηκαν σέ όλόκληρη την πόλη. Από τό 1622, όμως, περιορίσθηκαν μέσα στό **γκέττο**. Παρόλους αύτούς τούς περιορισμούς, οι Βενετικές άρχές υπήρξαν πολύ πιά φιλελεύθερες άπέναντι των Έβραίων της Κερκύρας, από όσον υπήρξαν άπέναντι των Έβραίων της ίδιας της Βενετίας.

Κατά τόν 16ο αΐωνα υπήρχαν στην Κέρκυρα δύο συναγωγές· ή των **Ρωμανιωτών** (Romanioiti), πού διατηρούσε τό άρχαίο Βυζαντινό τυπικό — γνωστό ως **minhag korfu** — καί ή των Ίταλών. Μέ την πάροδο του χρόνου ή Ιταλόφωνη κοινότης αναπτύχθηκε μέ την άφιξη των Έβραίων από την **Άπουλία**, τούς Ίσπανούς εξόριστους, τούς Πορτογάλους **Μαρράνους** καί τούς Έσκεναζίμ, οι όποιοί, τελικά, υιοθέτησαν τό Σεφαραδικό τυπικό. Η Ρωμανιώτικη κοινότης έχαιρε όρισμένων προνομίων καί αντίτιθετο στην άπόδοση του δικαιώματος της μόνιμου έγκαταστάσεως γιά τούς Ίταλούς νεοφερμένους. Μεταξύ των ετών 1662 καί 1664 άποδόθηκαν ίσα δικαιώματα σέ όλους τούς Έβραίους της Κερκύρας. Η κάθε μία από τίς «κοινότητες» έδιοικείτο από τούς **έπόπτες** (σύνδικοι), δύο έλεγκτές γιά τά θέματα του Κασροού καί δύο **παρνασάμ** (έπιτρόπους). Τό 1563 ό ταξιδιώτης **Elijah από τό Pesaro** (Ίταλία) αναφέρει ότι οι Ίταλοί άποτελούν την πλειοψηφία της έβραϊκής κοινότητος Κερκύρας. Οι τελευταίοι επέβαλαν τή γλώσσα τους σέ όλους τούς Έβραίους του νησιού, οι περισσότεροι από τούς όποιους **μιλούσαν την Άπουλιανή διάλεκτο**, χρησιμοποιώντας καί πολλές ελληνικές λέξεις.

Τό 1552 υπήρχαν 200 Έβραίοι ίδιοκτήτες κατοικιών· τό 1558, περίπου 400 καί τό 1663 500. Οι Έβραίοι της

Κερκύρας άσχολούντο μέ τίς βαφές, τήν έπεξεργασία δερμάτων, τίς δανειοδοτίσεις, τό έμπόριο καί τήν άντιπροσώπευση άγαθών μεταξύ Βενετίας καί τοϋ Λεβάντε. Στούς Έβραίους έμπόρους τής Κερκύρας παραχωρήθηκαν όρισμένα προνόμια, τά όποια δέν-είχαν παραχωρηθεί ούτε στούς ίδιους τούς Έβραίους τής Βενετίας.

Τό 1829 τυπώθηκε στήν Κέρκυρα ή Καινή Διαθήκη στά Έβραιο — Ισπανικά (Judeo - Spanish), προφανώς, γιά λόγους Ιεραποστολικούς. Η τυπογραφία τών Έβραίων άρχισε τό 1853 καί συνεχίσθηκε μέχρι τά 1896. Από τίς δεκα-τέσσερις, συνολικά, έκδόσεις, οι δεκα-τρείς ήταν τοϋ **Ίωσήφ Ναχαμούλη**, ό όποιος εξέδωσε καί μία ελληνική μετάφραση τοϋ καθημερινοϋ προσευχολογίου.

Όταν τό 1716 οι Τούρκοι πολιορκούσαν τήν Κέρκυρα, οι Έβραίοι διακρίθηκαν στήν άμυνα τοϋ νησιοϋ. Η νομιμοφροσύνη τών Έβραίων τής Κερκύρας πρός τή Βενετία συνεχίσθηκε μέχρι τό 1797 όταν τερματίσθηκε ή Βενετική κυριαρχία. Υπό τήν γαλλική ήγεμονία τής Κερκύρας (1797 — 99 καί 1806 — 15), οι Έβραίοι είχαν ίσα δικαιώματα μέ τούς άλλους πολίτες καί ό ραββίνος τής κοινότητος είχε τά ίδια προνόμια μέ τούς λοιπούς θρησκευτικούς άρχηγούς τών άλλων κοινότητων. Η θέση τους χειροτέρεψε κατά τή διάρκεια τής βρεταννικής κυριαρχίας (1815 — 64): άποκλείσθηκαν από τίς δημόσιες θέσεις καί άπολιτογραφήθηκαν. Τούς άπαγορεύθηκε νά δικηγορουν έντός τών δικαστηρίων. Ο **Judah Bibas**, γνωστός ύποστηρικτής τής Σιωνιστικής Ιδέας γιά τήν έπιστροφή στή Σιών καί ένθερμος ύποστηρικτής τοϋ κινήματος τής **Haskalah** (διάφωτισεως), διετέλεσε ραββίνος Κερκύρας από τό 1831. Τό 18

55 ή έβραϊκή κοινότης άριθμούσε 4.000 άτομα.

Ο μή-έβραϊκός πληθυσμός διατήρησε πολλές από τίς παλιές προκαταλήψεις κατά τών Έβραίων καί όταν, μέ τήν ένσωμάτωση τοϋ νησιοϋ στο έλληνικό Βασίλειο, τό 1864, άποκαταστάθηκαν τά δικαιώματα τών Έβραίων, ξεσπασαν ταραχές πού προκάλεσαν μία μεγάλη έξοδο Έβραίων πρός τήν ήπειρωτική Ελλάδα καί τήν Ιταλία. Τό 1891, όταν οι Έβραίοι ζούσαν άκόμη στή δική τους συνοικία (γκέττο), ξεσπασε μία **αιματηρή — κατηγορία** (blood libel), πού προκάλεσε μεγάλες ταραχές στο νησί άλλα καί σέ όλη τήν Ελλάδα, μέ άποτέλεσμα πολλοί Έβραίοι νά μεταναστεύσουν.

Έκτότε ή έβραϊκή κοινότης τής Κερκύρας άρχισε νά φθίνει: πολλοί Έβραίοι μετανάστευσαν στήν Τεργέστη καί τήν Αίγυπτο. Τό 1923 ζούσαν στο νησί περίπου 3.000 Έβραίοι, οι περισσότεροι από τούς όποιους ήσαν μικροέμποροι πού μοχθοΰσαν γιά νά κερδίσουν τά πρός τό ζήν. Συνολικά τότε, ύπήρχαν τέσσερις συναγωγές στήν πόλη τής Κερκύρας καί όλες ακολουθούσαν τό Σεφαραδικό τυπικό: ή **Ελληνική Συναγωγή**, ή **Απουλιανή**, ή **Απουλιανή — Ισπανική** καί τό **Απουλιανό — Μινιάν**.

Τίς παραμονές τοϋ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου ή Κοινότης άριθμούσε 2.000 μέλη. Κατά τή διάρκεια τής Ιταλικής κατοχής (1941 — 43) έπικρατούσε σχετική ήρεμία. Οι Γερμανοί κατέλαβαν τήν Κέρκυρα στίς 27 Σεπτεμβρίου 1943. Στίς 14 Ιουνίου 1944, 1800 Έβραίοι έκτοπίσθηκαν στο **Αουσβιτς**. Τό 1948 ό άριθμός τών Έβραίων στήν Κέρκυρα μειώθηκε σέ 170: τό 1968 σέ 92. Σήμερα, μόνον μία από τίς τέσσερις συναγωγές έπιζεί.

(Από τήν έγκυκλοπαίδεια **Judaica**, τόμος 5ος, σελ. 970 — 972).

Υπό κ. Ἀνδρ. Ἀνδρεάδῃ Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΠΤΑΝΗΣΟΥ

Ἡ ἐβραϊκὴ κοινότης Κερκύρας ἐπὶ Βενετοκρατίας

Ἡ ἐβραϊκὴ κοινότης τῆς Κερκύρας εἶναι τὴν σήμερον ἔτι ἡ σπουδαιότης τῶν ἐν Ἑλλάδι Ἰσραηλιτικῶν κοινοτήτων. Ἀπολύτως δ' ἡ σημασία αὐτῆς εἶναι μεγάλη ὅφ' οὐ κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1907 ἐπὶ 29,135 κατοίκων τοῦ δήμου Κερκυραίων 2,175 ἦσαν Ἰσραηλιταί. Οὗτοι ἀναλογοῦσι ἀσφαλῶς εἰς πλέον ἢ τὸ δέκατον τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως Κερκύρας ἐν ᾗ εἶναι σχεδόν ἅπαντες συνοικισμένοι. Εἶναι ὅθεν φυσικὸν ἡ σπουδαία αὕτη κοινότης νὰ ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν τῶν δύο κορυφαίων Κερκυραίων ἱστορικῶν, τοῦ Ἀνδρέου Μουστοξύδου καὶ τοῦ Ἰωάννου Ρωμανοῦ, ὧν ὁ δεύτερος καὶ σοφωτάτην μονογραφίαν ἐπὶ τοῦ θέματος ἔγραψε (βλ. Ἡ Ἑβραϊκὴ Κοινότης τῆς Κερκύρας, «Ἐστία», 1891, τόμ. α' σελ. 369,384,401).

Χαρακτηριστικὴ φωτογραφία Ἑβραίας τῆς Κερκύρας τοῦ 1821.

Ἡ σύμψηξις τῆς ἐβραϊκῆς κοινότητος Κερκύρας ἐγένετο μεταξύ τῶν μέσων τοῦ ἰβ' καὶ τὰ ἀρχὰς τοῦ ἰδ' αἰῶνος. Πράγματι ὁ περίφημος Ἰσπανὸς Ραββῖνος Βενιαμὴν Τουδέλας ἐπίσκεφθεὶς τὴν Κέρκυραν τῷ 1147 δὲν εὔρε ἢ μόνον ἓνα Ἰσραηλίτην ὅστις ἐπηγγέλλετο τὸν βαφεῖα καὶ ὠνομάζετο Ἰωσήφ (Πρβ. ἐν τῇ ἀγγλικῇ μεταφράσει τοῦ Asher Λονδίνον 1840. τόμ. Α' σ. 45. Τὰ περὶ Ἑλλάδος τοῦ Ὀδοιπορικοῦ τοῦ Βενιαμὴν μετέφρασεν ἑλληνιστὶ δὲ κ. Λάζαρος Βελέλης ἐν τῇ Τεργεσταίᾳ «Ἡμέρα»). Τουναντίον διάφορα προνομιακά ἔγγραφα τοῦ ἰδ' αἰῶνος (1324, 1365, 1370 κτλ.) ὅτινα μετὰ προσοχῆς συνέλεξεν ὁ Μουστοξύδης (βλ. Ἑλληνομνήμονα σελ. 486, Del le Cose Corciresi σελ. 445 καὶ 447) δεικνύουσι ὅτι πολυάριθμοι ἦσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ ἐν τῇ νήσῳ τῶν Φαιάκων Ἰουδαῖοι. Διὰ τοῦτο δέον τις νὰ συμπεράνῃ ὅτι ἡ ἀποίκισις ἐγένετο κατὰ τὰς μεσολαβησάσας δεκαετίαις.

Τὴν σπουδαιότητα τῆς ἐν λόγῳ κοινότητος ἀπὸ τῆς πρώτης ὥρας τῆς Βενετοκρατίας δεικνύει ἡ συμπερίληψις, εἰς τὴν ἐξαμελὴ κερκυραϊκὴν πρεσβείαν, τὴν σταλείσαν ἐν Βενετίᾳ, ἐνός Ἰουδαίου τοῦ Δαβὶδ δέ Σέμου (τῆς ὕφισταμένης εἰσέτι οἰκογενείας), ὡς καὶ τὸ θέσπισμα τῆς Βενετικῆς Συγκλήτου (22 Ἰανουαρίου 1387) ὅπερ παρέχει εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἰσοπολιτεῖαν, ἰσότητα φορολογικὴν καὶ ἐν γυήσεσι κατὰ καταναγκαστικὸν δανείου.

Καὶ πᾶσαι μὲν αἱ ἐγγυήσεις αὗται δὲν ἐτηρήθησαν θρησκευτικῶς, ὅπως αὐτὲ τ' ἀρχαιότερα προνομιακά γράμματα τῶν Φράγκων, δεικνύουσιν ὅμως τὴν ὀρθὴν ἀντίληψιν ἣν εἶχον ἡ Βενετία περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς ἐβραϊκῆς κοινότητος. Τὴν χρησιμότητα ταύτην (ἰδίως ἐμπορικὴν ἐννοεῖται) ᾗ ἔβρισαν ἄθροισ μεταναστεύσεις Ἰουδαίων ἐξελαυνομένων τότε ἐξ Ἀπουλίας (1540). Διὰ τοῦτο δ' ἡ Σύγκλητος δὲν περιέλαβε τοὺς Ἑβραίους τῆς Κερκύρας εἰς τὸ θέσπισμα (1571) διὰ τοῦ ὁποίου ἀπέπεμψε τοὺς Ἰσραηλίτας ἐκ τῶν Βενετικῶν κτήσεων ὅπως διατρανώσῃ τὴν πρὸς τὸν Ὑψιστον εὐγνωμοσύνην τῆς ἐπὶ τῇ νίκῃ τῆς Ναυπάκτου.

Ἐπίσης μόνον τῷ 1622, ἐνέδωκεν εἰς τὴν ἐπίμονον ἀπαίτησιν τῶν φιλοχρίστων (ὡς γράφει ὁ Ρωμανὸς) Κερκυραίων, τῶν αἰτούντων δι' ἐπανειλημμένων πρεσβειῶν ὅπως οἱ δυστυχεῖς Ἰσραηλιταὶ ἐγκλεισθῶσιν ἐντὸς ghetto καὶ στερηθῶσιν τοῦ δικαιώματος τοῦ κατέχειν ἄλλην ἀκίνητον ἰδιοκτησίαν ἐκτὸς τῆς οἰκίας ἐν ᾗ κατώκουν. Γενικῶς δ' οἱ Βενετοὶ προσεπάθουν νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ τάξις κατὰ τὰς ἐκάστοτε γεννωμένους ἀντισημιτικὰς ταραχάς. Πᾶσον δ' εἶχον δίκαιον (ἔστω καὶ μόνον ἀπὸ τῆς στενῆς ἐμπορικῆς ἀπόψεως) μαρτυροῦσιν αἱ οἰκονομικαὶ ζημίαι ὅς ὑπέστη ἡ Κέρκυρα συνεπείᾳ τῶν ταραχῶν τοῦ 1891 καὶ τῆς ἐπακολουθησάσης μεταναστεύσεως τῶν σπουδαιωτέρων Ἰσραηλιτικῶν οἰκῶν.

Περὶ τοῦ ἐβραϊκοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κερκύρας, ἐπὶ Βενετοκρατίας εἶχομεν τὰς ἐξῆς πληροφορίας: 1) Ἐκθεαὶς Βαίλου Κερκύρας Α. Φόσκαρη (1558) 600 Ἑβραῖοι· 2) Μαρτυρία Μαρμαρᾶ (Ἱστορία Κερκύρας α' ἐκδ. Ἰταλιστῆ, σελ. 437) 500 εὐποροὶ ἐβραϊκοὶ οἰκοὶ (τῷ 1663)· 3) Ἀπογραφὴ Γριμάνη (1760) 1171 Ἑβραῖοι.

Εἰς τὰς πληροφορίας ταύτας εἶμαι εἰς θέσιν νὰ προσθέσω τὴν ἐξῆς ἀνέκδοτον.

Τῇ 25 Ἀπριλίου 1781 ἐγένετο ἀπογραφὴ ἐν Κερκύρᾳ ἥς τ' ἀποτελέσματα δὲν ἐδημοσιεύθησαν ἐν Βενετίᾳ ἀλλὰ σώζονται, συνοδευόμενα μάλιστα ὅφ' ἰκανῶν ἀπογραφικῶν δελτίων, ἐν τῷ ἀρχεῖῳ Κερκύρας, ἐνθα τ' ἀνεῦρον τυχαίως πρὸ ὀλίγων μηνῶν.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων ὑπάρχει καὶ πῖναξ ὑπογεγραμμένος ὑπὸ τῶν συνδίκων τῆς ἐβραϊκῆς κοινότητος Ἀβραάμ Γαου, Sabatai Mauro καὶ Ἰωσήφ δέ Σαβατὶ δε Σεμο καὶ τοῦ γραμματέως αὐτῆς, Β. de Morda.

Ὁ πῖναξ καταστρωμένος κατὰ τὸ πρότυπον τῶν Βενετι-

ΓΡΗΓ. Π. ΚΑΣΙΜΑΤΗ Καθηγητού
Πανεπιστημίου — 'Ακαδημαϊκού

ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ ΤΗΣ ΕΠΤΑΝΗΣΟΥ ΚΑΙ Η ΕΝΩΣΙΣ

'Αναδημοσίευσις από τήν
«ΝΕΑΝ ΕΣΤΙΑΝ» τῆς 15 Μαΐου 1937

Τό πίσω μέρος τοῦ κτιρίου τῆς Συναγωγῆς. Στό βάθος μέ τό τόξο σημειώνεται τό 'Εβραϊκό Σχολεῖο Ταλμούδ, (σημερινό Ε' Δημοτικό Σχολεῖο), πού γιά πολλά χρόνια ἔδινε τή βασική μόρφωση, ἑβραϊκή καί ἑλληνική, στά παιδιά τῆς Κοινότητος. Χαρακτηριστική φωτογραφία 'Εβραίας τῆς Κέρκυρας τοῦ 1821.

Περί τῆς πρώτης ἐμφάνισεως τῶν 'Εβραίων εἰς τάς 'Ιωνίους νήσους καί δὴ εἰς τήν Κέρκυραν καί τήν Ζάκυνθον, ὅπου κατὰ τόν Μεσαίωνα ἐγκατέστησαν σοβαράς παροικίας, δέν ὑπάρχει καμμία θετική πληροφορία. Οἱ μέν 'Εβραῖοι ἰσχυρίζονται (1) ὅτι ἡ ἐγκατάστασις ἐγένετο μαζί μέ τήν ἐπέκτασιν εἰς τήν λοιπὴν 'Ελλάδα καί ὅτι εἰς τήν ἐννοίαν τῶν 'Εβραίων 'Ελλήνων, περί τῶν ὁποίων πραγματεύεται ὁ 'Ιωσήπος Φλάβιος(2), περιλαμβάνονται καί οἱ ἐν 'Επτανήσῳ 'Ισραηλῖται. Εἶναι δέ γνωστόν ὅτι εἰς τήν 'Ελλάδα, καί δὴ τήν 'Ιωνίαν καί τήν Θεσσαλονίκην, οἱ 'Εβραῖοι εἶχον ἐγκατασταθῇ ἤδη ἀπὸ τοῦ Β' αἰῶνος π.Χ., φεύγοντες τὰς διώξεις καί ἰδίως τήν ἐκδίκησιν Πτολεμαίου τοῦ Ζ', τοῦ δευτέρου Εὐεργέτου, ὁ ὁποῖος ἐπικρατήσας τὸ 146 π.Χ. εἰς 'Αλεξάνδρειαν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ ΣΤ' τοῦ Φιλομήτορος καί τῆς συζύγου αὐτοῦ Κλεοπάτρας, ἔπνεε μένεα κατὰ τῶν 'Εβραίων τῆς Αἰγύπτου, οἱ ὁποῖοι εἶχον ὑποστηρίξει καί πολέμησει μέ τόν ἀντίπαλόν του(3). Πιθανώτερα ὅμως φαίνεται ἡ ἐκδοχὴ πού ὑπεστηρίχθη ἀπὸ τὸν ἀείμνηστον 'Ι. Α. Ρωμανόν(4), ὅτι ἡ ἐγκατάστασις τῶν 'Εβραίων εἰς τήν Κέρκυραν δέν ἤμπορεῖ νὰ εἶναι παλαιότερα ἀπὸ τὸν ΙΒ' αἰῶνα μ.Χ., διότι ὁ Ραββίνος τῆς Τουδέλας Βενιαμίν, πού ἐπεσκέφθη τήν 'Ελλάδα κατὰ τὸ 1148, εὗρε πληθύν 'Εβραίων πανταχοῦ καί ἀναφέρει ἑκατὸν εἰς τήν 'Αρταν, πενήντα εἰς τὰς Πάτρας, ἑκατὸν εἰς τήν Ναύπακτον, δύο χιλιάδας εἰς τὰς Θήβας, ἀνεῦρε δέ μόνον ἕνα εἰς τήν Κέρκυραν(5). Περί τῶν ἐν Ζακύνθῳ 'Εβραίων οὐδεμία ὑπάρχει πηγὴ παλαιότερα τοῦ τέλους τοῦ ΙΕ' αἰῶνος(6). Πάντως οἱ 'Εβραῖοι τῆς Κερκύρας καί τῆς Ζακύνθου κατὰ μέγα μέρος ἐγκατεστάθησαν πρὸ τοῦ περιφύμου διατάγματος τῆς 'Αλάμπρας τῆς 31 Μαρτίου 1492, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ Φερδινάνδος ὁ Ε' καί ἡ 'Ισαβέλλα οἱ Καθολικοὶ διέταξαν τήν ἐξωσιν τῶν 'Εβραίων ἐξω τῶν ὁρίων τοῦ 'Ισπανικοῦ Βασιλείου, καί τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸν δευτέ-

ρον θεμελιώδη σταθμὸν εἰς τήν ἑβραϊκὴν διασποράν καί ἐγκαينιάζει τήν περίοδον τῶν νεωτέρων περιπλανήσεων τοῦ σεφαραδίτικοῦ 'Εβραϊσμοῦ, ὁ ὁποῖος, καυχώμενος ὅτι κατάγεται ἀπὸ τὰς Ἰθυνούσας τάξεις τῆς Παλαιστίνης, ἐγκατεστάθη ἐν αἰχμαλωσίᾳ εἰς τήν 'Ισπανίαν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Ναβουχοδονόσορος τοῦ Β', 'Ισπανοῦ, μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ πρώτου ναοῦ, τὸ 587 π.Χ. Τοῦτο εἶναι προφανές ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι πολὺ πρὸ τοῦ διατάγματος τῆς 'Αλάμπρας ἀπαντοῦν προνομιακὰ διπλώματα ὑπὲρ τῶν 'Εβραίων τῆς Κερκύρας, ἐπιζητούμενα συχνοτάτα ἀπὸ τὴν πολυπαθὴ αὐτὴν φυλὴν πρὸς ἀσφάλειάν της κατὰ τῶν καταδιώξεων πού προεκάλει τὸ πνεῦμα τῆς μισαλλοδοξίας καί τοῦ φανατισμοῦ, ἀλλὰ καί ἡ βαθύτερα διάστασις πού διειρηθή πάντοτε μεταξὺ τῶν 'Εβραίων καί τῶν αὐτοχθόνων καί περὶ τῆς ὁποίας θὰ λεχθῶν ὀλίγα κατωτέρω. Εἰς τὰς αἰτήσεις καί τὰς ἱκεσίας τῶν 'Εβραίων πολλάκις ἐνέδιδον οἱ ἀρμόδιοι ἄρχοντες. Οὕτω π.χ. ἀναφέρεται ὅτι ὁ δεσπότης τῆς Κερκύρας Φίλιππος ὁ Ταραντίνος καί ἡ σύζυγος του Αἰκατερίνη, ἐπίτιλος Αὐτοκράτειρα Κωνσταντινουπόλεως, ἐξέδωκαν δύο διατάγματα, τὴν 23ην Νοεμβρίου 1317 καί τὴν 12ην Μαρτίου 1324, παρέχοντα ἀσφαλείας εἰς τοὺς 'Εβραίους. Τὸ γεγονός ἄλλωστε τοῦτο, τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν 'Εβραίων εἰς τήν Κέρκυραν πρὸ τῆς ἐξ 'Ισπανίας καί 'Ιταλίας μετοικεσίας, φαίνεται καί ἀπὸ τὸ ὅτι οἱ ἀρχαιότεροι τῶν ἐν Κερκύρᾳ 'Εβραίων, ὥς καί οἱ 'Εβραῖοι τῆς Ζακύνθου, εἶχον κοινήν αὐτῶν γλῶσσαν τήν ἑλληνικὴν, ὅπως ὅλοι οἱ ὁμόφυλοι των τῆς ἀρχικῆς διασποράς, οἱ ὁποῖοι λόγῳ τῆς πτωχείας τῆς κοινῶς ὀμιλουμένης ὁραματικῆς γλώσσης, ἤρχισαν μετὰ τὴν κατάρτησιν τοῦ Μεγάλου 'Αλεξάνδρου νὰ χρησιμοποιοῦν τήν ἑλληνικὴν, μέχρι τοῦ σημείου ὥστε αὐτὸ τὸ Ταλμούδ νὰ ἀναφέρῃ ὅτι εἰς τήν 'Ιουδαίαν ὀμιλοῦνται δύο γλῶσσαι, ἡ ἑβραϊκὴ καί ἡ ἑλληνικὴ(7). Τοῦτο δέ παρὰ τὰς προσπάθειάς τῶν παρι-

σaiών καὶ ὄλων τῶν πνευματικῶν ἀρχηγῶν τῶν Ἑβραίων, οἱ ὅποιοι, μέ τόν ἀγρίον ἐθνικισμόν πού διακρίνει τήν φυλήν των, ἠθέλησαν νά ἀποκλείσουν τά ἑλληνικά, τά ὅποια ἐν τούτοις ἐπεκράτησαν, ὅπως συνέβη καί μετὰ τήν ἐμφάνισιν τοῦ Χριστιανισμοῦ⁽⁸⁾.

Ὅτι παλαιότερον, καί ἴσως πρό τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν σφεραδιτῶν Ἑβραίων τῆς Ἱταλίας καί τῆς ἐνετικῆς κατακτήσεως, πού ἐπέδρασαν ἀσφαλῶς εἰς τήν δημιουργίαν καί τήν διάδοσιν τοῦ ἱταλικοῦ ἰδιώματος, τὸ ὅποιον χρησιμοποιοῦν εἰς τοὺς κατόπιν χρόνους οἱ Ἑβραῖοι τῆς Κερκύρας καί διὰ τὸ ὅποιον πιθανῶς κατὰ πολὺ νά συνετέλεσε καί ἡ ἐνετικὴ κατάκτησις, ἡ ὁποία κατεδίωξε τὰ ἑλληνικά γράμματα καί γενικώτερον πᾶσαν μορφωτικὴν προσπάθειαν⁽⁹⁾, καί πρὸς τόν δεσπότην συνήθης εἰς τοὺς Ἑβραίους προσαρμογῇ, ὠμιλεῖτο ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα φαίνεται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους τῆς Ζακύνθου, ὅπου τὸ κύμα τῆς σφεραδιτικῆς μεταικεσίας δέν ἦτο σοβαρὸν οὔτε καί μεγάλη ἡ ἐπίσημος μέ τὰς ἐνετικὰς ἀρχὰς ἐπαίρει καί ὅπου ὀμιλουμένη μετὰ τῶν Ἑβραίων γλῶσσα παρέμεινε πάντοτε ἡ ἑλληνικὴ⁽¹⁰⁾. Ἀφ' ἑτέρου δὲ φαίνεται τοῦτο ἐκ τοῦ ὅτι, ὡς ἀναφέρεται εἰς τὰ Κερκυραϊκά «Ἱσραηλιτικὰ Χρονικά» τῆς 31 Ἰανουαρίου 1862, μέχρι τότε, «κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν ἐβδομάδων», εἰς πάσας τὰς συναγωγὰς ψάλλεται ὕμνολογία εἰς ἐθνικὴν γλῶσσαν, ἥτις προσιμιάζει διὰ τῆς ᾠδῆς. «Εἰς Ἅγιος Κύριος ὁ Θεός». Ἑλληνιστὶ ὡσαύτως καί ἐλεγεία τινὰ ψάλλονται κατὰ τὴν ἐπέτειον ἡμέραν τῆς παρ' ἡμῖν ἀεψίτου μνημονευομένης «καταστροφῆς τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ». Τοῦτο δὲ ἀνεξαρτήτως τῆς ὑπάρξεως ἑλληνικῆς Συναγωγῆς, ἡ ὁποία ἦτο καί ἡ ἀρχαιότερα ἐν Κερκύρᾳ. Πρέπει μάλιστα νά πιστεύσωμεν ὅτι χωρὶς τὴν σφεραδιτικὴν μεταικεσίαν θά εἴχομεν ἴσως εἰς τὴν Ἑλλάδα λελυμένον ἤδη πρό πολλοῦ τὸ ἐβραϊκὸν πρόβλημα, διότι δέν πρέπει νά παραγνωρισθῇ ὅτι ἡ μεταικεσία αὕτη, ἀποσπάσασα τοὺς Ἑλληνας Ἑβραίους τῆς Κερκύρας ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τοὺς ἐνίσχυσε εἰς τὸν φυλετικὸν νομαδισμόν των καί τοὺς ἐξεχώρισε ὀριστικῶς ἀπὸ τοὺς λοιποὺς κατοίκους τῆς χώρας, διότι ἠμποδίσαι τὴν ἀφομοίωσιν πού θά ἐπὶ ἤρχετο κατ' ἀνάγκην καί μέ τὴν διατήρησιν ἔστω τῆς θρησκείας των, ἀν δὲ τοὺς ἐχώριζεν ἡ γλῶσσα καί ἀν δέν ἐνίσχυετο ἡ ἀγάπη τῆς ἰδιαίτης ξεχωριστῆς ἐθνικῆς των ζωῆς, πού μοιραίως τοὺς ἀπεμάκρυνε ἀπὸ τὸ σύνολον. Δέν εἶναι δυνατόν βέβαια νά παραβλεφθῇ ὅτι ἡ διαφορὰ τῆς θρησκείας πολὺ συνετέλει καί συντελεῖ εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ φανατισμοῦ, ὁ ὁποῖος προεκάλεσε τὰς ἀμετρήτους καταδιώξεις πού ὑπέστη ἡ μαρτυρικὴ αὕτη φυλή. Ἀλλὰ πρέπει ἐπίσης νά ἀναγνωρισθῇ ὅτι εἰς τὸ βάθος οἱ λόγοι τοῦ χωρισμοῦ καί τῆς ἐχθρότητος δέν εἶναι πάντοτε καί κυρίως θρησκευτικοί ἀλλὰ κοινωνικοί. Πῶς θά ἐξηγεῖτο τὸ σημερινόν φαινόμενον τοῦ πανταχοῦ ὑπάρχοντος ἀντισημιτισμοῦ μέ θρησκευτικὴν δικαιολογίαν; Αἱ θρησκευτικαὶ αἰτίαι ἐξέλιπον, ὁ ἀντισημιτισμός ὅμως παραμένει καί παρίσταται ἀνάγκη νά εὐρίσκωνται κάθε τόσον νέαι δικαιολογίαι, ὅπως εἶναι π.χ. ἡ ἐπίσημος φυλετικὴ θεωρία τοῦ Τρίτου Ράιχ⁽¹¹⁾.

Πόσον εἶναι ἰδιαίτερος διὰ τὴν Ἑλλάδα ἀκρίβης ἡ παρατήρησις αὕτη, φαίνεται κυρίως εἰς τὴν πόλιν εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάρχει ἡ πολυπληθεστέρα ἐβραϊκὴ παροικία, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Οὐδεὶς ὀφίσταται θρησκευτικὸς φανατισμός. Ὅτι, χωρὶς βαθέως τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν ἀπὸ τὸν ἐβραϊκόν, εἶναι ἡ ξεχωριστὴ ζωὴ πού ζῇ ὁ τελευταῖος χαρακτηρισμένος εἰς τὰς παραδόσεις του καί ἐντελῶς ξένος πρὸς τὴν χώραν καί ἀκόμη ἡ γλωσσικὴ διαφορὰ, τὸ ἰδιόρρυθμον ἱσπανικόν ἰδίωμα ἡ κάποτε καί τὰ ἀνεκδιήγητα γαλλικά πού ἀκούονται εἰς τοὺς δρόμους τῆς Μακεδονικῆς πρωτευούσης καί πού ὑποδέχονται ἤδη εἰς τὸν σταθμὸν τὸν ἀφι-

κνούμενον εἰς αὐτὴν μέ τὰς κραυγὰς τῶν Ἑβραίων ἀχθοφόρων, ἱκανὰς νά καταστήσουν σφοδρὸν ἀντισημιτὴν καί τὸν πλεόν ἀνεξίκακον καί ἀνεξίθρησκον Ἑλληνα. Ἀλλοῦ λοιπὸν καί ὄχι εἰς τὴν θρησκείαν εὐρίσκεται ἡ ἐξήγησις τοῦ χόσματος.

Οἱ Ἑβραῖοι ἐτήρησαν τὸν χαρακτῆρα τῆς νομαδικῆς φυλῆς. Ὁ Adolphe Lods, εἰς τὸ θεμελιῶδες περὶ τῶν πρώτων ἀρχῶν τοῦ Ἰσραὴλ βιβλίον του⁽¹²⁾, περιγράφει μέ ἐξαιρετικὴν ἐνάργειαν τὴν ζωὴν τῶν νομάδων αὐτῶν πού ἀνέτρεφαν πρόβατα καί κασίκες καί πού ἐσπερναν καί μερικὰ δημητριακὰ, ὅταν ἡ ἐποχὴ ἦτο πρόσφορος καί ἠμποροῦσαν νά θερίσουν πρὶν ἀπὸ τὴν προσεχῆ τοὺς μετακίνησιν. Τούναντίον ὁ ἀνθρωπος συνδέεται μέ τὸ ἔδαφος μόνον μέ τὸ φύτευμα καρποφόρων δένδρων. «Ὁ Ἀσιάτης, λέγει ἐνα αἰγυπτιακόν κείμενον⁽¹³⁾, δέν ἠμπορεῖ νά μείνῃ εἰς τὴν θέσιν του· τὰ πόδια του κινουῖται διαρκῶς». Προωθούμενος καθ' ἡμέραν ἀπὸ τὰς μονίμους φυλὰς πού τὸν ὑποκαθιστοῦν, ὁ νομάς ἐκλέγει τὴν στέππην καί τὴν ἐρημον. Ἡ δὲ ἐρημος ἔχει τὸν ἴδιον χαρακτῆρα καί τὴν ἴδιαν ἐλξιν μέ τὴν θάλασσαν⁽¹⁴⁾, πρὸς τὴν ὁποίαν τελικῶς καταφεύγουσιν οἱ νομάδες. Εἰς τοῦτο ἐγκτεται τὸ μυστικόν τῆς πρώτης διασπορᾶς τῶν ἐβραϊκῶν φύλων, τὰ ὅποια, ἐγκατασταθέντα εἰς τὴν Παλαιστίνην κατὰ τὸν ἸΔ' ἴσως αἰῶνα π.Χ., μετὰ μακρὰν νομαδικὴν περιπλάνησιν, δέν ἐδίσταζαν νά ἐγκαταλείψουν τὴν γῆν τῆς μεταικεσίας των εἰς πρώτῃν εὐκαιρίαν. Ἢδη δὲ εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν προφητῶν, οἱ Ἑβραῖοι ἦσαν κατεσπαρμένον ἐξω τῆς Παλαιστίνης εἰς ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος. «Μὴ φοβοῦ, ὅτι μετὰ σοῦ εἰμί· ἀπὸ ἀνατολῶν ὤξω τὸ σπέρμα σου καί ἀπὸ δυσμῶν συνάξω σε. Ἐρῶ τῷ βορρᾶ Ἄγε καί τῷ λιβὶ μὴ κώλυε· ἄγε τοὺς υἱοὺς μου ἀπὸ γῆς πόρρωθεν, καί τὰς θυγατέρας μου ἀπ' ἄκρων τῆς γῆς», λέγει ὁ Ἰσάϊας κατὰ τὸν Η' αἰῶνα⁽¹⁵⁾. «Νῦν ἀποστρέψω αἰχμαλωσίαν ἐν Ἰακώβ... καί οὐκ ἔσται ὁ ἐκφοβῶν ἐν τῷ ἀποστρέψαι με αὐτοὺς ἐκ τῶν ἐθνῶν καί συναγαγεῖν με αὐτοὺς ἐκ τῶν χωρῶν τῶν ἐθνῶν...» ὑπόσχεται ὁ Ἰεζεκιήλ δύο αἰῶνας βραδύτερον⁽¹⁶⁾. Ὁ Ζαχαρίας κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα διαπιστώνει τὴν διασποράν καί ὑπόσχεται ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ «ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων τοῦ Οὐρανοῦ συνάξω ὧμας»⁽¹⁷⁾.

Ὅταν μάλιστα ἐμφανίζονται αἱ πρώται δυσκολίαι κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν μέ τὰς γιγαντιαίας μετακινήσεις τῶν πληθυσμῶν τῆς γῆς, καί ἡ Παλαιστίνη καθίσταται ἡ διάδρομος μεταξὺ Αἰγύπτου καί Συρίας καί διασχίζεται καθ' ἡμέραν ἀπὸ τὰ στρατεύματα τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου πού μάχονται μεταξὺ των, ἡ διασπορὰ, καί ἰδίως πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, προσλαμβάνει μορφήν γενικῆς μεταικεσίας, πού ολοκληρώνεται μέ τὴν δευτέραν καταστροφὴν τοῦ Ναοῦ τὸ 70 μ.Χ. Περισσότερον ἀπὸ τὸ αἰσθημα ὅτι τὸ ἔδαφος φεύγει ὑπὸ τοὺς πόδας των, τὸ ὁποῖον ἀποδίδει εἰς τοὺς Ἑβραίους τῆς Ἀλεξανδρείας, μετὰ τὰς ἀντισημιτικὰς διώξεις τοῦ Α' αἰῶνος, ὁ διαπρεπὴς ὁμόφυλός των ἱστορικός κ. Ζωζέφ Νεχαμᾶ⁽¹⁸⁾, οἱ Ἑβραῖοι εἶχον ἴσως τὸ αἰσθημα ὅτι τίποτε δέν τοὺς συνδέει μέ τὸ ἔδαφος καί ὅτι μόλις χρειασθῇ ἀγὼν διὰ νά κρατηθοῦν εἰς αὐτό, εἶναι προτιμότερον νά τὸ ἐγκαταλείψουν διὰ νά ἀναζητήσουν καλυτέραν τύχην καί νά προσεγγίσουν περισσότερον πρὸς ἀνωτέρας μορφὰς πολιτισμοῦ.

Πράγματι, ἐν εἶδος νόμου φυσικοῦ ὡθεῖ τοὺς νομάδας νά διεξάγουν συνεχῆ ἀγῶνα διεσπόμενοι εἰς τὰς προωδευμένας χώρας πού περιβάλλουν τὴν ἐρημόν των καί νά μετατοπίζωνται πρὸς ἐδάφη πλουσιώτερα καί περισσότερον πολιτισμένα. Οἱ Ἑβραῖοι ὑπέστησαν καί αὐτοὶ τὸν κοινὸν νόμον. Ἄλλ' ὅπως λέγει ὁ Η. Βερτ⁽¹⁹⁾, θά ἐξελιχθοῦν μὲν ἀπὸ τὴν σκηνὴν εἰς τὸ σπῆτι καί ἀπὸ τὸν φυλετικὸν ὅμιλον εἰς τὴν πολὺλκην, εἰς τὸ βάθος ὅμως τῆς ψυχῆς των θά

παραμένουν ακαταβλήτως νομάδες. Καί όταν θά ἐγκατασταθοῦν εἰς τήν Παλαιστίνην, όταν ταχύτατα θά γίνουν μόνιμοι κάτοικοι, θά ἀποκτήσουν τά ἴθνη τοῦ μόνιμου κατοικοῦ καί θά ὑποστοῦν τήν ἐπίδρασιν τῶν κατακτηθέντων, ἀνωτέρων εἰς ὑλικόν πολιτισμόν, πάλιν θά αἰσθάνωνται εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς των, μυστικά ἢ φανερά, τήν νοσταλγίαν τοῦ νομαδισμοῦ.

Ὁ νομαδισμός μάλιστα αὐτός ἐξεδηλώθη ὑπὸ μορφήν πολιτικοκοινωνικῆς δοξασίας ἐξ ἀφορμῆς τοῦ κοινωνικοῦ ζητήματος ποῦ ἐδημιούργησεν ἡ μόνιμος ἐγκατάστασις εἰς Παλαιστίνην. Οἱ νομάδες ἀγνοοῦν τήν διάκρισιν εἰς κοινωνικάς τάξεις, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τήν ἐπικίνδυνον ἀλλ' ἀναπόφευκτον πολυτέλειαν τῆς μόνιμου ζωῆς τῶν πόλεων. Καί ἡ ὑπαρξις τῶν κοινωνικῶν τάσεων θέτει ὡμόν τὸ ζήτημα τῆς κοινωνικῆς ἀνισότητος καί τῆς πιέσεως τῶν ἀδυνάτων ἀπὸ τοῦς ἰσχυροῦς. Ἄν δέ εἶναι ἀληθές ὅτι οἱ νόμοι εἰς τὰς πολιτισμένας κοινωνίας πρέπει νά τίθενται διὰ νά προστατεύουν τὸ δίκαιον τῶν ἀδυνάτων κατὰ τῆς βίας τῶν ἰσχυρῶν, καί ἂν ὁ Χαμουραμπὶ ἀναφέρῃ εἰς τὸν ἐπίλογον τοῦ Κώδικός του ὅτι ἐχάραξεν αὐτὸν τὴν ἀγανάκτησιν τῶν δικαίων πού ἀναζητοῦν διαρκῶς νέας διεξόδους. Ὁ Ἰσραὴλ ἐζήτησε τὴν διεξόδον μὲ τὴν ἐπάνοδον εἰς τὸν νομαδισμόν. Οὕτως ἀναφέρειται⁽¹²¹⁾ ὅτι ὁ Ἰωναδάβ, υἱὸς τοῦ Ρηχάβ, ἐπέβαλε κατὰ τὰ μέσα τοῦ Θ' αἰῶνος εἰς τὸν φυλετικόν του ὄμιλον τὴν ὑποχρέωσιν νά τηρῇ διαρκῶς, ὡς καθήκον θρησκευτικόν, τὰς συνθηκὰς τῆς νομαδικῆς ζωῆς ποῦ εἶχε διατηρήσει ἡ παράδοσις.

Περὶ αὐτὸν ὅμως ἀκόμη φαίνεται ἡ νομαδική ψυχολογία τῶν Ἑβραίων εἰς τὴν θρησκευτικὴν των ἐπιμονήν. Διὰ τὸ πλῆθος, καί πολὺ περισσότερο τὸ πρωτόγονον, ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ συνδέεται ἀρρήκτως μὲ τὸ ἔδαφος. Τὸ ἔδαφος κρατεῖ τὸν ἄνθρωπον καί τοῦ ἐπιβάλλει τελικῶς τὸν Θεόν του. Διότι ὁ Θεὸς εἶναι διὰ τὸν πρωτόγονον ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς. Εἰς αὐτὸν ὀφείλονται ἡ γονιμότης τοῦ ἐδάφους καί ἡ εὐκρασία τῶν καιρῶν. Ἄλλοι εἶναι οἱ προστάται τῶν νομάδων, ἀγριοὶ καί πολεμικοὶ θεοὶ τῆς στέπης, καί ἄλλοι, ἡμεροὶ ἀλλὰ διανοτοί, οἱ προστάται τῶν μόνιμων κατοίκων, θεοὶ τῆς εὐφορίας καί τοῦ ἐδάφους. Ὅταν οἱ Ἑβραῖοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Χαναάν, τὸ φυσικώτερον ἦτο νά ἐγκαταλείψουν βαθμὴδὸν τὸν θεὸν τῆς ἐρήμου, τὸν Ἰεχωβά, καί νά λατρεύσουν τοὺς θεοὺς τῆς νέας των γῆς, τὸν Βάαλ τῶν Χαναναίων. Διότι οἱ Ἑβραῖοι δὲν κατέλαβον τὴν Παλαιστίνην ὡς κατακτητὰί διὰ μιᾶς, ὅπως ἀποδεικνύουν τὰ ἀρχαιότερα κείμενα, ἀλλ' ἐγκατεστάθησαν βαθμὴδὸν εἰς αὐτήν, ἀφοῦ ἡγωνίσθησαν ἐπὶ μακρόν κατὰ φυλάς, χωρὶς νά ἐξουθενώσουν τοὺς ὑπάρχοντας κατοίκους⁽¹²²⁾, ἀφ' ἑτέρου δέ ἡ θρησκεία των, θρησκεία νομαδική, διέφερεν ἐντελῶς ἀπὸ τῆς θρησκείαν τῶν κατακτηθέντων. Πράγματι δὲ τὸ πρᾶγμα ἐκινδύνευσε νά συμβῇ. Ὁ Ὡσηέ εἰς τὸν Η' αἰῶνα κατηγορεῖ τὸν λαόν τοῦ Ἰσραὴλ ὅτι δὲν ἀναγνωρίζει πῶς ὀφείλει τὸ στάρι του εἰς τὸν Ἰαχβέ, ἀλλὰ νομίζει πῶς τοῦ τὸ δίνει ὁ Βάαλ⁽¹²³⁾. Φαίνεται δέ ὅτι οἱ Ἑβραῖοι, κατὰ περιόδους, ἄλλοτε μὲν ἐνήλλασαν τὴν λατρείαν τοῦ Ἰεχωβά μὲ τὴν πίστιν των εἰς τοὺς τοπικοὺς θεοὺς, ἄλλοτε συνεπλήρουν τὴν πατρικὴν των θρησκείαν μὲ τὴν λατρείαν καί διαφόρων ἄλλων τοπικῶν θεοτήτων. Ἡ ἀντίδρασις, ὅμως, δὲν ἐβράδυνε νά ἐπέλθῃ. Καί ἡ σοφία τῶν ἡγετῶν τοῦ ἐβραϊκοῦ λαοῦ κατῳρῶσε ν' ἀνεύρῃ εἰς τοὺς τοπικοὺς θεοὺς τὰ χαρακτηριστικά ποῦ τοὺς ἐπλησίαζαν πρὸς τὸν Ἰαχβέ καί νά τοὺς ἀπορροφήσῃ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ περιούσιου λαοῦ, ποῦ ἐνοστάλγει τὸν νομαδισμόν τῆς

ἐποχῆς τῆς ἐρήμου, ἐποχῆς ποῦ ὑπῆρξε, κατὰ τοὺς προφήτας⁽¹²⁴⁾, ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῶν σχέσεων τοῦ Ἰσραὴλ πρὸς τὸν Ἰεχωβά. Καί μετὰ τὴν δοκιμασίαν ὅμως τῆς ἐπαφῆς τῆς πρὸς τὸν πολιτισμόν τῶν Χαναναίων, ἡ ἀρχαία νομαδικὴ θρησκεία, ἐπηρεασθεῖσα φυσικὰ καί ἀλλοιωθεῖσα ἀπὸ τὴν ἀπορρόφησιν τῶν ἐντοπίων θεοτήτων, παρέμεινεν ἐν τοῦτοις ἰσχυρὰ, ἀποτελοῦσα τὴν κυρίαν ἐκδήλωσιν τοῦ νομαδικοῦ χαρακτῆρος τῆς φυλῆς καί τὸν ἐξωτερικὸν κρίκον μετὰ τῶν μελῶν της, τὰ ὁποῖα δὲν συνέδεσε ποτέ ἡ προσήλωσις πρὸς τὸ κατ' ἐξοχὴν ἀντικειμενικῶς σταθερόν κοινωνικὸν κτῆμα, τὸ ἔδαφος.

Ὁ νομαδισμός αὐτὸς διетηρήθη εἰς ὅλην τὴν μακράν ἱστορίαν τῆς ἐβραϊκῆς φυλῆς. Ὁ Ἑβραῖος εὐρίσκεται πάντοτε ὑπὸ διαμετακόμισιν. Καί διὰ τοῦτο δὲν κατορθώνει ποτέ νά συνδεθῇ μὲ τὴν γῆν ποῦ κατοικεῖ καί ἀναζητεῖ τὸν ἀπαραίτητον εἰς τὴν ζωὴν καὶ ἰδεολογίαν εἰς τὴν θρησκείαν του καί εἰς τὴν κοινότητα τῶν ὁμοφύλων του. Ὁ σεκταρισμός του αὐτός, ὁ ὁποῖος συνδέεται μὲ μίαν ληστρικὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ τόπου εἰς τὸν ὁποῖον ζῇ καί ὁ ὁποῖος τοῦ εἶναι ἔξenos, εἶναι ἡ βασικὴ αἰτία τῆς ἀντιθέσεως τῶν αὐτοχθόνων πρὸς τὸν Ἑβραῖον. Καί παλαιότερον μὲν, ὅταν ὁ ἄνθρωπος, εἰς ἀναζητήσιν τοῦ ζωτικοῦ μύθου ποῦ θέλει ἀπαραίτητως Κυβερνήτην, εἶχε ὡς πρῶτον ἰδανικόν του τὴν θρησκείαν, ἡ μῆνις κατὰ τοῦ Ἑβραίου προσελάβανε τὴν μορφήν θρησκευτικοῦ διωγμοῦ. Ἀπὸ δύο ὅμως αἰώνων, ὅταν ἤρχισε τὸ ζύγνημα τῶν ἐθνικοτήτων καί ἰδίως τοὺς τελευταίους καιροὺς, ποῦ τὰ ἰδανικά τοῦ Ἑθνους καί τῆς Πατρίδος ἐπῆραν τὴν πρῶτην θέσιν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἡ ἐχθρότης κατὰ τῶν Ἑβραίων προσέλαβε μορφήν ἐθνικῆς διαστάσεως καί ἐκρήξεως πατριωτικῆς. Ἄς μὴ παραβλέπεται ὅτι ἡ ἔννοια τῆς φυλῆς εἰς τὴν σύγχρονον Γερμανίαν ἀποτελεῖ ἐθνικὸν αἷμα τῆς κρατικῆς κοσμοθεωρίας. Καί ὅπου ὅμως ἡ ἔννοια τοῦ ἔθνους ὑπεχώρησε μόνιμως ἡ παροδικὴ καί τὴν θέσιν της εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου κατέλαβε ἡ ἰδέα τῆς ἀρχούσης ἡ τῆς ἐπιβαλλομένης κοινωνικῆς τάξεως, ὅπως π.χ. εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ρωσίαν, ἡ μῆνις κατὰ τῶν Ἑβραίων δὲν ἔπαυσε, ἤλλαξε μόνον ἐπιφάνειαν καί μετετοπίσθη εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ κοινωνικοῦ σεκταρισμοῦ καί τῆς ταξικῆς προδοσίας. Ἐὰ «πογρὸμ», πράγματι, εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ρωσίαν δὲν ἔλαψαν⁽¹²⁵⁾.

Αἱ γενικαὶ σκέψεις ποῦ προηγήθησαν γεννοῦν, ἀκριβῶς λόγῳ τῆς γενικότητός των καί τῆς συντομίας των, ἀμφιβολίας καί χάσματα. Μία ἐπεξήγησις εἶναι ἀπαραίτητος.

Πρέπει πράγματι ν' ἀποδοθῇ τὸσον μεγάλη σημασία εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς φυλῆς καί τὰς ιδιότητας αὐτῆς, ἂν δέ τοῦτο εἶναι ἀληθές, τί πρέπει νά λεχθῇ διὰ τὰς ἀναμίξεις τῶν φυλῶν, ποῦ ἀποτελοῦν καθημερινὸν φαινόμενον τῆς κοινωνικῆς ζωῆς;

Ὁ ὅμιλός σήμερον περὶ καθαρότητος μὴς φυλῆς εὐρίσκεται ἐκτός τῆς πραγματικότητος. Εἰς τοῦτο ἄλλωστε συνίσταται τὸ βασικὸν μειονέκτημα τῆς θεωρίας τοῦ Gobineau. Μέσα εἰς τὴν διαδρομὴν τῶν αἰώνων, μὲ τὸ ζύμωμα καί τὸ ξαναζύμωμα τῆς ἀνθρωπίνης ζύμης, ἐπέρχεται σύγχυσις τῶν φυλῶν καί ἀμοιβαία ἐπίδρασις τῶν ιδιοτήτων καί τῆς ψυχουσυνθέσεως τῆς μὴς ἐπὶ τῆς ἄλλης. Ἀπέναντι τῆς μιμήσεως — ἐθίμου ποῦ θεμελιώνει εἰς ἐξωτερικοὺς τύπους τὴν παράδοσιν, ἀντίδρᾳ ἡ μίμησις — μόδα, ποῦ προέρχεται ἀπὸ τὴν συμμίχριν καί ποῦ ἀνατρέπει καί τῆς κληρονομικότητος ἀκόμη τὰ δεδομένα. Εἰς ταῦτα πρέπει νά προστεθῇ καί ἄλλο στοιχεῖον μειώσεως τῆς σημασίας τοῦ φυλετικοῦ παράγοντος, ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις καί πρόδος. Μὲ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι χειραφετοῦνται ἀπὸ τὸ περιβάλλον τους, καί ἔτσι ἐκφεύγουν, ὅπως

λέγει ο Berr, από την χρυσασλίδα που καλείται φυλή⁽²⁶⁾.

Αι απόψεις αυτές εφαρμόζονται φυσικά και εις την εβραϊκήν φυλήν. 'Αλλ' έν μέτρῳ μόνον. Διότι υπήρξε μέν συγχρωτισμός τῶν 'Εβραίων μέ τούς άλλους ανθρώπους, ἀλλ' ὁ συγχρωτισμός αὐτός δέν προσέλαβε τήν μορφήν καθολικοῦ φαινομένου. Ὅπου παρετηρήθη τοιοῦτος συγχρωτισμός, ὅπου δηλαδή οἱ παράγοντες τῆς ἀντιδράσεως εἰς αὐτόν υπεχώρησαν, οἱ 'Εβραῖοι ἀπέβαλον τόν χαρακτήρα τῆς ξεχωριστῆς ὁμάδος καί, συνδεθέντες μέ τήν νέαν των πατρίδα, ἀφωμοιώθησαν ὡς ἄτομα μέ τό κοινωνικόν σύνολον. Ἐκεῖ δέν ὑπάρχει σοβαρῶς σήμερον εβραϊκόν ζήτημα, ὅπως π.χ. εἰς τήν Γαλλίαν, ὅπου ἡ κρίσις τῆς υποθέσεως Ντρέϋφους ἀπέδειξε τάς σαθράς βάσεις τοῦ ἀντισημιτισμοῦ καί ὅπου ὁ σημερινός πρωθυπουργός εἶναι 'Εβραῖος, καί ἄν δέν ὑπῆρχον οἱ ἐπῆλυδες διαβατικοί 'Ισραηλῖται οὔτε ἡ ἐλαχίστη ὑπόνοια θά ὤφιστο περί 'Εβραίων. Κατά τό πλεῖστον ὅμως, ἡ ὁμαδική ὁμοιογένεια τῶν 'Εβραίων διετερήθη⁽²⁷⁾. Ἀκριβῶς διότι ὁ νομαδισμός τῆς φυλῆς των ἐξεδηλώθη μέ τό μόνον δυνατόν του εἶσμα, τόν θείσμον, ὁ ὁποῖος μετέβαλε τήν ἀρχαίαν ἰδέαν τῆς θρησκείας πού ἐγίνε δι' ἕναν λαόν εἰς τήν μεσαιανικήν ἀποψιν τοῦ περιουσίου λαοῦ πού ἐξελέγη διά νά διατηρήσῃ καί νά διαδώσῃ μίαν πίστιν⁽²⁸⁾. Ἡ μεσαιανική αὕτη πίστις τοῦ 'Ισραήλ συνεκράτησε τό μέγα πλῆθος εἰς τόν σύνδεσμον μέ τήν φυλήν του καί παρημποδίσε τήν ἀφομοίωσιν μέ τούς άλλους λαούς, διετήρησε δηλαδή τήν ἀσβεστον φλόγα τῆς ἐχθρότητος πρός τούς 'Εβραίους, ἡ ὁποία δέν ὑπάρχει εἰς τάς περιπτώσεις πού ἐπῆλθεν ἡ ἀφομοίωσις αὕτη, ἡ ὁποία πρέπει νά τονισθῇ ὅτι ἐπέρχεται πάντοτε ὅταν ὁ 'Εβραῖος ἀποσπασθῇ ἀπό τήν κοινότητά του καί ἀντιμετωπίσῃ ὡς ἴσος πρός ἴσον τόν ὑπόλοιπον κόσμον καί τήν κοινωνικήν ζωήν. Εἰς αὐτήν τήν ἀφομοίωσιν, τήν ἀποστασίαν δηλαδή, ὄχι τόσον τήν θρησκευτικήν, ὅσο τήν φυλετικήν, περισσότερον καί ὀλιγώτερον εἰς τούς συνεχεῖς διωγμούς, ὀφείλεται τό ὅτι ἡ παραγωγική αὕτη φυλή δέν ᾤκησε σοβαρῶς ἀπό χιλιετηρίδων.

Ὡστε εἶναι μέν ἀληθές ὅτι ὁ φυλετικός παράγων δέν παίζει γενικῶς σήμερον, μέ τήν ἐπιμύζιαν καί τήν ἀνάπτυξιν των ἀνθρώπων, προέχοντα ρόλον, εἶναι ὅμως ἐξ Ἰσου ἀληθές ὅτι, εἰδικῶς διά τούς 'Εβραίους, ὁ παράγων αὐτός εἶναι σημαντικός, ὄχι κυρίως ὡς καθαρῶς φυλετικός παράγων, ὅσον διότι ἐπὶ των ἰδιοτήτων τῆς φυλῆς ἡ παράδοσις οἰκοδόμησε μίαν πίστιν πού συγκατεῖ ὁμοιογενεῖς τούς κεντρικούς πυρῆνας τοῦ 'Εβραϊσμοῦ.

Οἱ 'Εβραῖοι τῆς Ἐπτανήσου, καί ἰδίως τῆς Κερκύρας, ἐντέλως ἰδιάζουσιν. Ζήσαντες ἐν σχετικῇ ἁρμονίᾳ μέ τούς Ἕλληνας κατά τό διάστημα τῆς ἐνετικής δεσποτείας, χάρις ἀφ' ἑνός εἰς τήν σχετικήν ἀνεξίθρησκείαν των ἐντοπίων, κυρίως ὁμως χάρις εἰς τά προνόμια τά ὁποῖα ἐπετύγχανον (τοῦτο δέ ἱσχύει κυρίως διά τούς 'Εβραίους τῆς Κερκύρας) διά κολακειῶν καί παροχῶν πρός τούς κρατοῦντας, ἰδίως ἐν τῇ μητροπόλει, δέν ἐθεωρήθησαν, ὅμως, ἴσοι μέ τούς αὐτόχθονας μέχρι τῆς καταλήψεως των νήσων ἀπό τούς δημοκρατικούς Γάλλους, ὅποτε ἀνεγνωρίσθησαν εἰς αὐτούς πάντα τά πολιτικά δικαιώματα καί ὁ ραββίνος ἐτέθη εἰς ἴσην μοῖραν μέ τούς ἀρχηγούς των δύο άλλων θρησκευμάτων πού ἐπρεσβεύοντο εἰς τάς νήσους. Ἡ ἰσοπολιτεία ὅμως αὕτη δέν ἐβρόδυνε νά προκαλέσῃ τήν ἀντίδρασιν πού ἐπάγεται πάντοτε ἡ ἀπότομος πρακτική ἐφαρμογή των ἐλευθερίων ἰδεῶν, ἡ ὁποία ταχέως ἀποχαλινώνει τούς εὐεργετούμενους ὥστε νά καθίστανται ἀφόρητοι μέ τήν στάσιν των καί νά προκαλοῦν κατ' ἀνάγκην τήν δημιουργίαν ἀντιδράσεως. Διότι, ἤδη ἐπὶ των αὐτοκρατορικῶν Γάλλων, τό 1808, βλέπομεν ὅτι ὁ Κομμισάριος τῆς Ἀστυ-

Ὁδός Ἀγίας Σοφίας, ὁ δεύτερος βασικός δρόμος τῆς συνοικίας, ὅπως εἶναι σήμερα.

νομίας των Κορφῶν διαπιστώνει ὅτι διάφοροι «φουλόβιοι καί κακῆς ζωῆς ὄνθρωποι», κωφεύοντες εἰς τήν φωνήν τῆς φύσεως, ἐπιχειροῦν κακῶς κατά των 'Εβραίων καί διατάσσει «ἀπό τοῦ νῦν καί εἰς τό ἐξῆς νά μήν ἤθελεν εἶναι τις ὁ ὁποῖος νά τολμήσῃ νά συγχύσῃ εἰς κανένα τρόπον οὔτε μέ λόγους οὔτε μέ ἔργα τήν ἡσυχίαν καί ἀσφάλειαν των ἀνθρώπων ὅπου ὁμολογοῦν τήν 'Ιουδαϊκήν θρησκείαν»⁽²⁹⁾. Μετά τήν ἐπελθοῦσαν ὁμως ἀγγλικήν κατοχήν, ἡ ὁποία ὠλοκληρώθη τό 1814, οἱ 'Εβραῖοι ἔχασαν πάλιν⁽³⁰⁾, κατόπιν νόμων ψηφισθέντων ἀπό τήν 'Ιόνιον Βουλὴν καί κυρωθέντων ἀπὸ τήν Ἀρμοστείαν, τά πολιτικά των δικαιώματα, καί βραδύτερον ἀπηγορεύθη εἰς αὐτούς καί τό δικηγορεῖν, ἐπιτρεπομένου μόνον νά ἐμφανίζωνται εἰς τά δικαστήρια ὡς ὑποδικηγόροι (intervenienti)⁽³¹⁾. Ἐκτοτε συνεχῆς εἶναι ἡ προσπάθεια των 'Εβραίων ν' ἀποκτήσουν τήν ἰσοπολιτείαν, ἡ δέ προσπάθεια αὕτη ἦτο τοσούτω μᾶλλον δυσκολωτέρα, διότι ἡ κατάρνησις των ἀντιστραλιντικῶν νόμων δέν ἐξηρτάτο ἀπὸ μόνην τήν θέλησιν τῆς ἀγγλικῆς προστασίας, τήν ὁποίαν θά κατάρθωναν νά παρασύρουν μέ τό μέρος των οἱ ἐνδιαφερόμενοι, ἀλλ' ἔδει νά γίνη διά νόμων ψηφιζομένων ἀπὸ τήν 'Ιόνιον Βουλὴν. Πρός τήν κατεύθυνσιν λοιπόν αὐτὴν ἔστρεψαν τάς ἐνεργείας των οἱ 'Εβραῖοι των 'Ιονίων νήσων καί ἰδίως οἱ τῆς Κερκύρας, καί εἰς τήν κατεύθυνσιν των αὐτὴν κατ' ἀνάγκην συνηντήθησαν μέ τούς πολιτευτάς τούς κεκηρυγμένους ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των λαῶν, δηλαδή μέ τούς ὁπαδούς τῆς Ἐνώσεως τῆς Ἐπτανήσου μέ τήν Ἑλλάδα.

Ἡ ἐπαφὴ ἐν τούτοις ἐγένετο μετὰ πάσης περισκέψεως. Τό 'Ισραήλ ἀναμινγνύεται πολλάκις εἰς τά ἐσωτερικά ζητή-

ματα τῶν λαῶν μέ τοὺς ὁποίους συγκατοικεῖ καὶ ἐκμετα-
λεῦεται τὰς πολιτικὰς τῶν ἀντιθέσεις. Ἐχει ὁμως πικρὰν
πειρὰν τὴν διώξωσαν ποὺ τὸν ἀναμένουν ἐν περιπτώσει ἀν-
τιθέτου στρῶφης τῆς τύχης. Ἡ ἐβραϊκὴ ἐφημερίς «Ἰσραη-
λίτικα Χρονικά», ἐκδοθεῖσα εἰς τὴν Κέρκυραν κατὰ τὰ μέ-
σα τοῦ 1861, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἀποστολῆς τοῦ
Γλαδστωνος καὶ ἐνῷ ἐδικαιολογοῦντο ἐκ τῆς φορᾶς τῶν
πραγμάτων καὶ αἱ ἐλπίδες τῶν ριζοσπαστῶν ἀλλά καὶ οἱ
φόβοι διώξεων τῶν ἐνωτικῶν, ἀναγράφει εἰς τὸ προγραμ-
ματικὸν τῆς ἁρθρον:

«Ἐνῷ σήμερον ὁ κόσμος ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς προό-
δου ἐπικαλεῖται καὶ καθιεροῖ τὴν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἰ-
σότητα, μετ' ἐκπλήξεως καὶ λύπης βλέπει τις ὑφισταμένους
ἐν Ἑπτανήσῳ εἰσέτι ἐξαιρετικούς κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν
νόμους καὶ σπεροῦντας αὐτοὺς τῶν δικαιωμάτων τοῦ πολί-
του, μολονεῖται εἰς τὰ αὐτὰ βάρη καθυποβάλλουσιν αὐτοὺς.

» Παράδοξος ἀνωμαλία καὶ ἀντίφασις! Ἡ Ἑπτάνησος,
συνδεδεμένη οὖσα διὰ τῶν δεσμῶν τῆς θρησκείας, τῶν ἱ-
στορικῶν ἀναμνήσεων καὶ τῶν ἐθνικῶν προσδοκιῶν μετὰ
τῆς ἐλευθέρου Ἑλλάδος, δὲν τὰρσάσκει εἰς τὸ συμπαθη-
τικὸν παράδειγμα τῆς μητρὸς πατρίδος! (32). Ἐτι δὲ παρα-
δοξώτερον εἶναι ὅτι οἱ ἐξαιρετικοὶ αὗτοι νόμοι ἐξεδίδοντο
τῇ ἐγκρίσει τῆς προστατίδος Κυβερνήσεως τῆς Μεγάλης
Βρετανίας, καθ' ἣν στιγμὴν τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος, πρόμαχος
τῆς προόδου, εἶναι ὁ ὑπογραμμὸς τῶν ἐλευθέρων θε-
σμῶν.

«Ὁ Ἰόνιος Ἰσραηλίτης λοιπὸν ὀφείλει νὰ καταδείξῃ τοῖς
συμπολίταις αὐτοῦ, μεθ' ὧν κοινήν ἔχει τὴν πατρίδα καὶ
τὰς ἐλπίδας (33) ὅτι ἡ θρησκεία ἦν πρεσβεύει δὲν εἶναι ἀ-
συμβίβαστος πρὸς τὰ κοινωνικὰ αὐτοῦ καθήκοντα, ὀφείλει
νὰ κἀν γνωστὸν ὅτι ἀδίκως συκοφαντοῦνται οἱ θεσμοὶ
αὐτῆς, ὀφείλει κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἄλλων ἐθνῶν, νὰ
πίσῃ τὸν λαόν τοῦτον ὅτι ἀν' ἐλπίσιν νὰ δικαιώσῃ τοὺς
Ἰσραηλίτας, οὐδεμίαν οὐτε εἰς τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας
τοῦ οὐτε εἰς τὰς πολιτικὰς δοξασίας του (34) οὐτε τέλος εἰς
τὰ συμφέροντα αὐτοῦ βλάβη δύναται νὰ προέλθῃ».

Ἡ αὕτη ἐφημερίς εἰς μακρὰν μελέτην «περὶ τῆς ἀστικῆς
καὶ πολιτευματικῆς τῶν Κερκυραίων Ἰσραηλιτῶν καταστά-
σεως, ἐκ τῶν ἀνωτάτων χρόνων μέχρι τῶν ἡμερῶν μας»
μετὰ πικρίας ἀναφέρει ὅτι ἐξ ὧν τῶν Ἑβραίων τοῦ Ἑνε-
τικοῦ κράτους, μόνον οἱ Κερκυραῖοι «ἐξουσιοδοτήθησαν
νὰ ἐνεργῶσιν ὡς δικαιοὶ παρὰ τοῖς δικαστηρίοις. Προκή-
ρυξεν δὲ τῆς ἐν Κερκύρᾳ Διοικήσεως, ὑπὸ χρονολογίαν 5
Ἀπριλ. 1698, παρέχει ἀνεκδοκίαν ἀπόδειξιν ὅτι οἱ
Ἰσραηλίται, καὶ ὡς ἐκ τῆς περινοίας αὐτῶν, δὲν ἦσαν κα-
τώτεροι τῶν ἄλλων πολιτῶν» (35). Ἀναφέρει κατόπιν ὅτι
μόνον εἰκοσι πολῖται ἐν Κερκύρᾳ ἀνεγνωρίσθησαν ὡς δι-
κηγόροι ἐξ ὧν ἑπτὰ Ἑβραῖοι, ἐνῷ ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς προστα-
σίας ἀφηρέθη ἀπὸ αὐτοῦ τὸ δικαίωμα τοῦ δικηγόρου.

Ἡ συνεχὴς προσπάθεια τῶν Ἑβραίων εἶναι ἡ ἀπόκτη-
σις τῆς ἰσοπολιτείας. Διὰ τὴν ἐπιτυχίαν ὅμως τοῦ σκοποῦ
τῶν προτιμοῦν ν' ἀφήσουν κατὰ μέρος τὸ ζήτημα τῆς
ἑνώσεως καὶ τῆς μεταβολῆς τοῦ Ἰονίου Συντάγματος καὶ
ν' ἀπευθύνωνται μέ διὰφορον εἰς ἕκαστον γλῶσσαν ζη-
τοῦντες τὴν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως των. Πρὸς μὲν
τὴν Ἰόνιον Βουλὴν ἐπικαλούμενοι τὸ ἐπιχείρημα τῆς ἐν τῇ
Ἑλευθέρᾳ Ἑλλάδι ἰσοπολιτείας, πρὸς δὲ τὴν προστατίδα
Δύναμιν ἀναμνηστικόντες τὴν ἐκπολιτιστικὴν αὐτῆς ἀπο-
στολήν καὶ ἱστορίαν.

«Ἡ Ἰσραηλιτικὴ ἰσοπολιτεία, λέγουσιν τὰ «Ἰσραηλιτικά
Χρονικά» τῆς 22 Φεβρουαρίου 1862, καθ' ἃ ἐκφράζεται ὁ
εὐρωπαϊκὸς Τύπος, εἶναι τὸ σύνθημα τοῦ πεπολιτισμένου
κόσμου. Ὁ Ἰσραηλίτης τοῦ Ἰονίου δὲν ἀμφιβάλλει ὅτι οὐ-
δεμία ἐν τῇ γῇ ταύτῃ τῆς ἐλευθερίας θέλει ἐγερθῆ φωνὴ

ἀντιτείνουσα τὴν ἱκανότητα τῶν Ἰσραηλιτῶν πρὸς ἀπο-
λαὴν τῶν ἀστικῶν καὶ πολιτευματικῶν δικαιωμάτων, ὅτι-
να εἰς αὐτοὺς ὡς ἀνθρώπους ἀποτελοῦντας μέρος τῆς κοι-
νωνίας ἀνήκουσιν. Εἴθε ἡ νέα Ἑπτανησιακὴ Βουλὴ, τῆς ὁ-
ποίας τὰ μέλη εἰσὶν ἄνδρες ἐπὶ νοητικῇ ἱκανότητι καὶ πα-
τριωτισμῷ τιμῶντες τὸν τόπον των, νὰ ἐκπληρώσωσιν ἀ-
ποστολὴν ἀνταξίαν τοῦ αἰῶνος τοῦτου τῆς προόδου, ἥτις
θέλει μεταδώσει τὸ δομὰ των εὐλογητόν καὶ σεβαστόν
εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς».

Ἡ νέα Βουλὴ, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ἡ ἐβραϊκὴ ἐφημερίς,
εἶναι ἡ 12η, ἡ ὁποία συνελοῦσα τὴν 15ην Φεβρουαρίου
1862, ἐξέλεξε Πρόεδρον μὲν τὸν Ἡλίας Ζερβὸν, ἀντι-
πρόεδρον δὲ τὸν Ἰωσήφ Μομφερᾶτον, τοὺς δύο πρῶτους
ἀρχηγούς τῶν ριζοσπαστῶν, οἱ ὁποῖοι ἀνέκαθεν μετὰ θερ-
μης καὶ ἐπιμονῆς ὑπεστήριζαν ὅχι μόνον τὴν ἑνωσιν τῆς
Ἑπτανήσου μέ τὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ καὶ τὴν πλήρῃ ἐπικράτη-
σιν τῶν ἀρχῶν τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ἦδη κατὰ
τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ Ἡλίας Ζερβὸς εἶχε γράψῃ τὸ μετ' ὀ-
λίγον δημοσιευθὲν ἔργον του «Τὰ γενέθλια καὶ ἡ νομοθε-
σία τῶν Ἑβραίων», εἰς τὸ ὅποιον, ἀναγνωρίζων ἐννοεῖται
τοὺς Ἰσραηλίτας ὡς ἰδιαίτερον ἔθνος, ἐτόνιζεν ἐν τού-
τοις ὅτι «τὴν πρώτην αὐτοῦ σύστασιν ὀφείλει ὁ Χριστιανι-
σμός εἰς τὸν Ἑβραϊσμόν. Ἡ νέα διαθήκη, ἥτις εἶναι ἡ συμ-
πληρῶσις τῆς παλαιᾶς, εἶναι καὶ τὸ μεσοτεῖχος μεταξὺ ἀμ-
φοτέρων. Ὁ διαχωρισμός ὅμως αὗτος, ὅστις διακρίνει τὰς
δύο θρησκείας, δὲν χορηγεῖ καὶ κανένα ἀποχρῶντα λόγον
ὅπως διάκεινται ἐχθρικός πρὸς ἀλλήλους, ὡς τοιοῦτον ποτὲ
δὲν παρέχει καὶ ἡ ἀδιαφορία δοξασία μεταξὺ γονέων καὶ
τέκνων» (36). Τὸ βιβλίον τοῦ Ζερβοῦ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ
ἐβραϊκὸν φύλλον «νέος λίθος εἰς τὸ οἰκοδόμημα τῆς προό-
δου», διὰ πρώτην δὲ φοράν ἐν τῇ ἀναγγελίᾳ τῆς ἐκδόσεως
αὐτοῦ οἱ Ἑβραῖοι αὐτοχαρακτηρίζονται ὡς Ἑλληνας. Ὁ
συγγραφεὺς κ. Ζερβός, γνωστός ἐπὶ πολυμαθείᾳ καὶ πα-
τριωτικῇ καὶ φιλανθρωπικῇ αἰσθημασίᾳ, γράφον τὰ
«Ἰσραηλιτικά Χρονικά» τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1863 (37), ἰ-
δίως μὰς συγκινεῖ καὶ ὡς Ἰσραηλίτας καὶ ὡς Ἑλληνας. Ὡς
Ἰσραηλίτας μὲν διότι ὁ κ. Ζερβός, γράφων ἀμερολήπτως
τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑβραϊκοῦ ἔθνους καὶ τῆς νομοθεσίας
αὐτοῦ, ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐξάλειψιν τῶν καθ' ἡμῶν ἀγρίων
παθῶν καὶ αἰσchrῶν προλήψεων, ὡς Ἑλληνας δὲ, διότι
δεικνύομεν εἰς τὴν Εὐρώπῃ, ὅτι καὶ ἐν ἡμῖν ὑπάρχουσιν
Δῶνα, Γρηγόριοι, Ρῶσσελ, Ἀζέλιοι καὶ Κτρίνσκαϊ».

Στηριζόμενοι εἰς τὴν ἐξηγησιασμένην εὐνοίαν τοῦ
Προέδρου τῆς Ἰονίου Βουλῆς καὶ βλέποντες ὅλως ἐ-
περχομένην τὴν ἑνωσιν μετὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι μεταπολίτευ-
σιν τοῦ Ὀκτωβρίου 1862 καὶ τὴν κατὰ Δεκέμβριον τοῦ
αὐτοῦ ἔτους γνωσθεῖσαν ἐν Κερκύρᾳ (38) ἀπόφασιν τῆς ἀγ-
γλικῆς κυβερνήσεως περὶ παραχωρήσεως τῶν ἰονίων νή-
σων εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἱ Ἑβραῖοι ἐγκαταλείπουσιν τὴν προ-
τέραν των ἐφεκτικότητα καὶ μετὰ σπουδῆς καὶ ἐπιμονῆς
διεκδικοῦν τὴν ἰσοπολιτείαν. Ἀφίνουν μάλιστα νὰ ἐννοηθῇ
ὅτι ἡ χειραφεσία των ἐγκτεται εἰς τὴν φοράν τῶν πραγμά-
των, ἀλλ' ὅτι ἐν πάσῃ περιπτώσει αὐτοί, μὴ θέλοντες νὰ ἀ-
δικήσουν τοὺς συμπολίτας των καὶ νὰ πιστεύσουν ὅτι οὐ-
δὲν ἔχουν νὰ ἐλπίσουν ἀπὸ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πρόοδον
τοῦ τόπου, περιμένουν τὴν ἰσοπολιτείαν πρὸ τῆς ἑνώ-
σεως (39).

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Ἡλίας Ζερβός, ὁ παλαιὸς καὶ θερ-
μὸς ριζοσπάστης, ὁ τὸσαν ταλαιπωρηθεὶς καὶ διωχθεὶς ἀπὸ
τὴν ἀγγλικὴν Προστασίαν, γενόμενος Πρόεδρος τῆς 12ης
Ἰονίου Βουλῆς, ἀπεγοήτευσεν τοὺς ἀφελεῖς καὶ βίαιστους
ἰδεολόγους τοὺς ἀντιλαμβανομένους τὸν ὑπὲρ τῆς ἑνώ-
σεως ἀγῶνα ὡς προσπάθειαν συνεχῇ καὶ μονοκόμματον,
ἐξακολουθοῦσαν μέχρι τέλους μετ' ἰδίαν ἔντασιν, χωρὶς
νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν οὔτε ἐξωτερικὰς συνθήκας οὔτε ἐσω-

τερικάς ανάγκας. Ἡ σύγκρουσις τοῦ πνεύματος τῆς πάσης θυσίᾳ πραγματοποιήσεως τῶν ἰδανικῶν μέ τό πνεῦμα τῆς κυβερνήσεως, ἡ ἀντίθεσις μεταξύ τοῦ ἰδανικοῦ καί τῆς πραγματικότητος, τό αἰώνιον πρόβλημα τῶν κυβερνήσεων, παρουσιάσθη εἰς τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Ζερβοῦ ὡς δυσάρεστος ἐκπλήξις. «Αἱ βάσανοι τῆς ἐξορίας ἐλύγισαν ὅρα γε τὸν σιδηροῦν καί ἀκαμπτον τοῦ ἀνδρός χαρακτήρα; διερωτᾶται ὁ Ἰδρωμένος⁽⁴⁰⁾. Ἐφοβεῖτο νῦν ὁ Ζερβός ἐπιβουλὰς τῆς διπλωματίας. Ἦθελεν, ὡς ἔλεγε, ν' ἀποφύγῃ πᾶσαν ἀπόφασιν ἀπερίσκεπτον, δυναμένην νά ἐπενέγκῃ ὀλέθρια ἀποτελέσματα. Ἡ Ἐπάνησος, κατ' αὐτόν, διεξεδίκησεν ἐν ἀρχῇ τό τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως δικαίωμα, νῦν δέ ὠφείλε νά μή διακινδυνεύσῃ αὐτόν. «Ἐπεθύμουν ν' ἀκούσω ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἄλλου κόσμου διηγήματα», λέγει ὁ βουλευτής τότε Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης⁽⁴¹⁾. «Ἄλλ' οὔτε βρονταί οὔτε κεραυνοί ἀντήχησαν εἰς τὰς ἀκοάς μου». Καί ἡ κάμψις αὐτῆ τοῦ Ζερβοῦ, ἡ ὀφειλομένη εἰς τήν κυβερνητικὴν αὐτοῦ περίνοιον, καί ὀδηγηθεῖσα μέχρι ἀποχῆς τοῦ ἀπὸ τῶν ἐκλογῶν τῆς 13ης καί τελευταίας Ἰονίου Βουλῆς, ἀφῆρσαν τήν ἐλπίδα τῶν Ἑβραίων ν' ἀποκτήσουν τήν Ἰσσοπολιτείαν πρό τῆς Ἑνώσεως.

Δέν ἦτο ἄλλωστε μόνον ὁ Ζερβός ὑπέρμαχος τῆς Ἰσσοπολιτείας. Οἱ περιορισμοὶ τοὺς ὁποίους ὑφίσταντο οἱ Ἑβραῖοι καί τό καθολικῶς φιλελεύθερον πνεῦμα ποῦ ἔπνεε εἰς τήν Ἐπάνησον, εἶχον ἤδη ποικιλοτρόπως ἐκδηλωθῇ. Κατά τὰς ἀρχάς τοῦ 1862 ἐκρηνμίσθησαν καί ἐν Ζακύνθῳ τὰ τεῖχη τῆς ἑβραϊκῆς συνοικίας, ghetto, τήν ὕδρυσιν τοῦ ὁποίου μέ πολλοὺς κόπους καί ἐπιμονήν εἶχον ἐπιτύχει καί ἐν Κερκύρᾳ καί ἐν Ζακύνθῳ οἱ Χριστιανοὶ ἐπὶ τῆς ἐνετικῆς κατοχῆς. Κατά τήν συζητήσιν δέ τήν γενομένην εἰς τήν 12ην Ἰόνιον Βουλὴν διὰ τήν ἀπάντησιν εἰς τὸν ἐναρκτήριον λόγον τοῦ Ἀρμοστοῦ, καίτοι δέν ἀνεφέρθη τό ἑβραϊκὸν ζήτημα, ἠκούσθησαν ὅμως τόσοι λόγοι ὑπὲρ τῆς Ἰσσοπολιτείας καί τῆς ἐλευθερίας, ὥστε εἰς οὐδένα ἔμμεν ἀμφιβολία διὰ τὰς ἀπάντησι τῶν Ἰσσοραηλιτῶν ἰδέας καί προθέσεις τῶν ἀρμοσίων.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἐπιστολὴ ποῦ ἀπέστειλε ἀπὸ τὸ Ληζοῦρι τῆς Κεφαλληνίας ὁ Αὐγουστίνος Λιβραθηνόπουλος εἰς τὰ «Ἰσσοραηλιτικά Χρονικά»⁽⁴²⁾. «Τί ἀγιώτερον, γράφει εἰς αὐτήν, τί ἱερώτερον καί δίκαιον παρά ἡ ἀπόκτησις δικαιωμάτων, καί δικαιωμάτων, οὐχὶ παρ' ἡμῶν τῶν Ἑπτανήσιων, ἀλλὰ παρά τῶν ξένων βαρβαρικῶς καταπατηθέντων;» Ἡ τελευταία αὐτῆ φράσις ρίπτει περίεργον φῶς εἰς τήν ψυχολογίαν τῶν Ἑπτανήσιων. Ἐφ' ὅσον οἱ ἴδιοι ἦσαν κύριοι τοῦ οἴκου των, ἡ εὐμένεια πρὸς τοὺς Ἑβραίους, οἱ ὁποῖοι συχνότατα προσέρχονται εἰς ξένας προστασίας, δέν ἦτο ὁ κανὼν. Ἀφ' ἧς ὅμως τοὺς Ἑβραίους κατεδίωκεν ὁχι τῶν ἐγχωρίων ἡ ἀντιπάθεια ἀλλὰ τοῦ μισήτου αὐθέντου ἡ θέλησις, ἡ εὐμένεια καθίστατο ἀπόλυτος, διὰ νά μεταβληθῇ καί πάλιν εἰς ἐχθρότητα καί ν' ἀπολήξῃ ἐκ νέου εἰς ἐξεγέρσεις καί διωγμούς, ὅταν οἱ δυναστευόμενοι ἀποκτήσουν τήν ἐλευθερίαν. Εἰς τήν ψυχολογίαν τῶν λαῶν τοιαῦται μεταπτώσεις οὐδέν ἔχουν τό παράδοξον.

Ἐννοεῖται ὅτι οἱ Ἑβραῖοι δέν παρέλειπον νά εὐρίσκωνται εἰς ἐπαφὴν καί μέ τὰς ἄλλας, τὰς μὴ φιλικὰς πρὸς τήν

Ἑνωσιν, πολιτικὰς μερίδας τοῦ τόπου. Τοῦτο δέ δέν ἐδίστασαν νά κατηγορήσουν εἰς αὐτοὺς οἱ ἀντιτιθέμενοι εἰς τήν Ἰσσοπολιτείαν ἢ καί ἀπλῶς διατηροῦντες τήν παλαιὰν κατ' αὐτῶν ἀντιπάθειαν⁽⁴³⁾. Ἐνδεικτικὸν τῆς προσπάθειας των, νά πιέσουν πρὸς τήν Ἰσσοπολιτείαν ὅλας τὰς μερίδας, καί τῆς ἀπογοητεύσεώς των ἀπὸ τοὺς ριζοσπαστικούς τῆς 12ης Βουλῆς, εἶναι τό ἀκόλουθον ἀπόσπασμα ἐξ ἄρθρου τῶν «Ἰσσοραηλιτικῶν Χρονικῶν» τῆς 1 Νοεμβρίου 1862. «Δέν δύναται τις νά ἀναίρεσῃ ὅτι ἡ πολιτικῶς ἐξαιρετικὴ κατάστασις, ἐν ᾗ διατελοῦσι οἱ Ἑπτανήσιοι Ἰσσοραηλῖται, πηγάζει ἐξ ἀρχῶν ὅς ὁ σημερινὸς πολιτισμὸς ἀνεκκλήτως ἐκόλασε, καί ἐπομένως οὐχὶ διὰ λόγων, ἀλλὰ δι' ἔργων χρεωστοῦσιν ἵνα κολάσωσιν αὐτὰς ὅσοι, τήν ἱερὰν λέξιν ἐλευθερίαν ἐπικαλοῦμενοι, τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα σοβαρῶς ὑποστηρίζουσι. Ὁμολογήτεον δέ ὅτι ἡ ἀστικὴ κατάστασις τῶν Ἰονίων Ἰσσοραηλιτῶν εἶναι βελτιωτέρα τῆς ἐν Ῥώμῃ τε καί ποῦ ἄλλοθι τῆς Εὐρώπης ἀναξιοπαθοῦντων ὁμοδόξων των. Ἐνταῦθα οἱ Ἰσσοραηλῖται ἔχουσιν ἰδιοκτησίαν, ἐξασκοῦσιν ἀκωλύτως πᾶσαν τέχνην καί ἐπιστήμην, ἡ διαχείρισις τῆς Δικαιοσύνης οὐδέν ἀφίνει αὐτοὺς ἐπιθυμητόν, ἀλλὰ... γινώσκουσιν ὅτι εὐρίσκονται ἐν ἐλευθερίᾳ Κράτει διωργανισμένῳ ἐπὶ εὐρωπαϊκῶν ἀρχῶν· ἐντεῦθεν, ἐνόσω ὑποβάλλονται μὲν εἰς ἅπαντα τοῦ πολίτου τὰ καθήκοντα, δέν ἀπολαύουσιν ὁμως τῶν σχετικῶν δικαιωμάτων, δέν δύναται νά θεωρήσωσιν ἑαυτοὺς ἀληθῶς ἐλευθέρους. Δέν ἀποβάλλουσι δέ τήν περί ἀπολαύσεως τῶν δικαιωμάτων τούτων ἐλπίδα, ἐνῷ ἡ πεφωτισμένη Εὐρώπη ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῆς παγκοσμίου χειραφεσίας τῶν Ἰσσοραηλιτῶν, καθ' ἡ ἡγωνίσαστο ὑπὲρ τῶν μαύρων ἀπελευθερώσεως. Ἀπασαί ἀι καταδιώξεις εἰσὶν ἀδελφαί! ἀνέκραξε κλεινὸς τις σύγχρονος δικηγόρος· τοῦτο δέ καλῶς ἐνόησεν ὁ Ἐπι-

ΤΑ «ΧΡΟΝΙΚΑ» ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ

Λόγω τῶν θερινῶν διακοπῶν αὐτὸ εἶναι τὸ τελευταῖο τεῦχος τοῦ β' τόμου τῶν «Χρονικῶν» (1978 - 79). Τὸ ἐπόμενο τεῦχος θὰ κυκλοφορήσῃ στίς 15 Σεπτεμβρίου 1979.

σκοπος Γρηγόριος⁽⁴⁴⁾), ὅτε ἤτειτο ταυτοχρόνως καί διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐνθουσιασμοῦ τὴν χειραφέτησιν τῶν μαύρων καί τὴν τῶν Ἑβραίων.»

Ἐν γένει ὁμως εἶναι δυνατόν νά λεχθῇ, ὅτι κατὰ τὰ τρία τελευταῖα ἔτη τῆς ἀγγλικῆς προστασίας κατεβλήθη προσπάθεια ἐκ μέρους τῶν Ἑβραίων νά προσελκυσθοῦν οἱ Ἕλληνες πρὸς τὰς ἰδέας τῆς χειραφεσίας καί τῆς ἰσοπολιτείας. Ὁ ὁθλος, ὁλλοῦτε, δέν ἦτο μέγας, δοθέντος ὅτι οἱ Ἕλληνες, ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἀνεξαρτησίας καί τῆς ἐνώσεως μετὰ τὴν Ἑλλάδα, οὐδέποτε μὲν ὑπελόγησαν εἰς τὴν βοήθειαν τῶν Ἑβραίων πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν των, ἀλλὰ καὶ οὐδέποτε ἐσκέφθησαν νά ἀμφισβητήσουν εἰς τοὺς Ἑβραίους τὰ δικαιώματα τῆς ἰσοπολιτείας. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ δόλωσις ἐν ἔτει 1861 τῆς ἐκδοθείσης τότε ἑβραϊκῆς ἐφημερίδος «Ἰσραηλιτικὰ Χρονικά», εἰς τοὺς τόμους τῆς ὁποίας πολλὰς ἀνέγραψεν νά παροῦσα μελέτη, ὅτι «τὸ περιοδικὸν μας δημοσιεύομεν καί ἑλληνιστί⁽⁴⁵⁾», ὅπως βαθμιδῶν εἰσαγγόμεν ἐν ταῖς οἰκογενεαῖς ἡμῶν τὴν ἐθνικὴν γλῶσσαν, ἦν ἅπαντες οἱ πόλιται καθῆκον ἔχουν νά καλλιεργοῦσι». Ἀς ἀκουσθῇ ἡ δόλωσις αὐτῇ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ὅπου ἐκδίδονται εἰς πολλὰς καί διαφόρους γλώσσας ἄρκεται ἑβραϊκαὶ ἐφημερίδες, οὐδεμία ὁμως εἰς τὴν ἑλληνικὴν.

Καί ὑπῆρξαν μὲν οἱ ὑποστηρίζαντες ὅτι ὁ συνδυασμὸς τοῦ ζητήματος τῆς Ἑνώσεως μετὰ τὸ ζήτημα τῆς ἑβραϊκῆς ἰσοπολιτείας ἦτο ἐπιβλαβὴς διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς Ἑνώσεως, ἀλλὰ κατὰ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἀντετάσσοντο οἱ πολιῖτοι, φρονούντες ὡς ἐκδοτικῶς ὅτι πρῶξις πολιτικῆς ἀνάγκης καί σκοπιμότητος ἦτο μόνον νά μὴ δοθοῦν εἰς τοὺς Ἑβραίους δικαιώματα ἰσοπολιτείας πρὸ τῆς Ἑνώσεως, ἵνα μὴ οὗτοι, αἰσθανόμενοι πλέον ἑαυτοὺς ἐν ἀσφαλείᾳ, ἀντιδράσιν κατὰ τῆς Ἑνώσεως, ἀλλὰ τούναντι ἀναγκάζονται νά συνενεργοῦν καὶ αὐτοί, ἔστω καὶ χλιαρῶς, ὑπὲρ τῆς ἰδέας ἐκ τῆς ὁποίας ἀνέμενον τὴν ἰδίαν των ἰσοπολιτείαν. Καί ἡ ἰόνιος Βουλὴ ἔμεινε βωβὴ εἰς τὰς ἰκεσίας τῶν Ἰσραηλιτῶν.

Μὲ τὴν πάροδον τῶν μηνῶν, τὸ δνειρον τῆς Ἑνώσεως πλησιάζει πρὸς τὴν πραγματοποιήσιν του, οἱ δὲ Ἑβραῖοι ἀρχίζουν νά ἐπιδεικνύουν ἑμφανέστερον τὰ πατριωτικὰ τῶν αἰσθήματα. Εἰς συζήτησιν μετὰ τὴν Κερκυραϊκὴν «Ἐθνεγεροσίαν», τὰ «Ἰσραηλιτικὰ Χρονικά» τονίζουν ὅτι οἱ Ἰσραηλιταὶ τῆς Ἑπτανήσου οὐδόλως ὑπολείπονται τῶν Χριστιανῶν εἰς πατριωτικὰ αἰσθήματα. Καί ἕνα ὁμως μῆνα πρὸ τῆς οὐσιαστικῆς Ἑνώσεως, ζητοῦν τὴν ἰσοπολιτείαν, τὴν ὁποίαν αὐτομάτως θά ἀπέκταν ἅμα τῇ Ἑνώσει. «Εὐγνωμονοῦμεν πρὸς τὴν «Ἐθνεγεροσίαν», γράφουν τὴν 1ην Μαΐου 1863, καθὼ παρασχοῦσαν ἡμῖν τὸ ἐνδόξιμον νά διασκεδάσωμεν τὰς τελευταίας ἐνστάσεις ὅς ἐπιβούλως οἱ φίλοι τῆς στασιμότητος ἀντέτεινον καθ' ἡμῶν, ἰσχυριζόμενοι τὸ δῆθεν ἀνέφικτον τῆς ἡμετέρας ἰσοπολιτείας ἀνευ συνταγματικῆς μεταρρυθμίσεως ἀντιστοιχοῦσης πρὸς νέον μετὰ τῆς προστασίας συνθηκολόγημα. Ἡμεῖς δὲ τρανῶς ἀπεδείξαμεν, ὅτι οἱ ἐξαιρετικοὶ νόμοι ὑπὸ τοὺς ὁποίους σήμερον ζῶσιν οἱ Ἑπτανήσιοι, εἶναι λίαν μεταγενέστεροι τοῦ Συντάγματος τοῦ 1817· ὥστε αὐτὴ ἡ ἐκδόσασα τοὺς νόμους τοῦτους Ἀρχὴ δύναται νά καταργήσῃ αὐτοὺς χωρὶς οὐδόλως νά θίξῃ τοῦ θεμελιώδους τῆς Πολιτείας Νόμου. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰ πατριωτικὰ ἡμῶν αἰσθήματα, ἔστω πρὸς μείζονα ἀπόδειξιν ἢ συμπεριφορὰ τῶν Ἰσραηλιτικῶν Κοινοτήτων τῆς Ἑπτανήσου ἀπέναντι τῶν διαδραματιζομένων.

»Πανηγυριζομένης τῆς ἐνδόξου ΚΕ' Μαρτίου, αἱ κοινότητες αὗται καὶ αὐτὴς ἀπέδειξαν ὅτι τὰ αὐτὰ τρέφουσι μετὰ τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν πατριωτικὰ αἰσθήματα καὶ ὅτι πρὸς θυμοὶ δάιποτε διατελοῦσιν ἵνα τὴν οἰανδήποτε τύχην τῆς

πατρίδος συμμερισθῶσιν. Κατὰ τὴν εὐφρόσυτον ἐκείνην ἡμέραν, Ἰσραηλιταὶ καὶ Χριστιανοὶ ἐφαίνοντο ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ναῷ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ κυριεύμενοι ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἐν κατανύξει ἀκροῦμενοι τῆς δεήσεως καὶ τῶν εὐλογιῶν τοῦ Ἱεράρχου. Τὸ συγκινητικὸν καὶ χαρμόσυτον ἐκεῖνο θέαμα ἦτο μικρὰ ἐκδήλωσις τοῦ παραγγέλλματος τῆς ἀγάπης, ὅπερ ἐκ στόματος τοῦ Θεορρήμονος Νομοθέτου ἐξεληθὼν ἐπέπρωτο ν' ἀποτελέσῃ τὴν ἀκράδαντον κρηπίδα ἐφ' ἧς ὅπασαι βασίζονται αἱ θρησκεῖαι καὶ οἱ νόμοι».

Ἡ Ἑνωσις ἐγίνε πραγματικότητα, ἀν δὲ ἡ ἐπίσημος ρῆξις τῶν δεσμῶν τῆς προστασίας ἐπρόκειτο νά λάβῃ χώραν ἐν ἔτος βραδύτερον, ὁμως κατ' οὐσίαν ἡ Ἑνωσις εἶχε ἤδη συντελεσθῇ ἀπὸ τοῦ Μαΐου τοῦ 1863. Ἡ ἰσοπολιτεία τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀνεγνωρίζετο. «Αἱ εὐχαὶ σύμπαντος τοῦ Ἑθνους ἐπὶ τέλους εἰσηκούσθησαν⁽⁴⁶⁾... Φαίνεται ὅτι ἡ Πρόνοια ἐν ταῖς ἀνεξερεύνηταις Αὐτῆς Βουλαῖς ἠθέλησε νά ἐνισχύσῃ τὰς εὐλογίας τῆς εἰς ἅπαντα τὸν εὐκλεῆ ἑλληνικὸν λαόν, ποιοῦσα αὐτὸν λειτουργὸν ἐλευθερίας παρὰ τοῖς Ἰσραηλιταῖς. Εἰς μυριάκις εὐλογημένος ὁ λαὸς οὗτος· αὐθιγὴ πάντοτε εὐμερὺν καὶ εὐδαίμων καὶ ἀποκατασταθεὶς τάχιστα εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ δόξαν. Ζήτω τὸ Ἑθνος! Ζήτω ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ὁ Α'! Ζήτω ἡ ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως!».

Ἐν τούτοις ἔξ ἡμέρας μετὰ ταῦτα, κατὰ τὸν πανηγυρισμὸν τῆς Ἑνώσεως, ὁ ἑβραϊκὸς λαός, κατ' ἐξοχὴν πραγματικῆς καὶ ὠφελιμιστῆς, λησμονῶν τὰ παρελθόντα καὶ ἐπιδιώκων νά διατηρήσῃ τὰς φιλάς του μετὰ τοὺς ἰσχυροὺς, ἀνήρτα εἰς τὰς λαμπρὰς φωταγωγημένας συναγωγὰς του τὴν ἐπιγραφὴν⁽⁴⁷⁾:

«Ζήτω Γεώργιος ὁ Α', Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων. Ζήτω ἡ Ἑνωσις. Ζήτω τὸ Ἀγγλικὸν Ἑθνος».

Τὸ ἑβραϊκὸν ζήτημα διετηρήθη εἰς τὴν Ἑπτάνησον καὶ μετὰ τὴν Ἑνωσιν, εἶναι δὲ γνωστὰ αἱ ἀντισημιτικαὶ ταραχαὶ ποῦ ἐμαύρισαν τὴν Κερκυραϊκὴν ἱστορίαν τῆς τελευταίας δεκαετίας τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Χαρακτηριστικοὶ τῆς δυσπιστίας ποῦ ἐνέπνεε γενικῶς τὸ ἑβραϊκὸν στοιχεῖον εἶναι οἱ ἐπίλογοι τῶν δύο σοφῶν ἀνδρῶν ποῦ ἐδημοσίευσαν κατὰ τὸ 1891, δηλαδὴ τριάντα σχεδὸν χρόνια μετὰ τὴν Ἑνωσιν, τὰς εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς παρουσίας μελέτης σημειωθεῖσας πραγματείας περὶ τῶν ἑβραϊκῶν κοινοτήτων τῆς Κερκύρας καὶ τῆς Ζακύνθου ἐπὶ τῆς Ἑνετοκρατίας.

«Ἐθε τοῦ προνομίου τοῦτου τῆς ἰσοπολιτείας, γράφει ὁ Ἱ. Ρωμανός⁽⁴⁸⁾, νά ποιῶνται ἐν τῷ μέλλοντι οἱ Ἑβραῖοι χρῆσιν τοιαύτην, ἥτις νά ἦ ἰδίᾳ μὲν ὠφέλιμος εἰς τὴν Κέρκυραν, καθόλου δὲ σύμφωνος πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς πόθους τῆς ὅλης Ἑλλάδος.»

«Τοῦ πολυτίμου τοῦτου προνομίου τοῦ Συντάγματος, γράφει ὁ Δέ Βιάζης⁽⁴⁹⁾, δέον οἱ Ἑβραῖοι νά ποδεῖξωσιν ὅτι εἶναι ἄξιοι καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν χριστιανῶν συμπολιτῶν των νά συνεργασθῶσιν ὑπὲρ τῆς εὐμερίας καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς κοινῆς πατρίδος.»

Κατόπιν τῶν ταραχῶν, πλείστοι ἐκ τῶν σημαντικωτέρων Ἑβραίων ἐγκατέλειψαν τὴν Κέρκυραν, ἡ δὲ σημασία τῆς αὐτόθι ἑβραϊκῆς κοινότητος, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν κοινοτήτων τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος, ἐμειώθη. Μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς ὅμως πολέμους καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Μακεδονίας, ἐδημιουργήθη ἑβραϊκὸν πρόβλημα εἰς ἄλλας ἐπαρχίας τοῦ Κράτους καὶ ἰδιαίτερος εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Νομίζω ὅτι δέν εἶναι, δυστυχῶς, πολυτέλεια περιττὴ, ἡ ἐπανάλυψις, διὰ τοὺς Ἑβραίους τῆς μακεδονικῆς πρωτευούσης, τῶν εὐχῶν καὶ τῶν συστάσεων τοῦ Ρωμανοῦ καὶ τοῦ Δέ Βιάζη.

(1) Βλ. «Ἰσραηλιτικὰ Χρονικά» τῆς Κερκύρας. Ι. σελ. 10 (1861) καὶ 83 (1862).

- (2) 'Ιουδαϊκής 'Αρχαιολογίας Ισ', 2 καί 3.
- (3) Βλ. J. s. Nehama, Histoire des Israélites de Salonique, τομ. 1. Παρίσι - Θεσσαλονίκη, 1935, σελ. 13.
- (4) 'Η 'Εβραϊκή Κοινότης τῆς Κερκύρας, εἰς τὴν «Εἰκονογραφημένην Ἑστίναν» 1891, Α', σελ. 370. Πρβλ. Σπ. δὲ Βιάζη, 'Η ἐβραϊκὴ κοινότης Ζακύνθου, εἰς τὸν «Παρνασσόν» ΙΔ', 1891 - 92, σελ. 624 ἐπ. 'Η μελέτη τοῦ Ρωμανοῦ ἐδημοσιεύθη γαλλιστὶ μὲν εἰς τὴν «Revue des Etudes Juives», ἑλληνιστὶ δὲ εἰς τὴν «'Ισραηλιτικὴν Ἐπιθεώρησιν» τῶν Ἀθηνῶν, τομ. Α'. 1912 σελ. 8 ἐπ.
- (5) 'Ο Ρωμανὸς παραπέμπει εἰς τὴν ἀγγλικὴν μετάφρασιν ὑπὸ τοῦ Α. Asher, The Itinerary of Rabbi Benjamin of Tudela, London and Berlin 1840, τομ. Ι, σελ. 45 - 46. Μετάφρασιν τῶν ἐνδιαφερόντων τὴν Ἑλλάδα μερῶν τοῦ βιβλίου τούτου ἐδημοσίευσεν εἰς τὴν «Νέαν Ἠμέραν» τῆς Τεργέστης τῆς 27/9 Δεκεμβρίου 1899 ὁ σοφὸς μου φίλος κ. Λ. Βελέλλης. 'Η πληροφορία τοῦ Βενιαμὶν εἶναι κατὰ τοσοῦτον σοβαρωτέρα, καθόσον οὗτος διακρίνεται διὰ τὸ εὐφάνταστον τῶν πληροφοριῶν του ὡς πρὸς τὸν μέγαν ἀριμόν τῶν Ἑβραίων. Βλ. δὲ Βιάζη, σελ. 630, πρὸς δὲ Κ. Καραβίδα, Μερικαὶ παρατηρήσεις διὰ τὴν «Νεοελληνικὴν παράδοσιν», εἰς τὴν «Καθημερινήν» τῆς 29 Μαρτίου 1937.
- (6) Βλ. δὲ Βιάζη, ἐνθ. ἀν. σελ. 630.
- (7) Ταλμούδ, 49 β.
- (8) Βλ. J. Nehama, op. cit. I, p. 18 καὶ 19.
- (9) Βλ. Viaro Capodistrias, Remarks respectfully submitted to the consideration of the British Parliament, Λονδίνον 1841, σελ. 64.
- (10) Βλ. δὲ Βιάζη, ἐνθ. ἀν. σελ. 633.
- (11) 'Ο ἀντισημιτισμὸς εἶναι ἡ σύγχρονος μορφή τῆς κατὰ τῶν Ἑβραίων ἐχθρότητος, τῆς ὁποίας παλαιότερα, θρησκευτικὴ μορφή ἦτο ὁ ἀντιουδαϊσμός. Ἐν τούτοις καὶ ὁ ἀντισημιτισμὸς δὲν παραμελεῖ τὰ θρησκευτικὰ ἐπιχειρήματα. Τὸ ἑκτακτον πασχαλινόν τεύχος τοῦ 1937 τοῦ γερμανικοῦ ἀντιεβραϊκοῦ περιοδικοῦ «Stürmer» ἔχει τὸν γενικὸν τίτλον: «'Ο 'Ιουδαϊσμός κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ» καὶ κατὰ πολὺ ἀναφέρεται εἰς τὴν εὐθύνην τῶν Ἑβραίων διὰ τὴν σταύρωσιν τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος ἐμφανίζεται ὡς μὴ Ἑβραῖος καὶ μάλιστα ὡς ἀντισημιτ!.
- (12) Βλ. Israel, Παρίσι 1930, σελ. 231.
- (13) Πάπυρος τῆς Πετρουπόλεως 116. Βλ. Α. Moret καὶ G. Davy, Des Clans aux Empires, Paris 1923, σελ. 254.
- (14) Βλ. H. Berr, En marge de l'histoire universelle, Paris 1934, σελ. 93.
- (15) ΧΙ, III, 5 καὶ 6.
- (16) ΧΧΧΙΧ, 25 καὶ 27.
- (17) ΙΙ, 6 (10) καὶ VIII, 7.
- (18) Βλ. Histoire des Israélites de Salonique, I, σελ. 14.
- (19) Βλ. τὸν πρόλογον εἰς τὸ ἀνωτέρω μνημονευθέν βιβλίον τοῦ Lods, σελ. IX.
- (20) Βλ. H. Winckler, Die Gesetze Hammurablu, Λειψία, 2α ἐκδ. 1903, σ. 40.
- (21) Ἱερεμίας ΧΛΙΙ (XXXV), 6-10.
- (22) Βλ. Ad. Lods, Israël, σελ. 379 ἐπ.
- (23) Βλ. ΙΙ, 8 (10).
- (24) Βλ. Ἀμώς V 2, Ὡσηέ ΙΧ, 10 Ἱερεμ. ΙΙ, 5.
- (25) Εἰς τὰς ἐφημερίδας τῆς 7ης Ἀπριλίου 1937 π.χ., ἐδημοσιεύθη ἡ ἀκόλουθος εἰδήσις ἐκ Ρώμης: «Ἀγγέλλεται ἐκ Καούνας ὅτι πολλοὶ Ἑβραῖοι τῆς Λιθουανίας, ὅτινες εἶχον μεταναστεύσει πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ρωσίαν ἠναγκάσθησαν νὰ φύγουν λόγῳ τῶν διώξεων τῆς Σοβιετικῆς Κυβερνήσεως κατὰ τῶν Ἑβραίων, τοὺς ὁποίους οἱ ἐν Ρωσίᾳ θεωροῦν διακειμένους ἐχθρικῶς πρὸς τὸ καθεστῶς τοῦ Στάλιν». Πρβλ. τὸ κύριον ἄρθρον τοῦ Παρισίου «Χρόνου» τῆς 6 Ἀπριλ. 1937.
- (26) H. Berr, En marge de l'histoire universelle, σελ. 95.
- (27) Ἀκριβῶς αὐτὴν τὴν ἀντίστασιν εἰς τὴν ἀφομοίωσιν μὲ τοὺς ἄλλους λαοὺς κατέκρινε καὶ ἐθεώρησε ὡς αἰτίαν τοῦ ἀντισημιτισμοῦ ὁ μέγας Ἰωσήφ Reinach (βλ. ἄρθρον του εἰς τὴν Grande Encyclopedie) καὶ κατ' αὐτῆς ἠγωνίσθη ὁ ἐπίσης μέγας Μωϋσῆς Mendelsohn, ὅτε κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα προσεπάθει νὰ ἐκγεμνῇ τοὺς ἐν Γερμανίᾳ Ἑβραίους. Ἀληθῶς διδακτικὰ παραδείγματα καὶ σοφαὶ συμβουλαί.
- (28) Cournot, Traité de l'enchaînement des idées fondamentales dans les sciences et dans l'histoire, σελ. 653.
- (29) Βλ. Ρωμανοῦ ἐνθ. ἀν. σελ. 403.

- (30) Τὸ κεφ. 1 ἄρθρο. 3 τοῦ Συντάγματος τῶν Ἰονίων νήσων τοῦ 1817 ἐθέσπιζε: «Ἐπικρατοῦσα θρησκεία τοῦ Ἰονίου Κράτους εἰσὶν ἡ τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Πᾶν δὲ ἔτερον χριστιανικὸν θρήσκειον προστατεύεται.»
- (31) Ἐπὶ τῶν συνεπειῶν τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης, ἀφορώσης ὡρισμένα πρόσωπα μεγάλως διακρίθεντα κατὰ τὴν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, βλ. ἐπιστολὴν τοῦ μακαρίτου Μ. Χαίμη εἰς τὴν «Πατρίδα» τῆς 26ης Μαΐου 1907.
- (32) Ἄς μὴ νομισθῇ ὅτι ἡ ἰσολοιτεία εἶχεν ἐν τῇ ἐλευθερᾷ Ἑλλάδι ἀναγνωρισθῇ εἰς τοὺς Ἑβραίους εἰς ἀρχῆς. Ἡ Νομικὴ Διάταξις τῆς Ἀνατολικῆς Χέρσου Ἑλλάδος τῆς 15 Νοεμβρίου 1821 ἐλεγε ἐν τμ. Α' ἄρθρ. Α': «Ὅσοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος πιστεύουσιν εἰς τὸν Χριστὸν εἶναι Ἕλληνες». Ἄρθρ. ΙΒ': «Ὅσοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος δὲν πιστεύουσιν εἰς τὸν Χριστὸν εἶναι μέτοικοι». Ἄρθρ. ΙΕ': «Μέτοικος οὔτε ἐκλεκτός οὔτε ἐκλεκτός εἶναι εἰς τὴν Ἑλλάδα». Τὸ προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἐπιδιόρου ἐθέσπιζεν (ἄρθρ. β'): «Ὅσοι αὐτόχθονες κάτοικοι τῆς Ἐπικρατείας πιστεύουσιν εἰς Χριστὸν εἰσὶν Ἕλληνες. Τὰ αὐτὰ δ' ἐπανελάμβανε τὸ ἄρθρον β' τοῦ προσωρινοῦ πολιτεύματος τοῦ Ἀστροῦ τοῦ 1823, τὸ ἄρθρ. 6 τοῦ Πολ. Συντάγματος τῆς Τροιζίνος τοῦ 1827 καὶ τὸ ἄρθρον 13 τοῦ Πολιτικοῦ Συντάγματος τῆς Ἑλλάδος τῆς Ε' Ἑθν. Συνελεύσεως τοῦ Ἀργίου τοῦ 1831. Ὁ ἀποκλεισμός τῶν μὴ Χριστιανῶν προήρχετο μὲν κυρίως ἀπὸ τὴν κατὰ τῶν Τούρκων ἐχθρότητα, ἀν ὅμως ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι διαρκούντος τοῦ ἀγῶνος οἱ Τούρκοι ἐθεωροῦντο ὡς ἐξολοθρευτέοι καὶ διὰ ἀπλῶς περιοριστέοι εἰς ἡσσανα πολιτικὴν κατὰστασιν, δὲν δύναται ν' ἀποκλεισθῇ τὸ ἐνδεχόμενον ὅτι αἱ διατάξεις αὐταὶ ἀφορμὴν εἶχον καὶ τὸν ἀποκλεισμόν τῆς ἰσολοιτείας τῶν Ἑβραίων.
- (33) Ἡ φράσις αὕτῃ δὲν εἶχεν ὑπογραμμισθῇ ὅτε τὸ πρῶτον ἐδημοσιεύθη, ὑπεγραμμισθῇ ὅμως ὅτε ἡ ἐβραϊκὴ ἐφημερίς ἀνεδημοσίευσεν τὸ ἄρθρον τῆς, ὅτε ἡ ἔνwis ἡ τὸ σχεδὸν βεβαία, διὰ ν' ἀποδείξῃ τὴν ἐλληνοφροσύνην τῆς, ἀμφισβητουμένην ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα «Ἐθνεγερσία» Βλ. «Ἰσρ. Χρ.» σελ. 316. Ἡ ἰδία τακτικὴ ἀνευρίσκειται καὶ μετὰ πενήντα ἐτη εἰς τὴν «Ἰσραηλιτικὴν Ἐπιθεώρησιν», τὴν ὁποία ἐξέδωσεν ἀπὸ τοῦ 1912 μέχρι τοῦ 1916 ἐν Ἀθήναις ὁ μακαρίτης Μ. Χαίμης, ὁ ὁποῖος ἡμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ κυριώτερος Ἰσραηλιτὴς ποὺ εἰργάσθη πράγματι εἰλικρινῶς καὶ μὲ πίστιν διὰ τὴν συνεργασίαν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ἑβραίων. Εἰς τὸ φύλλον 6 τοῦ Αὐγούστου 1912, ἡ «Ἰσραηλιτικὴ Ἐπιθεώρησις» ἐγράφε μὲ στοιχεῖα τῶν 8 εἰς τὸ τέλος ἀνταποκρίσεως περὶ τῆς ἐβραϊκῆς κοινότητος Λαρίσης: «Ἡ Κοινότης διέρχεται στάδιον παρακμῆς. Εὐχόμεθα νὰ ἐπέλθουν γεγονότα, ἵνα ἀνατεῖλῃ νέα περίοδος εὐτυχέστερα, διότι τοῦτο σημαίνει καὶ ἀναζωογόνησιν αὐτῆς τῆς Λαρίσης, διότι ἡ ἀκμὴ μὴδ ἐβραϊκῆς κοινότητος εἶναι ὁ γνῶμων, τὸ θερμόμετρον τῆς καταστάσεως ἐνὸς τόπου. Ὁ βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος τὸν ὁποῖον ὑπαινίσσαστο ὡς ἀναμενόμενον ἡ «Ἰσρ. Ἐπιθ.», ἐπῆλθε, ὁ στρατός μας ἐπέξετεινε τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος, μετὰ δύο δὲ μῆνας ἡ «Ἰσρ. Ἐπιθ.» ἐγράφεν ὅτι εἰσηκούσθη ἡ διάσπαρς αὐτῆς εὐχῇ νὰ ἐπέλθουν γεγονότα, ὅπως ἡ Λάρισα, ἀδίκηθεῖσα κατὰ τὴν διαγραφὴν τῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς, ἀνακύψῃ ἐκ τῆς σημερινῆς καταστάσεως». Ἡ φράσις ἦτο ἥδη μὲ στοιχεῖα τῶν 12 καὶ ὑπογραμμισμένη.
- (34) Βλ. σημ. 33.
- (35) Βλ. σελ. 86.
- (36) Βλ. Εἰσαγωγὴν Κεφαλληνία 1862.
- (37) σελ. 274.
- (38) Βλ. Ἄ. Ἰδρωμένου. Πολιτικὴ Ἱστορία τῆς Ἑπτανήσου (1815 - 1864), 2α ἐκδ., Κέρκυρα 1935, σελ. 130. Πρβλ. Ἐφημερίδα «Ἀναγεννήσις» τῆς Κερκύρας τῆς 12 Ἰανουαρίου 1863.
- (39) Βλ. «Ἰσρ. Χρ.», σελ. 279.
- (40) Βλ. σελ. 121.
- (41) Βλ. Ἰδρωμένου, σελ. 122.
- (42) Βλ. σελ. 221.
- (43) Βλ. Ἐπιστολὴν Λιβαθνοπούλου.
- (44) Πρόκειται περὶ τοῦ Abbe Grégoire.
- (45) Διότι ἡ ἐφημερίς ἐγράφετο εἰς δύο συγχρόνως γλώσσας, τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν ἰταλικήν.
- (46) «Ἰσρ. Χρονικά» 1 Ἰουνίου 1863. Βλ. ἐν σελ. 729, πανομοιότυπον τῆς α' σελίδος τοῦ φύλλου τούτου.
- (47) Βλ. Παράρτημα τῶν «Ἰσρ. Χρονικῶν» τῆς 12 Ἰουνίου 1863.
- (48) ἐνθ. ἀν. σελ. 403.

Τεβά της Συναγωγής «Έλληνικός Ναός» (Σκόλα Γκρέ-κα). Στο βάθος τό Έχάλ.

Άλλη άποψη της Τεβά. Δεξιά διακρίνεται ό γυναικωνίτης. (Τό ίδιο είναι και άριστερά).

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΗΣ Ι. Κ. ΚΕΡΚΥΡΑΣ

Του ΧΑΓΙΜ ΜΠΕΝ – ΣΕΜΟΥΕΛ
ΜΙΖΡΑΧΗ

Άπό τό παραπάνω βιβλίό, πού κυκλοφόρησε στην Κέρκυρα τό 1948 (5708) δημοσιεύουμε μερικά ένδιαφέροντα άποσπάσματα. Τά άποσπάσματα αυτά αναφέρονται στις δύο ανεξάρτητες Κοινότητες ή Συναγωγές («Κάαλ Καντός Γραϊκό» — Τών Ρωμανιωτών ή Γραικών και «Κάαλ Καντός Ίταλιάνο — Κορφιότο», κοινώς «Πουλιέζος — Τών Άπουλιανών Ιταλοφώνων Έβραίων) πού άκμαζαν στην Κέρκυρα τό 16ον αιώνα.

«Έκάστη τών δύο τούτων Κοινοτήτων είχε χωριστόν Ι-δικόν της Νεκροταφείον και χωριστή Χεβρά Γκεμιλούτ — Χασαδής, αΐτινες γνωσταί κοινώς τυχάνουσι διά τών όνομάτων «Χεβρά Γραϊκα» και «Χεβρά Πούλιέζα». Ό σκοπός τών Χεβρώτ τούτων, γνωστών εις άλλας Κεϊλώτ (Κοινότητες) και μέ τό όνομα «Χεβρώτ Καντισώτ» ή «Χεβρώτ Χέσεδ — Βεεμέτ», είναι ή προς τούς νεκρούς και άβελήμ (πενθοϋντας) εκτέλεσις όλων τών έπιβαλλομένων καθηκόντων και ή έπίβλεψις και συντήρησις τών νεκροταφείων. Έφ' όσον ή οικονομική των κατάστασις τό επέτρεπεν ή δρᾶσις τούτων έπεκτεινέτο και πέραν του κυρίου σκοπού

και εις έτέρους τοιούτους ήτοι προικοδότησιν άπόρων κοριτσιών, περίθαλψιν άπόρων, χρηματικήν ένίσχυσιν τής Κοινότητος κτλ.

Ή παλαιότερα Άσκαμά (Κανονισμός), ή όποία έσώζετο πρό του τελευταίου πολέμου, και αύτη εις παλαιάν Ιταλικήν μετάφρασιν εκ του έβραϊκού, άνήκεν εις τήν Χεβρά Πουλιέζα, χρονολογουμένη από του έτους 5379 (ήτοι 1619). Άμφότεραι όμως αι δύο Χεβρώτ είναι πολύ παλαιότεραι και ή άνω Άσκαμά συνετάχθη βάσει παλαιότερων Άσκαμώτ και φέρει τās ύπογραφάς των 29 τότε Γεχιδήμ (Μελών), μεταξύ τών όποιών και ή του Ραμπί Άβραάμ Ζαφα-

ράνα, Ἀρχιραβίνου τότε τῆς Ἀπουλιανῆς παροικίας, τοῦ ὁποίου σώζεται καί ἕνα Πιούτ (θρησκευτικός ὕμνος) ὅπερ ἐψάλλετο ἄλλοτε εἰς τὰς Συναγωγὰς τῆς Κερκύρας καί συναντᾶται εἰς τὰ χειρόγραφα Κερκυραϊκὰ Μαχζορήμ (Προσευχητάρια).

Ὁ ἀριθμὸς τῶν Γεχιδὴμ (μελῶν) τῶν Χεβρώτ Γκεμιλούτ — Χασαδὴμ ἦτο ὠρισμένος καί δέν ἐπετρέπετο ἐπ' οὐδενί λόγῳ ἀπὸ τὰς ἐκάστοτε Ἀσκαμῶτ νά αὐξηθῇ ἢ νά ἐλαττωθῇ. Ὅταν ἰδρῦθη ἡ Χεβρά Πουλιέζα ἀπετελεῖτο αὕτη ἀπὸ 18 μόνον Γεχιδὴμ. Κατόπιν ὅμως λόγῳ τῆς συνεχοῦς αὐξήσεως τῆς παροικίας ὁ ἀριθμὸς ὠρίσθη εἰς 24 καί τὸ ἔτος 5379 (1619) εἰς 29, τὸ 5384 (1624) εἰς 30, τὸ 5389 (1629) εἰς 34, τὸ 5404 (1644) εἰς 36, τὸ 5439 (1679) εἰς 42, τὸ 5540 (1780) εἰς 45, τὸ 5617 (1857) εἰς 50.

Νέοι Γεχιδὴμ εἰς τὰς Χεβρώτ προσελαμβάνοντο κατόπιν ψηφοφορίας τοῦ σώματος ἐκάστης Χεβρά διὰ τὴν συμπληρωσιν μόνον τοῦ ἐκάστοτε ὠρισμένου ἀριθμοῦ. Ὁ ἐκλεγείς ὑπεχρεοῦτο νά καταβάλλῃ δικαίωμα ἐγγραφῆς μικρὸν χρηματικὸν ποσὸν καί μόνον μετὰ παρέλευσιν πενταετίας ἀπὸ τῆς ἐγγραφῆς τοῦ εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγεσθαι εἰς τὰ ὀξιώματα τῆς Χεβρά.

Ἀπὸ τὸ 5474 (1714) ὅμως, πᾶν ἀποβιώσαν ἢ ἀποδημήσαν ἐκ Κερκύρας μέλος τῶν Χεβρώτ διεδέχετο, κληρονομικῷ δικαίωματι, ὁ πλησιέστερος συγγενὴς ἀποκτῶν πάραυτα ὅλα τὰ δικαιώματα τοῦ προκατόχου τοῦ καί μόνον ἐλλείψει συγγενῶν, ἐγένοντο δεκτοὶ ξένοι κατόπιν ψηφοφορίας καί καταβολῆς τοῦ δικαιώματος ἐγγραφῆς.

Μεταγενεστέρως δέ, ἐκάστη Χεβρά εἶχε καί μικρὸν ἀριθμὸν δοκίμων. Οὗτοι προσελαμβάνοντο κατόπιν προφορικῆς ἢ γραπτῆς αἰτήσεως καί ἐπειδὴ τοὺς ἐγένετο Μί Σεμπεράχ ἀπεκαλοῦντο Δόκιμοι μὲ «Μί Σεμπεράχ» ἢ ἀπλῶς «Μισεμπεράχ». Ἦσαν δέ οὗτοι ὑποχρεωμένοι νά βοηθοῦν τοὺς Γεχιδὴμ εἰς ὅλας τὰς ἐργασίας τὰς ἐχούσας σχέσιν μετὰ τὸν σκοπὸν τῆς Χεβρά, εἰς τὴν ἐσκαφὴν τῶν τάφων, εἰς τὴν Τααρά (πλύσιν τῶν νεκρῶν), κηδείαν, ἐνταφὴν κλπ. Ὅταν δέ ἐπρόκειτο νά συμπληρωθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν Γεχιδὴμ καί δέν ὑπῆρχον κληρονόμοι, ἡ ἐκλογή ἐγένετο ἀπὸ τὸν κύκλον τῶν Μισεμπεράχ.

Ἡ ἰδιότης τοῦ Γιαχίδ (μέλος) τῶν Χεβρώτ Γκεμιλούτ — Χασαδὴμ ἐθεωρεῖτο μεγάλη τιμὴ καί τίτλος εὐγενείας ὡς ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ ἐποφθαλμιοῦσαν τὸν τίτλον αὐτόν. Ἐπειδὴ ὅμως ἐλάχιστοι τὸ ἐπέτυχανον, ὡς ἐκ τοῦ περιωρισμένου ἀριθμοῦ καί τῶν δικαιωμάτων κληρονομικότητος, μερικοὶ μετεχειρίζοντο πρὸς τοῦτο ἀθέμιτα μέσα καί ἐκβιασμούς, οἱ ὅποιοι προεκάλουν σοβαρὰς ξέριδας. Πρὸς ἀποφυγὴν τοιούτων δυσαρέστων καί πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς εὐταξίας καί εἰρήνης τῶν Χεβρά ὅσον καί τῆς παροικίας ἐν γένει, αἱ Χεβρώτ ἠναγκάσθησαν πολλάκις νά ἀπαγορεύουν τὴν πρόσληψιν νέων Γεχιδὴμ διὰ χρονικά μεγάλα διαστήματα. Κατὰ τὸ ἔτος 5474 (1714) ἡ Χεβρά Πουλιέζα περιῆλθεν εἰς κρίσιμωτάτην κατάστασιν λόγῳ μιᾶς παλαιᾶς τοιαύτης ἀπαγορεύσεως. Αὕτη φοβούμενη ὑπαρξιν Χέρεμ* ἐν προκειμένῳ δέν ἐτολμοῦσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη νά προσλάβῃ νέους Γεχιδὴμ τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς λόγω θανάτου κλπ. δέν ὑπερέβαινε πλέον τοὺς 10, ὅτινες λόγω τῆς μεγάλης ἡλικίας ἦσαν ἐντελῶς ἀνίκανοι νά προσφέρωσι τὰς ὑπηρεσίας των. Πρὸ μιᾶς τοιαύτης καταστάσεως εὐρισκομένη ἡ Χεβρά ἐζήτησε τὴν ἐπέμβασιν τοῦ τότε Ραββίνου Ραμπὶ Μεναχέμ Βιβάντε, ὅστις δὲ ἐμπεριστατωμένης ἀποφάσεώς του, ἐπέτρεψεν τὴν πρόσληψιν νέων Γεχιδὴμ μέχρι συμπληρώσεως τοῦ ὀρισθέντος κατὰ τὴν τελευταίαν Ἀσκαμὰ τοῦ 5439 (1679) ἀριθμοῦ τῶν 42.

Τὸ 5617 (1857) εἰς τὴν ἰδίαν Χεβρά ἀπηγορεύθη ἡ

Ἡ Τεβὰ ἀπὸ κάτω.

πρόσληψιν νέων Γεχιδὴμ διὰ μίαν τριακονταετίαν. Ἡ Χεβρά Γραϊκα ὅμως πρὸς ἀποφυγὴν τῶν αὐτῶν ὡς ἀνωμαλιῶν ὠρίσε τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν τῆς εἰς τὸ μέγιστον ὅριον ὥστε οὕτω νά ἐξηγητῇ ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν 72 Γεχιδὴμ τοὺς ὁποίους ἡρίθμει αὕτη τὸ ἔτος 5617 (1857) καί ἴσως προηγουμένως ἐνῷ ἡ παροικία «Γραϊκα» ἦτο κατὰ πολὺ μικροτέρα τῆς «Πουλιέζα».

«Αἱ σχέσεις τῶν δύο Χεβρώτ Γκεμιλούτ — Χασαδὴμ Γραϊκα καί Πουλιέζα δέν ἦσαν ποτὲ φιλικαὶ ὅπως δέν ἦσαν φιλικαὶ καί αἱ σχέσεις τῶν δύο παροικιῶν καί Κοινοτήτων. Εἰς ἐξαιρετικὰς μόνον περιπτώσεις ἐπετυγχάνετο σχετικὴ συνεργασία καί κατανόησις. Οἱ παλαιοὶ ἀναφέρουν ὅτι εἰς τὰς λαϊκὰς μάζας ἀπέφευγον νά συνάψουν μεταξὺ Γραϊκῶν καί Πουλιέζων συνοικέσια. Δύσκολα Γραϊκοὶ ἐσύχναζον εἰς τὴν Συναγωγὴν τῶν Πουλιέζων καί Πουλιέζοι εἰς τὴν τῶν Γραϊκῶν ἔστω καί ἐάν ἐκαλοῦντο πρὸς συμπλήρωσιν Μινγιάν».

Τὸ παλαιὸν ἀνά τὰς ἑβραϊκὰς Κοινότητας ἔθιμον νά νηστεύσωνται μέχρι τῆς μεσημβρίας οἱ Γεχιδὴμ τῶν Χεβρώτ Γκεμιλούτ - Χασαδὴμ τὴν 7 Ἀδάρ (Ἀδάρ Σενί) ἐπέτειον, κατὰ τὴν παράδοσιν, τοῦ θανάτου τοῦ μεγάλου μας Νομοθέτου καί Ἐθνάρχου Μωσέ Ραμπένου, ἐθεσπίσθη καί ἐν Κερκύρᾳ τελευταίως τὸ 1932 παρὰ τοῦ μακαρίτου **Ραμπὶ Γιασκὼβ Νεχαμὰ**, καί ὑπεχρεοῦντο οἱ Γεχιδὴμ τῶν δύο ὁμοῦ Χεβρώτ νά μεταβαίνωσιν ἐν σώματι εἰς τὸ νεκροταφεῖον, μετὰ τὴν μεσημβρίαν, ἵνα ζητῶσι συγγνώμην παρὰ τῶν νεκρῶν διὰ τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν πρὸς αὐτοὺς ἐπιβεβλημένων ὑποχρεώσεων των

Είσοδος της Συναγωγής.

δέν ἐτήρησαν τὸν προσήκοντα πρὸς αὐτοὺς σεβασμόν. Μετὰ τὴν προσευχὴν ἐγένετο ἐντὸς τοῦ οἴκισκου τοῦ Ἀπουλιανοῦ νεκροταφείου συμπόσιον.

Τὸ 5651 (1891) λόγω τοῦ διωγμοῦ ὃν ὑπέστη ὁ Ἑβραϊσμός τῆς Κερκύρας κατόπιν τῆς γνωστῆς μέ τὸ ὄνομα «Γκεζερά ντέλ νοβάντα οὐν», «συκοφαντίας τοῦ αἵματος», αἰτία τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ἡ ὁμαδική ἐξοδος τῶν Ἑβραίων τῆς νήσου πρὸς τὴν Αἴγυπτον καὶ Τερνέστην, διαρκέσασα μέχρι τοῦ προηγούμενου παγκοσμίου πολέμου, κατ' ἀπαίτησιν τῆς «Ἀλιάντ Ἰσραελίτ Οὐνιβερσέλ» ἡνιώθησαν αἱ δύο κοινότητες Γραϊκα καὶ Πουλιέζα εἰς μίαν ἐνιασίαν Ἰσραηλιτικὴν Κοινότητα οὐχὶ ὅμως καὶ αἱ δύο Χεβρώτ, συνεχισθείσης οὕτω τῆς ταφῆς τῶν μὲν ἀπογόνων τῶν Γραϊκῶν εἰς τὸ νεκροταφεῖον τῶν καὶ τῶν Πουλιέζων εἰς τὸ ἰδικὸν τῶν. Κατὰ τὸ διάστημα ὅμως τῆς κατοχῆς, διαρκούντος τοῦ τελευταίου πολέμου καὶ πρὸς ἀποφυγὴν κατὰ τὴν ὥραν τῆς ταφῆς δυσαρέστων ἐκ μέρους τῶν Ναζιστῶν στρατιωτῶν, Γραϊκοὶ καὶ Πουλιέζοι ἐνεταφίζοντο εἰς κοινὸν χώρον, ἀπόκρυφον, ἀνήκοντα εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν Γραϊκῶν, ἐνώνοντα τὰ δύο νεκροταφεῖα.

Οἱ φωτογραφίες τῆς Κερκύρας τοῦ τεύχους αὐτοῦ εἶναι τοῦ Ραφαήλ Μ. Σούση καὶ τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητος τοῦ Νησιοῦ.

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις ὅταν τὸ 5686 (1926) ἀνέλαβε τὴν Ραββινικὴν ἔδραν ὁ **Ραμπὶ Ἀβραάμ Σοφέρ (Σράιμπερ)**. Αἱ διαμάχαι ὅμως ἐσυνεχίσθησαν καὶ ἐφθασαν εἰς τὸ κατακόρυφον ὅποτε μὴ δυνάμενος, παρ' ὅλας τὰς καταβληθείσας προσπάθειάς του ὁ Ραμπὶ Σράιμπερ νὰ φέρῃ τὴν τάξιν εἰς τὴν Κοινότητα, λόγω τῆς ἀδιαλλαξίας ἀμφοτέρων τῶν παρατάξεων, ἐγκατέλειψε τὴν Κέρκυραν τὸ 5688 (1928) μετὰ παραμονὴν μόνον δύο ἐτῶν. Τοῦτον διεδέχθη κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ 1931 ὁ ἀείμνηστος **Ραμπὶ Γιακώβ Νεχαμὰ** τελευταῖος Ραββῖνος Κερκύρας, ἀκολουθήσας τὸ ποίμνιόν του εἰς τὰ κρεματόρια τοῦ Μπιρκενάου.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ «ΧΡΟΝΙΚΩΝ»: Ἀφορισμός. Κατὰ τὸν Μεσαίωνα ὁ ἀφορισμός ἐχρησιμοποιεῖτο ἀπὸ τοὺς ραββίνους σάν ἓνα σπάνιο ὄπλο γιὰ τὴν συμμόρφωση τοῦ παρεκτρεπόμενου ἀτόμου ἀπὸ τὰ Ἰουδαϊκὰ ἤθη, ἔθιμα καὶ ἰδέες. Σήμερα δὲν χρησιμοποιεῖται, γιλέον, τὸ μέτρο αὐτό.

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 5

κῶν, περιλαμβάνων δηλαδὴ ἐκτὸς τῶν ἀτόμων διηρημένων κατὰ φύλα καὶ ἡλικίας τὰ ὅπλα καὶ τὰ δοχεῖα τοῦ ἐλαιίου, ἔχει ὡς ἑξῆς:

	Πόλις	Παλιὸν φρούριον
Οἰκογένειαι	172	1
Ἄρρενες μέχρι 16 ἐτῶν	181	1
Ἄρρενες ἀπὸ 16—60	331	3
Ἄρρενες ἀνω τῶν 60	54	1
Γυναῖκες ἀγαμοὶ	277	2
Γυναῖκες ἐγγαμοὶ	293	1
Πίλλες (Δοχεῖα) ἐλαιίου χωρητικότητος	71,363	8.200
ξεστῶν	7	
Τουφέκια καὶ τρομπόνια	16	2
Πιστόλια	18	1
Σπάθαι καὶ Χαντζάρια	0	
Κτήνη	1	
Μύλοιοι σιτηρῶν	3	
Ἐλαιοτριβεῖα		

Ἐνδεικτικὸν τοῦ ἐμπορικοῦ, φιλειρηνικοῦ καὶ καθαρῶς ἀστικοῦ χαρακτῆρος τῆς κοινότητος εἶναι ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν ἐλαιοδοχείων, ὁ μικρὸς τῶν ὄπλων καὶ ἡ παντελής ἔλλειψις κτηνῶν. Συνοψιζόμενος δ' ὁ ἀνω πίναξ δίδει:

Οἰκογενείας	Σύνολον Ψυχῶν	Ἄνδρας	Γυναῖκες
173	1,084	561	523

(Ἀπὸ τὴν «Ἰσραηλιτικὴ Ἐπιθεώρηση» (τοῦ Μ. Χαΐμη), ἔτος α', ἀριθ. 7—8—9/Ἀθήναι 1912).

*ΔΕΞΙΑ: Μιά άποψη της οδού Παλαιολόγου, του εμπορικού δρόμου της παλιάς εβραϊκής συνοικίας, όπως είναι σήμερα.
ΑΡΙΣΤΕΡΑ: Μιά μικρή «πλατεία» του «γκέττο» της εβραϊκής συνοικίας.*

Στήν παλιά Κέρκυρα οι Έβραίοι ζούσαν σέ γκέττο

Από τό βιβλίο του Ίωάννου Α. Ρωμανού

Από τό περισπούδαστο βιβλίο του Ίωάννου Α. Ρωμανού «Περί του Δεσποτάτου της Ήπειρου» (Κέρκυρα, 1895) καί από τό κεφάλαιο τό αναφερόμενο στήν Έβραϊκή Κοινότητα του Νησιού (σελ. 386 - 405) παραλαμβάνουμε τά παρακάτω γιά τό γκέττο (ειδική συνοικία πού ήταν υποχρεωμένοι οι Έβραίοι νά ζούν):

«Πρός λιβόντον της πόλεως Κερκύρας, τό μέρος τό συνορίζον μετά των αρχαίων καί πῶσιν ἀπειλούντων Βενετικών ὀχυρωμάτων, ἅτινα κείνται παρά τῇ Βασιλικῇ πύλῃ (Porta Reale) καί τῇ ὁδῷ Σχυλεμβουργίου, διῆκον δέ μέχρι τῆς οἰκίας Παλαιολόγου, ἐν οὗ μικρῇ ἀποστάσει τῆς ἐν Σπηλαίᾳ πύλης, ἀποτελεῖ τήν καλουμένην ἑβραϊκὴν συνοικίαν, ἐν ἣ ἀπό δύο ἡδὴ αἰώνων συνοικοῦσιν οἱ ἐν Κερκύρᾳ πρεσβεύοντες τό Ἰουδαϊκόν θρῆσκειμα. Ἡ συνοικία αὕτη, τό

πεμπτημόριον οὗσα τῆς ὅλης πόλεως Κερκύρας, ἔχει πληθυσμόν πεντακισχιλίων ἀνθρώπων, οἵτινες μόλις καί μετά βίας χωροῦντες ἐν τῷ πρώην ὠρισμένῳ αὐτοῖς πρὸς κατοικίαν χώρῳ ἐκτείνονται ὁσημέραι εἰς τὰς γειτονικοῦσας συνοικίας. Ἡ ὄψις τῶν πολυορόφων, πεπυκνωμένων καί ἀρχαϊκῶν οἰκιῶν, αἱ μακραί καί στεναί ὁδοί, διασταυρούμεναι ὑπὸ στενωτέρων ἄλλων, ἐν αἷς ὁ ἀήρ εἰσπνέεται βαρὺς καί νοσώδης, ἡ ξενοπρεπὴς τῶν κατοίκων μορφή, καί μάλιστα τῶν γυναικῶν, ὧν αἱ μὲν, μικρόσωμοι, μελάνχροες καί ἐλίκωπες, ἀναπολοῦσι τὰς φλογεράς δῆμους τῆς ἐρήμου, ἐν ἣ διέτριψαν οἱ πατέρες αὐτῶν, αἱ δέ, λευκαί, σφηκώδεις καί ὑγρόφθαλμοι, μαρτυροῦσιν εὐγενεστέραν καταγωγὴν καί ἄβροτέραν δίαιταν, ἡ παράδοξος τῶν κατοίκων γλῶσσα, ἥς ποιοῦνται χρῆσιν πρὸς ἀλλήλους διαλεγόμενοι, διεγείρουσιν ἐξ ἀνάγκης τήν περιέργειαν τῶν ἐπισκεπτομένων τήν συνοικίαν ταύτην, οἵτινες ἀποροῦντες ἐρωτῶσι: πῶς εὐρέθη τῶν ξένων τούτων ἡ ὁμάς ἐν τῷ μέσῳ χώρῳ;

ΔΕΞΙΑ: Ὁδὸς Ἀγίας Σοφίας, ὁ δεύτερος βασικὸς δρόμος τῆς συνοικίας, ὅπως εἶναι σήμερα. **ΑΡΙΣΤΕΡΑ:** Ὁδὸς Βελισσαρίου. Ἀριστερὰ τὸ κτίριο τῆς Συναγωγῆς. Δεξιὰ διακρίνονται καθισμένοι οἱ ἐνοικοὶ τοῦ μαγαζιοῦ. Προπολεμικὰ οἱ δὲ μόθηρσκοι, οἱ ἀνθρώποι τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ μόχθου, ἔτσι κάθονταν ἔξω ἀπὸ τὰ σπίτια τους τὰ Σάββατα καὶ τὶς γιορτές.

ἐλληνικῆς, πότε καὶ πόθεν ἦλθον, τίς ἡ διάλεκτος αὐτῶν, τίνες αἱ τύχαι τῶν δυσμοίρων τούτων ἀνθρώπων, οἵτινες φέρουσιν ἔτι τὰ ἴχνη προγενεστέρης ταπεινώσεως καὶ ἀνισότητος, ἥτις ἦρθη μόλις ἐπ' ἐσχάτων».

«Ὅτε περὶ τὰ ἀρχὰς τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος ἡ πόλις τῆς Κερκύρας ἔκειτο εἰσέτι ἐν τῷ παλαιῷ φρουρίῳ, ἡ δὲ νῦν πόλις ἐθεωρεῖτο ὡς προάστιον (suburbium) καὶ διὰ τοῦτο ἐκαλεῖτο Ἐξωπόλιον τῶν Κορυφῶν, οἱ Ἑβραῖοι κατῴκουν πάντες κεχωρισμένοι ἀπὸ τῶν Χριστιανῶν ὅμα μὲν τῇ ἐνάρξει τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἐν μιᾷ Ἰουδαϊκῇ, τοῦ αἰῶνος δὲ προβαίνοντος, ἐν δυσὶν Ἰουδαϊκαῖς intra civitatem et burgum civitatis, ἡ δὲ ἐβραϊκὴ συνοικία περιωρίζετο εἰς τὸ Ἰουδαϊκὸν ὄρος, τὸ χυδαῖστὶ λεγόμενον Βρηοβοῦνι, ὅπερ ἀρχόμενον ἐπὶ τῶν ἐπιθαλασσίων τειχῶν, περιελάμβανε τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς πόλεως, ὅπου νῦν κεῖνται οἱ ναοὶ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ἀντιβουινωτίσσης, τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Κρεμαστής, οἱ μὲν ἐν τῷ φρουρίῳ, οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει ὅπου καὶ ἂν ἐβούλοντο ἀγνοοῦμεν γινώ-

σκομεν ὅμως ὅτι οἱ Χριστιανοί, βαρέως φέροντες τὴν παρακοὴν τῶν Ἑβραίων, ἐπεμψαν ἐκ νέου πρέσβεις εἰς Βενετίαν ἐν ἔτει 1592 τοὺς εὐπατρίδας Φίλιππον Καρτάνον καὶ Ἀνδρέαν Φιομάχον, ἵν' ἀπαιτήσωσι τὴν ἐκτέλεσιν τῶν γενομένων κατὰ τῶν Ἑβραίων παραχωρήσεων, ἀλλὰ μόλις τῷ 1622 ἐξεδόθη αὐστηρὸν διάταγμα ἀποτελεσματικόν, ὡς φαίνεται, δι' οὗ οἱ Ἑβραῖοι προσετέττοντο νὰ κατοικῶσι τοῦ λοιποῦ ἠνωμένοι, ἐν ᾗ διαμένουσι νῦν συνοικία καὶ νὰ μὴ ἐξέρχωνται ἐξ αὐτῆς, ἵνα μεταβῶσιν εἰς τοὺς ἀγρούς, ἀνευ προηγουμένης ἐγγράφου ἀδείας τοῦ Βασιλεῦς καὶ τοῦ Προνοητοῦ. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ἀπηγορεύθη πρὸς αὐτοὺς πᾶσα ἐξωτερικὴ λατρεία καὶ ἡ μίσθωσις παντός ἀκινήτου κτήματος, ἐξαιρουμένης τῆς οἰκίας ἐν ᾗ ἐμελλον νὰ κατοικῶσι. Καὶ οὕτω μετὰ ἑκατονταετὴ σχεδὸν ἀγῶνα, ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1524 ἀποστολῆς τῶν δύο πρέσβεων Πετρετῆ καὶ Ἀβράμῃ, ἔληξε ἐπὶ τέλους τὸ περίφημον ζήτημα, ὅπερ ζωηρῶς ἀνεφύη ἐν Κερκύρᾳ, περὶ περιορισμοῦ τῶν Ἑβραίων εἰς τινα χώρον ὅλον κεχωρισμένον ἀπὸ τῶν Χριστιανῶν».

Ένα από τὰ σπίτια τῆς νέας πόλεως, δίπλα στό σημερινό Διοικητήριο. Τὴν ἐμπνευση γιὰ τὴν ἀρχικὴ δημιουργία τῆς συνοικίας εἶχε τὸν προηγούμενο αἰῶνα ὁ δέμνηστος Μπέσσος. Στὸ μπαλκόνι φαίνεται ἀκόμα τὸ Μαγκέν Νταβίντ.

Φωτογραφίες σπιτιῶν τοῦ Μπέσσου στὴν παλιὰ ἀριστοκρατικὴ συνοικία τῆς Κέρκυρας. Ὁ Μπέσσος ἐξῆσε στό δεύτερο ἡμισυ τοῦ 19ου αἰῶνα καί εἶχε πολλές ιδιοκτησίες στὴ συνοικία αὐτὴ διότι ἔτσι προσπαθοῦσε νὰ «σπάσει» τὸ γκέττο τῶν Ἑβραίων στὴν Κέρκυρα.

Ἡ εἰσόδος τοῦ σπιτιοῦ ποῦ διακρίνεται στό μπαλκόνι τοῦ τό Μαγκέν Νταβίντ — ἓνα ἀπὸ τὰ σπίτια τῆς νέας πόλεως. Τὸ Μαγκέν Νταβίντ τῆς εἰσόδου ἔχει ξηλωθεῖ ἀπὸ τοὺς σημερινούς ἐνοίκους τοῦ.

Σέ κάθε σπίτι ποῦ ἔκτισε ὁ Μπέσσος τοποθετοῦσε καί μία μαρμαρινὴ ἢ πέτρινη ἐπιγραφή. Ἡ μόνη ποὺ μέχρι σήμερα ἀπέμεινε εἶναι αὐτὴ ποὺ φαίνεται στὴ φωτογραφία μας καί ἀνήκει σ' ἓνα σπίτι - ἐρείπιο καί ἀκατοίκητο, ποῦ κυκλοφορεῖ ἡ φήμη ὅτι θὰ γίνεῖ ἀπὸ τοὺς νέους ιδιοκτήτες ξενοδοχεῖο.

Ἐνα ἄλλο ἀπὸ τὰ πολλὰ σπίτια ποῦ ἔχτισε ὁ Μπέσσος. Εἶναι ἐρείπιο, καί ἀκατοίκητο. Ὅπως λέγεται πολὺ σύντομα θὰ γίνεῖ ξενοδοχεῖο ἀπὸ τοὺς νέους ιδιοκτήτες τοῦ. Ἐδῶ δὲν ξηλώθηκε τὸ Μαγκέν Νταβίντ.

Ο ΔΙΩΓΜΟΣ ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΝΑΖΙ

‘Από τό βιβλίό τών Ραββίνου Μικαέλ Μόλχο
καί ‘Ιωσήφ Νεχαμᾶ «In Memoriam», (έκδοση
‘Ισραηλιτικῆς Κοινότητος Θεσ/νίκης, 1974,
έλληνική απόδοση Γεώργιος Κ. Ζωγραφάκης)
ἀναδημοσιεύουμε τό παρακάτω κείμενο:

Τήν παραμονή τοῦ πολέμου, ἡ Κοινότης τῆς Κέρκυρας ἀριθμοῦσε περίπου δύο χιλιάδες ψυχές, πού ζοῦσαν, στήν πλειονότητά των στά στενοσόκακα ἐνός πραγματικοῦ γκέτο, χρονολογούμενου ἀπό πεντακοσίων καί πλέον ἐτῶν καί ὅπου οἱ πιστοί εἶχαν στή διάθεσή των τέσσερις συναγωγές. Ἡ μακρά ἐνετική κατοχή τούς εἶχε προικίσει, σάν μητρική γλῶσσα, τήν Ἰταλική. Πολλοί Κερκυραῖοι Ἑβραῖοι ἦσαν πολὺ εὐποροί. Οἱ σχέσεις των μέ τούς χριστιανούς συμπολίτες των ἦσαν ἰδιαίτερα ἐγκάρδιες. Κατά τήν μωσολινική κατοχή, ἡ Κέρκυρα ἔχαιρε πλήρους εἰρήνης καί ἡσυχίας. Ἡ Κέρκυρα τούτη, μέ τό Ἰδεῶδες κλίμα, πού ἀπεκλήθη ἡ Μικρὴ Παλαιστίνη, εἶχε γίνει τό καταφύγιο γιά πολλούς Ἑβραίους πού δραπετεύσαν ἀπὸ τήν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα. Οἱ Γερμανοὶ ἐγκαταστάθηκαν στὸ νησί στίς 27 Σεπτεμβρίου 1943. Ἀπὸ τότε, οἱ Ἑβραῖοι ἐγνώρισαν κάθε δυστυχία, ὅλη τῇ φρίκῃ τῆς καταπίεσεως. Δοκίμασαν κάθε ταπείνωση, κάθε προσβολή, κάθε ἐξευτελισμό. Ἐμνηνεύοντο τό κάθε τί γιά νά καταρρακώνουν τό γόητρο τῶν πλεόν εὐποληπτῶν προσώπων. Ὁ σεβασμιώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἰακώβ Ναχαμᾶ, ὑπεχρεοῦτο νά στέκεται ὀρθός, στήν εἴσοδο μιᾶς αἰθούσης λουτροῦ, ὅπου ὁ Γερμανὸς Διοικητὴς ἔπαιρνε τό καθημερινό του μπάνιο. Ἐπρεπε ἐπίσης νά κρατᾷ μέ σεβασμό στὸ χέρι του τήν πίπα καί τὰ παπούτσια τοῦ σατράπη καί νά τοῦ τὰ προσφέρῃ ὅταν θὰ τελείωνε τήν μεγαλόπρεπη τουαλέττα του. Αὐτοῦ τοῦ εἰδούς ἐξευτελισμοῦ ἐσυνηθίζοντο πολὺ μεταξύ τῶν Ναζιστῶν. Μήπως στή Θεσσαλονίκῃ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Γκεστάπο δέν ἐπεχρέωναν τὶς ἀνώτερες κοινοτικές ἀρχές νά τοὺς προμηθεύουν κάποια ἀντιγενεσιουργὰ προφυλακτικά; Παρά ταῦτα, γιά λόγους πού παρέμειναν ἀγνωστοί, ἡ ἐξολόθρευση τῶν Κερκυραίων Ἑβραίων, δέν συνετελέσθη τήν ἴδιαν ἐποχὴ μέ τούς ἄλλους ὁμοθρήσκους των τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος. Ἐκαθυστέρησε μάλιστα κατὰ δύο μῆνες. Οἱ δύο προδότες Ρεκανάτι ἔφθασαν στὸ νησί καί χρησίμευσαν σάν καθοδηγητές τῶν Γερμανῶν. Στίς 7 Ἰουνίου, ἐνῶ οἱ Σύμμαχοι μπαίνουν θριαμβευτικὰ στή Ρώμη καί ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ μεταβιβάζει στὸ γιού του, τὸν πρίγκη-

Ἐνα μικρὸ ὑπόλειμμα τῆς ἱακουστῆς Συναγωγῆς Ἀπουλιανὸς Ναός Σκόλα Πουλιέζα. Ἡ πυρκαϊὰ πού ἔσφαξαν οἱ γερμανικὲς ἐμπρηστικὲς βόμβες τῆς 11.9.43 κατὰ τήν Ἰταλικὴ ἀντίσταση, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ὁποίας οἱ Γερμανοὶ βομβάρδισαν μέ λύσσα καί τό γκέτο, ἄφησε σάν ὑπόλειμμα τῆ στοᾶ, πού σημειώνεται στή φωτογραφία μας καί διακρίνεται ἀνάμεσα στά δύο κτίρια.

πα τοῦ Πιεμόντε, τό βασιλικὸ σκήπτρο, πού τόσο κακὰ κράτησε πρὸς τό τέλος τῆς βασιλείας, ἡ Γκεστάπο δέν ἐννοεῖ νά καταθέσῃ ἀκόμη τὰ ὄπλα. Ἐτσι, κινεῖ, στήν Κέρκυρα, τὴ μηχανὴ τοῦ θανάτου. Παντοῦ τοιχοκολλεῖται ἡ ἀκόλουθη διαταγή: «Κάθε Ἑβραῖος πού παραμένει ἐκτός πόλεως, πρέπει νά ἐπιστρέψῃ στὸ σπίτι του ὡς τὶς 8 Ἰουνίου». Τὴν Παρασκευή, 9 Ἰουνίου, στίς 5 τὸ πρωῒ, τὰ S.S., χτυποῦν μέ ὀρμὴ ὅλες τὶς ἑβραϊκὲς πόρτες: Ὅλοι στήν Πλατεία Στρατοῦ, ὅλοι, δίχως διάκριση, ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά, γέροι, ἀνάπηροι, ἀρρωστοί, ἀκόμη καί ὅσοι ψυχορραγοῦν. Σπεύδουν ὅλοι νά ὑπακούσουν. Στίς 6 τὸ πρωῒ, S.S. καί Ἕλληνες χωροφύλακες κυκλώνουν τό πλῆθος τῶν Ἑβραίων πού εἶχε, ἐν βίᾳ συγκεντρωθῇ στή μεγάλη πλατεία. Ὁ κύκλος, μικραίνει βαθμυδόν, συμπιέζει τούτῃ τὴν πλαδαρὴ καί ἀποχαυνωμένη μάζα, τὴν περισφίγγει, σάν σαρδέλλες μέσα σὲ κουτί. Τρόμος συνέχει, τρόμος κυριεύει τοῦτα τὰ κακόμοιρα κυνηγημένα ζῶα. Στίς ἑννέα ἀντηχεῖ τὸ σῆμα τοῦ συναγεμνοῦ: τὰ συμμαχικὰ ἀεροπλάνα ἐπερίπτανται τῆς πόλεως. Ἐνστικτωδῶς οἱ Ἑβραῖοι ζητοῦν νά καταφύγουν κάπου. Ὁ σκοπὸς πυροβολεῖ στὸν ἀέρα καί τοὺς ὑποχρεώνει νά παραμείνουν ἐπὶ τόπου. Ὅταν πέρσεν ὁ κίνδυνος, ἕνας Γερμανὸς ἀξιωματικός, βοηθούμενος ἀπὸ ἕναν διερμηνέα, κάμει προσκλητήριο τῶν οἰκογενειῶν. Ἀμέσως κατόπιν, κλείνουν τοὺς αἰχμαλώτους στὸ

παλαιό φρούριο, κοντά στην πλατεία, μέσα στην πιό άπαι-
σια στενότητα χώρου. Ό καθείς καλείται, επί ποιηή θανά-
του, νά άποθέση μέσα σέ είδικά προετοιμασμένες βαλί-
τσες, ό,τι έχει στίς τσέπες του: χαρτονομίσματα, χρυσάφι,
ψαλίδια, ξυριστικές λειπίδες, καπνό, κλπ. Οι Γερμανοί παίρ-
νουν τά κλειδιά των σπιτιών και άφαιρούν όσα έπιπλα βρί-
σκουν τής άρεσκείας των. Ό,τι άπομένει τό βγάζουν άμέ-
σως στή δημοπρασία.

Ό διορισμένος δήμαρχος, πού εύρίσκει επί κεφαλής
του Κερκυραϊκού Δήμου, έκδηλώνει τή χαρά ου. Σέ λογύ-
δριο, πού τότε, έξεφώνησε, λέγει άνάμεσα σ' άλλα: «Οι με-
γάλοι μας φίλοι, οι Γερμανοί, ξεκαθάρισαν τό νησί μας από
τήν έβραϊκή πλεμπάγια. Στό έξής θά μπορούμε νά τρώμε έ-
μείς οι ίδιοι τή συγκομιδή των άγρών μας».

Διακόσιοι, περίπου, φυγάδες, οι περισσότεροι γυναίκες,
κατόρθωσαν νά φύγουν σέ χωριά του έσωτερικού. Στίς 11
Ίουνίου, φορτώνουν πάνω σέ μαούνες πού τίς σέρνει ένα
καΐκι μέ μοτέρ, τριακόσιες γυναίκες. Καί, ώ! είρωνεία!
φροντίζουν νά συνοδεύωνται και από μερικές μαίες, ώστε
νά βοηθήσουν εκείνες, πού κατά τή διαδρομή ίσως θά κοι-
λοπονούσαν ή θά γεννούσαν. Ή άποστολή τραβά κατά τήν
Ήπειρωτικήν άκτή, φθάνει στήν Ήγουμένισσα και, από έ-
κει, μέ φορτηγά, στήν Άθήνα.

Στίς 14 Ίουνίου μία δεύτερη ομάδα, πού περιελάμβανε
όλο τόν όρρενα έβραϊκό πληθυσμό και τίς υπόλοιπες γυ-
ναίκες, στοιβάζεται σέ ζευγαρωτές μαούνες, πού τίς έσυρε
ένα μηχανοκίνητο πλοίο. Ή άποστολή κάμει σκάλα στή
Λευκάδα. Οι κάτοικοι τής νήσου υποδέχονται τούς αλχμα-
λώτους μέ αίσθημα βαθειάς συμπόνιας και εύγενοϋς άλ-
ληλεγγύης. Προστρέχουν από παντού, φέρνοντας σουπα,
ψωμί, ποικίλα τρόφιμα, πολλά φρούτα. Οι Γερμανοί έξανί-
στανται. Ένας παπās πλησιάζει έναν αλχμάλωτο και του
προσφέρει ένα τσιγάρο. Γερμανός στρατιώτης πού παρα-
κολουθεί τή σκηνή, πατā μέ τή μπόττα του τό τσιγάρο, υ-
ποχρεώνει τόν Έβραίο νά γονατίσει και, άφού στήριξε τό
πιστόλι του στό σβέρκο του, τόν σκοτώνει.

Οι έξόριστοι παραμένουν δύο μέρες στή Λευκάδα. Στήν
Πάτρα, ό Έρυθρός Σταυρός τούς εφοδιάζει μέ τρόφιμα και
φάρμακα. Ένα μικρό πλοίο τούς μεταφέρει στόν Πειραιά.
Μόλις άποβιβάζονται, δέρνονται άγριώτατα από τά S.S. μέ
τή δικαιολογία ότι δέν άπεκαλύφθηκαν όσο θάπρεπε γρή-
γορα στούς — έν πολιτική περιβολή — Γερμανούς άξιωματι-
κούς. Τούς άφαιρούν συστηματικά κάθε τί πού άκόμη υ-

«Άξιοϋται κατά τούτο έξιδιασμένου έ-
παίνου ή ένταϋθα των Έβραίων Κοινότης,
ήτις τόσον έν τή ύπηρεσία του Γαληνοτά-
του Ήγεμόνος, καθώς έν τή δυσχερεί και
κινδυνώδει πολιορκία τής πόλεως ταύτης,
συνήνωσε τόν ζήλον αύτης στενωτάτα μετά
του χριστιανικού λαού κατά του κοινου έ-
χθρου, εις τρόπον ώστε διέπρεψε εις πά-
σας τάς περιστάσεις, δοϋσα τρανά δείγμα-
τα πίστewς και παρέχασα αυτοπροαιρέτους
βοηθείας, διά τε ανθρώπων και χρημάτων.
Τήν μαρτυρίαν ταύτην ποιοϋμεν τή αλήσει
των τής Κοινότητος προς παρηγορίαν των,
εις ένδειξιν κτλ.»

Έξεδόθη έκ του Άρχιεπισκοπείου Κερκύ-
ρας

Τήν 8ην Σεπτεμβρίου 1717

Αϋγουστος Άρχιεπίσκοπος Κερκύρας

πήρχε κρυμμένο στίς τσέπες των. Τούς κρατούν μερικές
μέρες στό Χαϊδάρι. Στίς 20 Ίουνίου, φορτώνονται στό
σταθμό Λαρίσης, σέ βρωμερά βαγόνια γιά κτήνη, ως και έ-
βδομήντα άτομα σέ κάθε όχημα. Στούς χιλίους όκτακο-
σίους Κερκυραίους, προστίθενται κάτω από τίς ίδιες φρι-
χτές συνθήκες, οι Έβραίοι αλχμάλωτοι πού ήσαν έγ-
κλειστοι στό Χαϊδάρι. Ό αριθμός των άνήρχετο τότε σέ
575 άτομα. Γιά μοναδικό έφόδιο, έπριξαν στούς αναχω-
ρούντας, μερικά δεμάτια κρομμύδια και τεϋτλα. Ούτε καν
νερό. Ή άποστολή φθάνει στό Άουσβιτς, στίς 29 Ίουνίου,
στίς 11.30 τό βράδυ. Μόλις κατεβαίνουν από τό τραίνο,
άρχίζει άμέσως ή διαλογή: Ρωτούν τόν καθένα: ηλικία, έ-
πάγγελμα. Οι Γερμανοί χρειάζονται εργατικά χέρια και θέ-
λουν νά χρησιμοποιήσουν τό ανθρώπινο υλικό. Δέν στέλ-
νουν πιά τούς αλχμάλωτους των, μέ κλειστά μάτια, στό
κρεματόριο, έξαιρώντας, πού και πού, στήν τύχη κάποιες
μονάδες. Διακόσιοι Κερκυραίοι στέλλονται στό άπολυμαν-
τήριο κι' από κεί στό εργοστάσια, στούς δρόμους κλπ. Χί-
λιοι έξακόσιοι τραβούν κατ' εύθειαν γιά τά κρεματόρια. Ή
όμάδα των Έλλήνων Έβραίων, πού τότε ύπηρετούσε
στούς φούρνους, τό λεγόμενο Σόντερ Κομμάντο, δέν άγγι-
ξε τά πτώματα των Κερκυραίων, ούτε και τά διάφορα αντί-
κείμενα πού έμεναν άκόμη κρυμμένα. Ήταν κάτι σαν ταμ-
πού, πού τούς ένέπνεε ένα πραγματικό αίσθημα Ιερās φρι-
κης.

Οι Κερκυραίοι πού επέστρεψαν από τήν Πολωνία άφη-
γούνται πώς, σέ δεδομένη στιγμή, καμμιά έκαστη άπ' ό-
σους άποτελούσαν μέρος τής φάλαγγος των εργαζομένων,
έπέλεγγαν γιά τό κρεματόριο. Σ' αυτούς προσετέθη μία
όμάδα Τσιγγάνων, πού είχαν κι' αύτοί τήν ίδια τύχη. Όλοι
ούτοι οι κολασμένοι βάδιζαν μέ τάξη, τραγουδώντας,
πρός τίς αθουσες των αερίων. Όλοι γνώριζαν τί άκριβώς
ούς περίμενε, και δίχως δυνατή άντίσταση, υποτάσσον-
ταν στή μοίρα των. Ξάφνου, οι φύλακες παίρνουν μίαν άν-
τίθετη διαταγή. Στροφή. Όλοι πίσω στό στρατόπεδο.

ΧΡΟΝΙΚΑ

Μηνιαίον όργανον του Κεντρικού Ίσραηλτικού
Συμβουλίου τής Ελλάδος
Γραφεία: Πειραιώς 46, Άθήναι (106) - Τηλέφ.
52.29.153

Ύπεϋθυνος συμφώνως τώ νόμω: Ό Πρόε-
δρος του ΚΙΣ Ίωσήφ Λόβιγγερ (Πειραιώς
46 — Άθήναι)

Επιμέλεια έκδόσεως: Νίκος Τσαπίδης, μέλος
τής Ένώσεως Συντακτών Περιοδικού Τύπου.
Ύπεϋθυνος φωτοσυνθέσεως: Κατσαούνης
ΕΠΕ, Σπ. Δοντά 10, Άθήναι

ΤΕΥΧΟΣ 20 • ΙΟΥΝΙΟΣ 1979 • ΣΙΒΑΝ 5739

‘Εβραῖοι τῆς Κέρκυρας πού διακρίθηκαν στά γράμματα

Στὴν Κορακιὰνα τῆς Κερκύρας: Κ. Θεοτόκης, Σ. Δεσύλλας, Λ. Μαβίλης, Α. Κεφαλληνός, Μαρτζοῦκος, Η. Σταῦρος, Ε. Δεντρινουῦ, Ἀλ. Πάλλης καὶ Μ. Χαΐμης (Ἀπὸ τὸν «Νουμά», 8 Μαΐου 1905).

ΒΕΛΛΕΛΗΣ

‘Ενας σπουδαῖος ἐπιστήμων

‘Εβραϊολόγος ἑλληνοεβραῖος γεννηθεὶς ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1859. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν γυμνασιακῶν του σπουδῶν ἐν Κερκύρᾳ ἐφοίτησεν εἰς τὸ Instituto di Studi Superiori τῆς Φλωρεντίας, ὅπου καὶ ἀνεκνήρυχθη διδάκτωρ τῆς φιλολογίας. Ἡ φιλοσοφικὴ σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης ἴδρυσεν ἑκτακτον ἔδραν ἐβραϊολογίας, πληρωθεῖσα τὸ 1929 ὑπὸ τοῦ Λαζάρου Βελλέλη. Ἡ σχολήθη κυρίως περὶ τὰ ἐβραϊολογικὰ καὶ σημιτιολογικὰ καὶ συνέγραψε πλείστα ἔργα, ὧν σπουδαιότερα τὰ ἑξῆς: Une version grecque du Pentateuque du XVIe (μετὰ σημειώσεων) 1890, κριτικὴν ἐργασίαν ἐπὶ τινος μεταφράσεως τῆς Πεντατεύχου, ὑπ’ ἀγνώστου φιλοτεχνηθείσης καὶ ἐκδοθείσης τὸ 1547· «Un pouver Apocryphe» ἐν Λιβόρνῳ 1904, μελέτην περὶ τῆς χρονολογίας ἀποκρυφικοῦ τινος ἀποσπάσματος ἀνευρεθέντος εἰς τὰ ἐβραϊκὰ ἀρχεῖα (Γκενιζά) τοῦ παλαιοῦ Καΐρου (Φοστάτ) ὑπὸ τοῦ Schechter· «Ὁ Καποδίστριας ὡς θεμελιωτὴς τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἑλλάδι» (Ἀθήναι 1908), ἔργον βραβευθὲν ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐκπαιδευτικοῦ Συνεδρίου καὶ ἐκδοθὲν εἰς τὴν σειρὰν τῶν «Ὁφελίμων βιβλίων»· «Interprétations erronées et faux monuments»· «An Independent examinations of the Assuan and Elephantine Aramic Papyri» κλπ. London W. C. 1909, ἐν ᾧ ἀποδεικνύει τὴν πλαστότητα τῶν περιφύμων παπύρων τοῦ Ἀσσουάν καὶ τῆς Ἐλεφαντίνης καὶ σειρὰν ἐβραϊολογικῶν ἄρθρων ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί. Ἐπίσης ὁ Βελλέλης μεθελλήνισε τὴν «Histoire Israélite» τοῦ Th. Reinach, καὶ ἐδημοσίευσεν ποικίλας μελέτας εἰς τὸν «Νουμάν», τὸ «Vessillo Israelitico» τοῦ Τουρίνου, τὰ «Παναθήναια», τὴν «Revue des Etudes juives» τῶν Παρισίων, τὸ «Jewish Chronicle» τοῦ Λονδίνου κλπ.

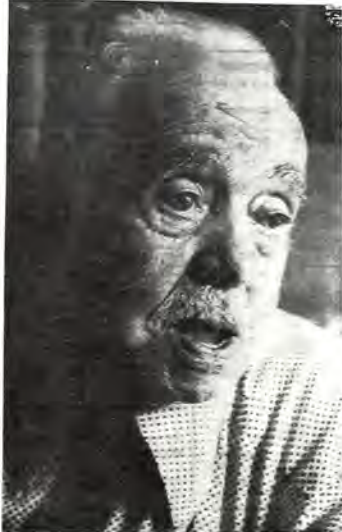
ΧΑΪΜΗΣ

Ἡ δράση του γιὰ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ τὴν πολιτικὴν.

Ὁ Μωῦσῆς Χαΐμης ἀπὸ μικρὸς, ζώντας στὴν Κέρκυρα ἔγραφε στὴ «Διάπλαση τῶν Παίδων» τοῦ Ξενοπούλου. Ἦταν φίλος τοῦ λογίου Ντίνου Θεοτόκη καὶ τοῦ Λορέντζου Μαβίλη. Ὑπάρχει γράμμα τοῦ Μαβίλη στὸν Μ. Χαΐμη στὴν ἐκθεσὴ τύπου τῆς Ἑνώσεως Συντακτῶν. Στάθηκε ἕνας ἀπὸ τοὺς πρῶτους πού ἔγραψε στὴ δημοτικὴ στό περιοδικό «Νουμάς». Ἀγωνίστηκε μαζί μέ τοὺς ἄλλους λογίους τῆς Κέρκυρας ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς δημοτικῆς. Ἐλαβε μέρος στὴν Κέρκυρα στὴν ὁμάδα γιὰ τὴ μεταγλώττιση στὴ δημοτικὴ τῆς Ἰλιάδας τοῦ Ὀμήρου ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο Πάλλη. Στὴν Ἀθήνα συνεργάστηκε μέ τὸ Βλᾶση Γαβριηλίδη, ἰδρυτὴ τῆς ἐφημερίδος «Ἀκρόπολις» καὶ μέ τὸν Ἀλέξ. Παπαδιαμάντη, μέ τὸν ὁποῖο ἦταν στενὸς φίλος. Ἐπίσης μέ τὸν Παπαδιαμάντη συνεργάστηκε στό περιοδικό «Ἀλήθεια» τοῦ Χ. Λαχανόκαρδου. Ἦταν καθηγητὴς τῆς ἰταλικῆς τῆς Ἀνωτάτης Ἐμπορικῆς Σχολῆς. Ἀφοσιώθηκε στὴν πολιτικὴ ὡς ἀνταποκριτὴς ἰταλικῶν ἐφημερίδων καὶ ὁ ἴδιος ἔφερε πρῶτος στὴ δημοσιότητα, στὴν ἰταλικὴ ἐφημερίδα «Τριμπούνα» τὸν Ἐλευθέριο Βενιζέλο, μέ τὸν ὁποῖο συνδέθηκε μέ στενὴν φιλίαν. Ὑπεράσπισε τὰ δίκαια τῆς Ἑλλάδος. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Μακεδονίας ὁ Βενιζέλος διόρισε τὸ Μ. Χαΐμη, πρῶτο ἀντιπρόσωπο τῆς Ἑλλάδος στὴ Θεσσαλονίκῃ. Στὴν Ἀθήνα ἐξέδιδε τὴν «Ἰσραηλιτικὴ Ἐπιθεώρηση», πολὺ ἐνδιαφέρον ἐντυπο βιβλικῶν καὶ ἐβραϊκῶν μελετῶν κλπ., μέ συνεργάτες ὄχι μόνον διάσημους ραββίνους καὶ ἐβραῖστὲς ἀλλὰ καὶ Χριστιανοὺς (ὀρθόδοξους καὶ καθολικοὺς) κλπ. Πέθανε τὸ 1929 στὴν Κέρκυρα. Ὁ Βενιζέλος ἔστειλε συλλυπητήρια γιὰ τὸ θάνατό του.

‘Ο άνθρωπος που έγραψε ιστορία στο συνδικαλισμό της Ελλάδος

Αβραάμ Μπεναρόγια.

Τό «Βήμα» (18. 5. 79) έδωσε τήν παρακάτω σκιαγραφία του Μπεναρόγια:

«Πρωτεργάτης στή δημιουργία τής Γενικής Συνομοσπονδίας Έργατών Ελλάδος καί στήν Ίδρυση του Σοσιαλεργατικού Κόμματος (του σημερινού ΚΚΕ) ο Αβραάμ Μπεναρόγια πέθανε χθές τό πρωί σέ νοσοκομείο του Τέλ Αβιβ. Ο θάνατός του προκλήθηκε από αιματοουρία, που τον βασάνιζε τούς τελευταίους δύο μήνες, κλείνοντας μιά ζωή 97 χρόνων. Γεννήθηκε (άκριβώς τότε, είναι άγνωστο) στο Βιδίνι τής Βουλγαρίας από πατέρα σιωνιστή Έβραϊό. Μαθητής γυμνασίου γνώρισε τίς άναρχικές καί σοσιαλιστικές ιδέες τής εποχής του. Μετά τό γυμνάσιο, άφου δούλεψε ένα διάστημα υπάλληλος καί δάσκαλος στο Βελιγράδι, εγκαταλείπει κάθε άλλη ιδέα σταδιοδρομίας καί έρχεται τό 1908 στην τότε πολυεθνική Θεσσαλονίκη, μέ σκοπό νά δημιουργήσει ένα πλατύ σοσιαλιστικό κίνημα. Μέσα άπό χίλιες δυσκολίες, σέ μιά εποχή διαλύσεως τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, συγκρούσεων καί έθνικιστικών έξάρσεων τής Βαλκανικής, ο Μπεναρόγια κατορθώνει νά δημιουργήσει τήν όργάνωση «Φεντερασιόν» που, σέ λίγο, άπλώνεται σ' όλόκληρη τή Μακεδονία καί γίνεται μέλος τής Β' Σοσιαλιστικής Διεθνούς.

‘Η δραστηριότητά του αύτή ως τό 1918, που ή «Φεντερασιόν» γίνεται τμήμα του ΣΕΚΕ, στοιχίζει στο Μπεναρόγια πολλές διώξεις καί, κυρίως, τίς εξορίες στή Νάξο καί τή Φολέγανδρο, που βάσταξαν συνολικά τέσσερα χρόνια.

Στό πρόσωπό του τό ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα γνωρίζει τόν πρώτο θεωρητικό, που άν καί κατέχει καλά τή μαρξιστική σκέψη τής εποχής του, άπορρίπτει τήν ιδέα του διανοούμενου - καθοδηγητή.

Γίνεται εργάτης τυπογράφος, γιά νά άποκτήσει έτσι τήν ταξική συνείδηση, αλλά καί τήν έμπιστοσύνη όσων τούς καλούσε νά συνεργαστούν γιά τόν κοινό σκοπό, ό όποιος ήταν ή σφυρηλάτηση τής ένότητας (του κύτταρου του σοσιαλισμού) μέσα άπό κοινές άμεσες επιδιώξεις καί μέ βάση τίς άπώτερες πολιτικές προοπτικές. ‘Η Ιστορία τής οργανώσεως αύτης, σημειώνει ο Γάλλος καθηγητής Τζώρτζ Χόππ ήταν μέχρι πρόσφατα ένα ξεχασμένο κεφάλαιο του σοσιαλισμού στα Βαλκάνια... Μέ άλλα λόγια, ή Ιστορία τής Φεντερασιόν μπορεί νά συμβάλει στο νά ξεπεραστεί ή «ευρωποκεντρική» άποψη στίς σπουδές τής Ιστορίας του σοσιαλισμού.

Μετά άπό διάφορες ένωτικές πρωτοβουλίες σέ πανελλήνιο επίπεδο, ο Μπεναρόγια γίνεται ο πρωτεργάτης τής δημιουργίας τής Γ.Σ.Ε.Ε. καί του Σ.Ε.Κ.Ε., αντίστοιχα τόν Οκτώβριο καί τό Νοέμβριο του 1918. Τήν άποφασιστική του συμβολή στή δημιουργία αύτών των δύο φορέων τής ελληνικής εργατικής τάξης, δέν τήν άρνοούνται όλοι οι Έλληνες Ιστορικοί, μέ πρώτο τόν Γιάννη Κορδάτο. ‘Ηγέτης, συνδικαλιστικός καί πολιτικός, που ύπήρξε όσο λίγοι «πρωτογενής», ο Μπεναρόγια χαρακτηριζόταν άπό ένα σχεδόν

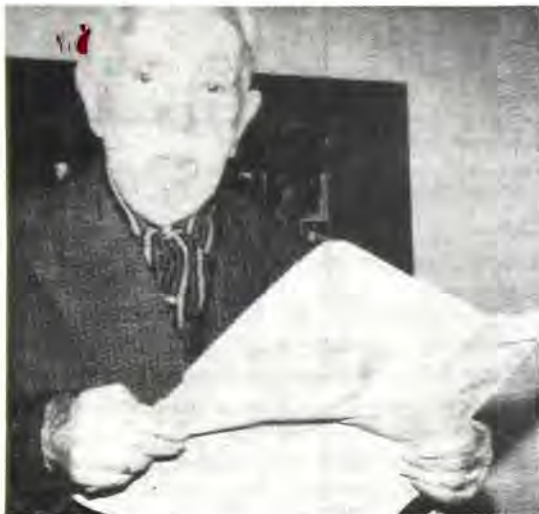
άλάητο ένστικτο ρεαλιστικής άγωνιστικής στρατηγικής. Ένοιωθε (καί πολύ έπιτυχημένα όπως άπέδειξε ή Ιστορία) τότε χρειαζόταν νά άναμετρηθεί μέ τόν τότε πανίσχυρο Βενιζέλο καί ποτέ νά άρκείται σέ διαλλακτικούς τόνους.

‘Ηγετικό στέλεχος τά πρώτα χρόνια του κόμματος, αντιτίθεται στον τριτοδιεθνιστικό χαρακτήρα, που του δίνουν οι λεγόμενοι «παλαιοί πολέμιστές» μ' έπικεφαλής τόν Πουλιόπουλο. Διαγράφεται τό 1924 μετά άπό είσληψη του Έλ. Σταυρίδη (που κατέληξε συνεργάτης των Γερμανών) σάν «πράκτορας του ταξικού έχθρου» καί σάν «έχθρός τής εργατικής τάξης». Αύτός ο δημιουργός τής Γενικής Συνομοσπονδίας καί του ΣΕΚΕ.

‘Η διαγραφή αύτή, τόν είχε πικράνει σ' όλη του τή ζωή μαζί μέ τήν έλλειψη κάθε έπιθυμίας των Έλλήνων κομμουνιστών νά τόν άποκαταστήσουν. Γιά πρώτη φορά, άπό τότε, έλυσε τή σιωπή του, τόν περασμένο Νοέμβριο, μιλώντας στή σειρά δημοσιευμάτων του «Βήματος» γιά τή γέννηση καί τούς πρωτεργάτες του Κ.Κ.Ε.

‘Αφου έγκατάλειψε καί τήν συνδικαλιστική δράση, ο Μπεναρόγια ανέλαβε τήν αντιπροσωπεία του σοβιετικού πρακτορείου ναυλώσεως καί ταξιδίων, μαζί μέ τό Μ. Κάρσσο που έξακολουθούσε νά είναι μέλος του Κόμματος.

Μαζί μέ τό Νικ. Δημητράτο καί άλλους «ρεφορμιστές», έβγαλε τό βραχύβιο περιοδικό «Νέα Έποχή» ασκώντας κριτική στήν τάση «μπολσεβικοποίησης», που έφάρμοσε ή νέα ήγεσία, αλλά χωρίς ποτέ ως τόν θάνατό του νά άμφισβητήσει τήν άξία καί τήν άποστολή του ΚΚΕ. Στόν πόλεμο τής Άλβανίας σκοτώθηκε στον ελληνικό στρατό ο γιός του Λάζαρος καί άπό τούς ναζί έκτελέστηκε ή πρώτη του γυ-

‘Αβραάμ Μπεναρόγια: φωτογραφία παρμένη πριν από μερικές εβδομάδες στο σπίτι του στο Τέλ Άβιβ.
‘Ισως η τελευταία του...

ναίκα. ‘Ο άλλος του γιός, ο Μάριος, φυγαδεύτηκε στην ‘Αμερική και είναι σήμερα χημικός μηχανικός σέ μεγάλη βιομηχανία. ‘Ο ίδιος ο Μπεναρόγια στάλθηκε σέ στρατόπεδο συγκεντρώσεως, μετά συμμετοχή του σέ άπεργία ύπαλλήλων του ΙΚΑ, όπου δούλευε τότε ύπάλληλος.

Μετά τήν άπελευθέρωση, συνδέθηκε στενά μέ τό Νίκο Καζαντζάκη καί μαζί μέ τό Σβώλο ίδρυσαν τό «ΣΚΕΛΔ». Συνεπής άντισιωνιστής μέχρι τό θάνατό του («ή έθνική βάση τής κοινωνίας είναι καπιταλιστική βάση»), μέ τήν ίδρυση του ‘Ισραήλ άρνήθηκε νά έγκατασταθεί εκεί, μή θέλοντας νά επιδοκιμάσει (έστω καί σιωπηρά) τήν επιτυχία μιάς πολιτικής, πού σ’ άλλη τή ζωή τόν είχε βρεί άντίθετο.

Διορίζεται έπικεφαλής τής ‘Υπηρεσίας ‘Εβραϊκών Περιουσιών, αλλά ένα άρθρο του τό 1952, πού άποδίδει χαρακτηρισμό «νεοφασίστα» στόν παντοδύναμο τότε Παπάγο, άναστατώνει τήν ‘Εβραϊκή Κοινότητα, άναγκάζεται νά παραιτηθεί καί άπομονώνεται περισσότερο. Παντρεμένος μέ τή Λαρισινή κ. Εύθυμία ‘Αζουρβί (μέ τήν όποία απέκτησαν δύο άγόρια) άποφασίζει τελικά νά έγκατασταθεί στό ‘Ισραήλ. ‘Εκεί συμμετέχει ένεργά στή σύνταξη του σοσιαλιστικού περιοδικού «‘Ελ Τέμπο». Τόν έκαναν έπίτιμο μέλος του ‘Εργατικού Κόμματος, τόν δέχονταν σέ έπισκέψεις οι παλιοί του γνώριμοι Μπέν Ταβί, Μπέν Γκουριόν καί Γκόλντα Μεγίρ, αλλά δέν άξιοποίησε ποτέ καμιά ιδιότητα καί φιλία.

Γνωρίζοντας, γιά ένα διάστημα, πρωτοφανή άνέχεια πωλούσε καραμέλλες στούς δρόμους του Τέλ Άβιβ, μέχρι πού μεγάλωσαν οι δύο γιοί του.

Ζούσε μέ τή γυναίκα του σ’ ένα μικρό κρατικό διαμέρισμα στό πρόσαιο Χολόν καί παρακολουθούσε ως πρόσφατα τήν πολιτική κίνηση στήν ‘Ελλάδα, κυρίως από γράμματα φίλων καί βιβλία.

‘Από τό Ταμείο ‘Εργατικών Στελεχών του είχαν κόψει μιά σύνταξη 3.500 δραχμών, χωρίς νά άναγνωρίσουν όλα τά χρόνια τής συνδικαλιστικής του δράσης.

‘Εκτός από όρισμένα κείμενά του του 1931 πάνω στήν Ιστορία τής «Φεντερασιόν» καί του ΣΕΚΕ, ο Μπεναρόγια είχε γράψει τά τελευταία χρόνια πολλές σελίδες τών άπο-

ΤΟ ΚΚΕ ΖΗΤΗΣΕ ΝΑ ΚΑΤΟΧΥΡΩΘΕΙ Η ΜΗ ΠΑΡΑΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΝΑΖΙΣΤΙΚΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ

Τό ΚΚΕ μέ έπιστολή του πρós τήν ‘Ομοσπονδιακή Βουλή τής Δ. Γερμανίας ζητά «νά κατοχυρώσει νομοθετικά τή μή παραγραφή τών ναζιστικών έγκλημάτων πολέμου» καί καλεί τούς βουλευτές «νά ταχθούν ένάντια στήν παραγραφή τών έγκλημάτων πολέμου».

Στήν έπιστολή τονίζει τήν «βαθείά του άνησυχία» καί διαμαρτύρεται έντονα γιά τή θέση βουλευτών του Κοινοβουλίου τής ΟΔΓ, τής άντιπολίτευσης καί κυβερνητικών, πού ύποστηρίζουν τήν παραγραφή τών ναζιστικών έγκλημάτων πολέμου καί έγκλημάτων κατά τής άνθρωπότητας.

«Οι ‘Ελληνες πατριώτες — λείει τό ΚΚΕ — τής γενιάς τής ‘Εθνικής ‘Αντίστασης κατά τών κατακτητών, καθώς καί οι κατοπινές γενιές, δέν μπορούν καί δέν θά ξεχάσουν τό βαρύ φόρο αίματος πού πλήρωσε ο μικρός ελληνικός λαός μέ τίς έξακόσιες χιλιάδες νεκρούς τής κατοχικής πείνας καί τών μαζικών εκτελέσεων. Δέν ξεχνούν οι χιλιάδες πού βασανίστηκαν καί μαρτύρησαν στα χιτλερικά στρατόπεδα συγκέντρωσης, στίς φυλακές καί τά άντρα βασανιστηρίων. Οι ‘Ελληνες δέν μπορούν νά ξεχάσουν τίς πόλεις καί τά χωριά τους πού καταστράφηκαν ολοκληρωτικά από τά χιτλερικά τέρατα καί όλοι οι κάτοικοί τους εξοντώθηκαν άδιάκριτα».

Γιά τήν ένέργεια αύτή του ΚΚΕ έγραψαν οι έφημερίδες «Athens News», «‘Ελευθεροτυπία», «Νέα», «Πρωινή» καί «Ριζοσπάστης» στίς 12/5/1979.

νημονευμάτων του, πού έμπιστεύτηκε στό συντάκτη του «Βήματος» κ. Μιχαήλ Δημητρίου. ‘Ακόμα, ένα έκτεταμένο σχέδιο αύτοβιογραφίας του, έδωσε στό δημοσιογράφο κ. Κώστα Σταματίου, τό όποιο δημοσιεύθηκε στά «Νέα».

Λίγο πριν άπ’ τό θάνατό του, ο γνωστός σκηνοθέτης ‘Ηρακλής Παπαδάκης είχε κινηματογραφήσει τίς άναμνήσεις του Μπεναρόγια, γιά τή ζωή καί τή δράση του, πού θ’ άποτελέσουν τό περιεχόμενο μιάς ταινίας ντοκυμανταρπ μεγάλου μήκους.

● Γιά τό θάνατο του Μπεναρόγια έγραψαν άρθρα ο Α. Κουτσουκάλης («Ριζοσπάστης», 19/5), ο Β. («Πρωινή», 19/5), ο Μ. Δημητρίου («‘Αντί», 26/5), πληροφοριακά σημειώματα («Βραδυνή» 19/5, «Καθημερινή» 20/5, «Μακεδονία» 19/5, «Athens News» 19/5, «‘Ακρόπολις» 19/5, «‘Ελευθεροτυπία» 18/5, όπου άναφέρονται καί στή φιλία καί συνεργασία του μέ τούς Καζαντζάκη — Σβώλο). Κατά του Μπεναρόγια έγραψε ή «‘Εστία» πού τόν χαρακτηρίζει σάν «μιά από τάς σκοτεινάς προσωπικότητας τής εποχής μας καί φοβερά μισέλληνα» (19/5).

«Οι Ρίζες τῶν Σεφαραδίων»

Ἐχει ἐπικρατήσει σήμερα ἡ διαίρεση τοῦ ἐβραϊκοῦ λαοῦ σέ δύο μεγάλες τάξεις ἢ οἰκογένειες, τοὺς Σεφαραδίμ καί τοὺς Ἑσκεναζίμ: Ἑσκεναζίμ ἀποκαλοῦνται οἱ Ἑβραῖοι ποῦ κατάγονται ἀπὸ τῆ Γερμανία καί τίς χώρες τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, ὅπου δὴποτε καί ἂν κατοικοῦν σήμερα. Σεφαραδίμ ὀνομάζονται οἱ Ἑβραῖοι Ἀνατολίτες - Orientals - οἱ Ἑβραῖοι τῆς Νοτίου Ἀνατολικῆς Εὐρώπης καί τῆς Βόρειας Ἀφρικῆς.

Ἱστορικά ὅμως καί μέ τὴν αὐστηρή ἐτυμολογία τοῦ ὄρου, Σεφαραδίμ ἀποκαλοῦνται οἱ ἀπὸ τὴν Ἰσπανία καί τὴν Πορτογαλία καταγόμενοι Ἑβραῖοι.

Ἐπειδὴ συχνά ἀναφερόμαστε στοὺς Σεφαραδίμ, ποῦ εἶναι ἄλλωστε καί οἱ πρόγονοι τῆς πλειοψηφίας τοῦ ἑλληνικοῦ Ἑβραϊσμοῦ, θά προσπαθήσουμε ἐδῶ νὰ δώσουμε συνοπτικά τίς ἱστορικές τους ρίζες καί νὰ σκιαγραφήσουμε τὴν πορεία τους ἀνά τοὺς αἰῶνες.

ΣΕΦΑΡΑΔ, σύμφωνα μέ τὸν Προφήτη Ὁβαδία εἶναι ἡ ὀνομασία τῆς περιοχῆς ἐκείνης, ὅπου κατέφυγαν οἱ ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ πρόσφυγες: «...καί οἱ αἰχμαλωτισθέντες τῆς Ἱερουσαλὴμ, οἱ ἐν Σεφαράδ, θέλουσι κατακληρονομήσει τὰς πόλεις τοῦ νότου» (Ὁβαδίας, 1:20).

Διάφοροι ἀρχαῖοι σχολιαστές τῆς Βίβλου, ὅπως ὁ συγγραφέας τοῦ ὁμώνυμου ἔργου «Ταργκούμ Γιόνταν»* ἀποδίδουν τὴν περιοχὴ Σεφαράδ, ποῦ μνημονεύεται ἀπὸ τὸν Ὁβαδία, ὡς Ἰσπανία. Σήμερα αὐτὴ ἡ ἀπόδοση τῆς λέξης ἀμφισβητεῖται ἀπὸ διάφορους ἐπιστήμονες ἀρχαιολόγους καί ἐβραϊολόγους, οἱ ὁποῖοι ταυτίζουν τὴ Σεφαράδ μέ τίς Σάρδεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Παρόλα αὐτὰ ἡ μετάφραση τῆς Σεφαράδ ὡς Ἰσπανία, ποῦ ἐπικρατεῖ ἀπὸ τὸν ὀγδοο αἰῶνα, ἔχει ἐπισημοποιηθεῖ πλέον στὴν ἐβραϊκὴ γλῶσσα καί χρησιμοποιεῖται μέ τὴν παραδοσιακὴ τῆς ἔννοια καί μόνο.

ΣΕΦΑΡΑΔΙΜ, ἐπομένως, ἀποκαλοῦνται οἱ ἀπόγονοι τῶν Ἑβραίων ποῦ ἔζησαν στὴν Ἰσπανία καί τὴν Πορτογαλία πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκδίωξη τῶν Ἑβραίων τὸ 1492 ἀπὸ τὸ Φερδινάνδο καί τὴν Ἰσαβέλλα.

Σύμφωνα μέ διάφορους θρύλους ἢ ἐβραϊκὴ παρουσία στὴν Ἰσπανία χρονολογεῖται ἀπὸ πολὺ ἀρχαίους χρόνους, ἀκόμη καί πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ βασιλιᾶ Σολομώντα. Διάφορες ἀρχαῖες ἱσπανικὲς ἱστορικὲς πηγές τῆς προ - χριστιανικῆς περιόδου ἀναφέρον-

ται στὴν παρουσία τῶν Ἑβραίων. Δὲν εἶναι εὐκόλως νὰ προσδιορισθεῖ μέ ἀκρίβεια ἡ ἀφίξη τῶν πρώτων Ἑβραίων στὴν Ἰσπανία, ὅμως γεγονός παραμένει ὅτι χρονολογεῖται ἀπὸ τὴν προ - χριστιανικὴ ἐποχὴ.

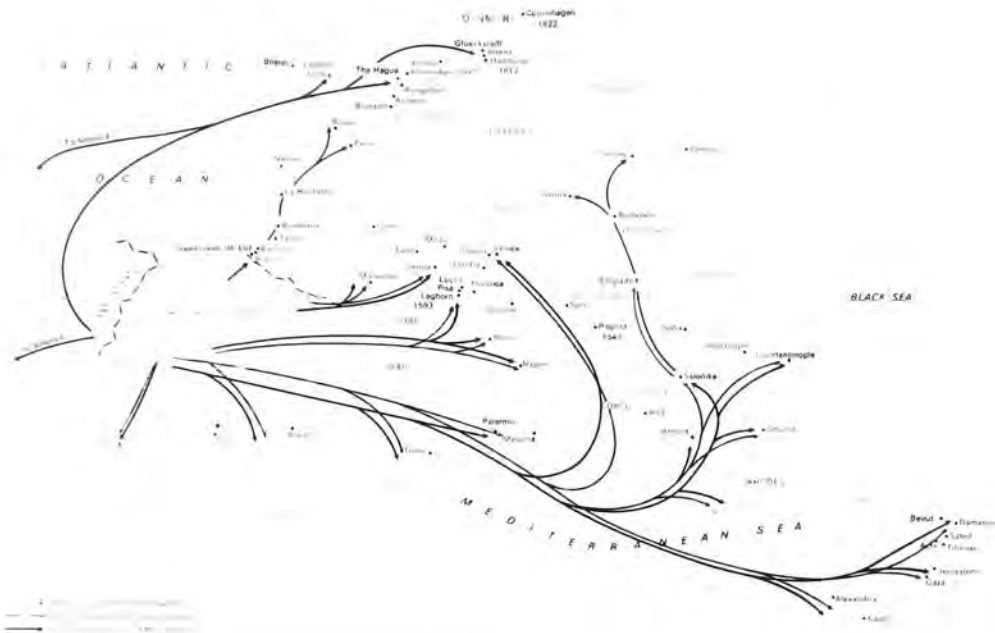
Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς μακρόχρονης διαμονῆς τους στὴν Ἰσπανία οἱ Ἑβραῖοι ὑπέστησαν πολυάριθμους διωγμούς καί ταλαιπωρίες ἐξαιτίας τῶν διαδοχικῶν καί ἀλλεπάλληλων κατακτήσεων καί ἐπανακτήσεων τῆς Ἰσπανίας ἀπὸ τοὺς διάφορους κατακτητὲς τῆς. Τὸ ἔτος 711 μ.Χ., ποῦ σήμανε τὸ τέλος τῆς κυριαρχίας τῶν Βησιγόθων καί τὴν ἀραβικὴ ἐπικράτηση ἐπὶ τῆς Ἰσπανίας, σταμάτησαν οἱ διώξεις τῶν Ἑβραίων καί τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Ἡ Ἀραβικὴ - Μουσουλμανικὴ ἐποχὴ σήμανε τὴν ἀπαρχὴ τῆς ἐνδοξότερης καί λαμπρότερης περιόδου τοῦ Σεφαραδικοῦ Ἑβραϊσμοῦ, τὴ «Χρυσὴ Ἑποχὴ» στὴν ἱστορία τῶν ἐβραϊκῶν γραμμάτων, κατὰ τὴν ὁποία ἀναδείχθηκαν ὀρισμένες ἀπὸ τίς μεγαλύτερες καί ἐπιφανέστερες προσωπικότητες τῆς ἐβραϊκῆς ἱστορίας. Ὅπως π.χ. ὁ πολιτικός καί διανοούμενος Χισδάϊ Ἰμπεν Σαπροῦτ, ὁ ποιητὴς καί νομομαθὴς Σαμουέλ Ἀναγκίδ, ὁ ποιητὴς Μωσὲ Ἰμπεν Ἐζρα, οἱ φιλόσοφοι Σολομών Ἰμπεν Γκαμπιρόλ καί Γεδουά Ἀλεβὴ καθὼς καί ὁ περιφημότερος καί διασημότερος ὄλων, ὁ γιατρός, φιλόσοφος καί νομομαθὴς Μωσὲ μπέν Μαϊμόν ἢ Μαϊμονίδης.

Μετά τὴν ἐπικράτηση τῶν Ἀλμοχιδῶν καί τοὺς ἐπακολουθήσαντες διωγμούς τοῦ 1148 ἢ ἐβραϊκὴ ζωὴ τῆς Ἰσπανίας συγκεντρώθηκε κυρίως στίς χριστιανικὲς περιοχές τῆς χώρας οἱ ὁποῖες, μέ τὴ σταδιακὴ ἐξάπλωση τῆς Reconquista (τῆς ἐπανάκτησης τῶν ἐδαφῶν ἀπὸ τοὺς Μουσουλμάνους) κάλυψαν τελικὰ ὅλο τὸ χῶρο τῆς Ἱβηρικῆς Χερσονήσου.

Ἡ σφύζουσα ἀπὸ ζωντάνια καί δημιουργικότητα ἐβραϊκὴ κοινότητα τῆς Ἰσπανίας ἀναστατώθηκε καί πάλι τὸ 1391, μέ τὸ ξέσπασμα νέων ἀντι - ἐβραϊκῶν διωγμῶν καί βιαιοτήτων, ποῦ εἶχαν σάν ἀποτέλεσμα τίς μαζικὲς - ἀλλὰ ἀνεικρινεῖς - ἀλλοιοποιήσεις πολλῶν Ἑβραίων στὸ Χριστιανισμό. Ἐστὶ δημιουργήθηκε μιὰ νέα τάξη ἀτόμων, τῶν «Νέο - Χριστιανῶν» ἢ Conversos ἢ «Κρυπτο - Ἑβραίων», πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους μόνο ἐξωτερικὰ καί φαινομενικὰ πρέσβευαν τὸ Χριστιανισμό, κρυφὰ ὅμως παρέμεναν πιστοὶ στὸν Ἰουδαϊσμό, τηροῦσαν τίς ἐβραϊκὲς παραδόσεις καί διαπαιδαγωγοῦσαν τὰ παιδιά τους σύμφωνα μέ τίς Ἰουδαϊκὲς ἀρχές.

Αὐτὴ ἡ ἀνώμαλη κατάσταση δημιούργησε τίς προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἐγκαθίδριση τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως, γιὰ νὰ ἐκριζώσῃ τὸ σκάνδαλο τῶν «Χριστιανῶν» ἐκείνων ποῦ ἐπανάηρχοντο στὴν παλιὰ «πεθαμένη» θρησκεία τους. Παρόλα αὐτὰ ἡ ἀποστολὴ καί οἱ δραστηριότητες τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως παρακωλύοντο ἀπὸ τὴν παρουσία τῶν μη - βαπτισθέντων Ἑβραίων, πάνω στοὺς ὁποίους δὲν εἶχε, τουλάχιστον ἐπίσημα, καμμία ἀπολύτως ἐξουσία καί ἀρμοδιότητα.

Στὰ 1492 ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸ βασιλεῖο Φερδινάνδο ἓνα διάταγμα ποῦ ἀπαιτοῦσε τὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴν Ἰσπανία, σέ πολὺ σύντομο χρονικὸ διάστημα, ὅλων τῶν Ἑβραίων ποῦ ἀρνοῦντο νὰ ἀποδεχθοῦν τὸ

Τά μεταναστευτικά κύματα των Σεφαραδίων μετά την εκδίωξη από την Ισπανία το 1492.

Χριστιανισμό. (Πληροφοριακά, είναι αξιοσημείωτο να αναφέρουμε ότι αυτό το διάταγμα παρέμεινε σε ισχύ μέχρι πρόσφατα, το 1968, όταν καταργήθηκε και επιτράπηκε επίσημα και πάλι η παρουσία των Εβραίων στην Ισπανία και αναγνωρίστηκε το δικαίωμα της τηρήσεως του Ιουδαϊσμού).

Εξαιτίας του διατάγματος του 1492 ορισμένοι Εβραίοι προσηλυτίσθηκαν στο Χριστιανισμό· άλλοι, περίπου 250.000, έφυγαν από την Ισπανία και κατευθύνθηκαν προς τη Βόρειο Αφρική, την Ιταλία και κυρίως την Ελλάδα, τις χώρες των Βαλκανίων και τη Μικρά Ασία, που τότε τελούσαν υπό Οθωμανική κυριαρχία. Ο Σουλτάνος Βαγιαζίτ Β΄ άνοιξε στην κυριολεξία, τις πύλες της αυτοκρατορίας του για να δεχθεί τους Ισπανούς πρόσφυγες. Τότε ήταν που η Θεσσαλονίκη αναπτύχθηκε σε μεγάλο και σπουδαίο κέντρο του Σεφαραδισμού. Μεταξύ των κατοίκων της Θεσσαλονίκης εκπροσωπούντο όλες οι κυριότερες περιοχές και πόλεις της Ισπανίας, όπως φαίνεται από τα ονόματα των Συναγωγών που δημιουργήθηκαν, Π.χ. «Καστίλια», «Μαγιόρ» (ή Μαγιόρκα), «Καταλάν», «Αραγών» κλπ. και στίς οποίες διατήρησαν τα ιδιαίτερα τοπικά ήθη και έθιμά τους.

Έτσι αναπτύχθηκε η Σεφαραδική διασπορά, μιά διασπορά μέσα σε μιά άλλη διασπορά, η οποία δεν άτενιζε μόνο προς το Έρετς - Ισραήλ αλλά ήταν βαθιά επηρεασμένη από τη μακρόχρονη παραμονή στην Ισπανία. Οι νέοι πρόσφυγες έφεραν μαζί τους

τή γλώσσα και τα τραγούδια της Ισπανίας, που τα διαφύλαξαν με φανατισμό. Ακόμη και τα φαγητά της Ισπανίας εισήγαγαν στους νέους τόπους διαμονής τους, σε σημείο που Εβραίοι στη Θεσσαλονίκη, τη Βουλγαρία, το Μοναστήρι και την Κωνσταντινούπολη έτρωγαν το παραδοσιακό Ισπανικό παστέλ ή raudelion, ενώ τα παιδιά έπαιζαν το el - castillo, ένα παιχνίδι με αμύγδαλα. Ακόμη και ο ραββίνος Ιωσήφ Κάρρο, ο Σεφαραδί συγγραφέας του «Σουλχάν Αρούχ», του επίσημου κώδικα του Ιουδαϊσμού, χρησιμοποιεί στο έργο του διάφορες Ισπανικές λέξεις όπως P a n a d a s (ένα είδος κεφτέ), l i m o n e s (λεμόνια) κλπ., για να εκφράσει διάφορα είδη τροφίμων, για τα οποία δεν βρήκε αντίστοιχη ονομασία στην τότε ραββινική εβραϊκή γλώσσα.

Μετά ένα αιώνα περίπου άρχισε να διαμορφώνεται ένα καινούργιο παρακλάδι του Σεφαραδικού Εβραϊσμού, η διασπορά των Μαρράνους. Πολλοί από τους «Νεο - Χριστιανούς» ή «Κρυπτοεβραίους» μετακινήθηκαν προς την Πορτογαλία, όπου ο κίνδυνος αναγνωρίσεώς τους ήταν μικρότερος. Από εκεί διέφυγαν, σε συνεχώς αυξανόμενους αριθμούς προς τις χώρες εκείνες όπου θα μπορούσαν άφοβα να αποβάλλουν το χριστιανικό προσωπείο τους και να επανέλθουν επίσημα στις τάξεις του Ιουδαϊσμού. Αυτοί οι Εβραίοι κατέφυγαν σε διάφορες χώρες της

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 31

40όν Πληροφοριακόν Δελτίον δημοσιευμάτων Τύπου

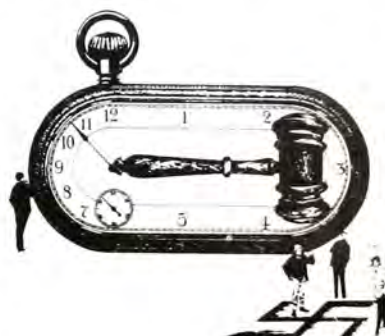
Γιά τήν Ἡμέρα Μνήμης καί γιά τήν πρόταση τοῦ Κ.Ι.Σ περί καθιερώσεως **Ἡμέρας θυμάτων Β' παγκοσμίου πολέμου** ἔγραψαν οἱ ἐφημερίδες Ἀκρόπολις, Athens Daily Post, Βῆμα, Βραδυνή, Ἐλευθερία (Λαρίσης), Ἐλευθεροτυπία, Ἑλληνικός Βορρᾶς, Ἐξπρές, Ἐρευνα (Τρικάλων), Ἐστία, Ἡμερήσιος Κήρυξ (Λαρίσης), Θεσσαλία (Βόλου), Θεσσαλονίκη, Καθημερινή, Λάρισα, Μακεδονία, Τρικαλικά Νέα κ.ᾶ.

Μέ τήν εὐκαιρία ὁ Ἑλληνικός Βορρᾶς δημοσίευσε ἄρθρο τοῦ Γ. Βιβιλάκη, μέ τίτλο «Πρὶν 35 χρόνια στή Θεσσαλονίκη: 50.000 Ἑβραῖοι θύματα τῶν Χιτλερικῶν – Συγκινητική συμπαραστάση τῶν Ἑλληνορθόδοξων» (27/4/79).

1. ΠΕΡΙ ΕΒΡΑΙΩΝ

«Βῆμα»: Ὁ Μ. Πλωρίτης σέ ἄρθρο του, μέ τίτλο «Τό φάντασμα - Ἀναστάσεις καί ἀποκαταστάσεις τοῦ ὁλοκληρωτισμοῦ» ἀναφέρει ὅτι «ἡ ἀναζωπύρωση τοῦ Ναζισμοῦ στή Γερμανία (καί τοῦ Φασισμού στήν Ἰταλία) καί ἡ παραγραφή τῶν ναζιστικῶν ἐγκλημάτων κάνουν ἐπικαίρο τό φάντασμα τοῦ ὁλοκληρωτισμοῦ» (6/5/79).

«Ἐπικαίρα»: Ἄρθρο γιά τό πῶς ἀντιμετωπίζει ἡ Δ. Γερμανία τό θέμα τῆς παραγραφῆς τῶν ἐγκλημάτων πολέμου». (26/4/79. Στό ἴδιο τεῦχος ἐπιστολή τοῦ Στ. Βρασιβανόπουλου (Ἀθήνα) «Ἄς σταματήσουμε πιά αὐτό τό ἀνευ περιεχομένου τροπάρι. Οἱ Ἑβραῖοι δέν εἶναι περισσότερο Μασόνοι ἀπ' ὅ,τι εἶναι οἱ Χριστιανοί. Οἱ Ἑβραῖοι δέν εἶναι πίσω ἀπό τοὺς Ἰεχωβάδες. Μὲ τό νά τὰ ρίχνουμε δλα στοὺς Ἑβραίους χάνουμε τόν πραγματικό μας στόχο: Ἀλλοῦ βρίσκονται οἱ ἐχθροί τοῦ Ἑλληνισμοῦ καί τοῦ Χριστιανισμοῦ!»

«Μακεδονία»: Δημοσιεύει τίς ἀπόψεις τοῦ Καγκελλάρου τῆς Αὐστρίας Μπρούνο Κράϊσκυ, Ἑβραίου τό θρήσκευμα, σύμφωνα μέ τίς ὁποῖες «ἡ διατήρηση τῶν ἐβραϊκῶν «κοινοτήτων» στή Δ. Εὐρώπῃ ὀφείλεται ἀποκλειστικά στοὺς κατὰ καιροὺς διωγμούς πού ὑπέστησαν» (6/5/79).

«Ἡμέρα» (Πατρῶν): Πολλοί Ἑβραῖοι στήν Πολωνία, πού τοὺς ἔσωσαν Χριστιανοί ἀπὸ τόν διωγμό, ἀγνοοῦν τώρα τήν καταγωγή τους. (5/5/79).

«Ἀκρόπολις»: Μὲ τίτλο «Ἐκεῖνος πού ἐπέζησε...» δημοσίευσε τό παρακάτω σχόλιο:

«Προκάλεσε συγκίνηση σ' αὐτοὺς πού ἔχουν... «μιά κάποια ἡλικία» καί ἔζησαν τὴ γερμανικὴ κατοχή, ἡ εἶδη πού δημοσιεύτηκε στὰ «ψιλὰ» τῶν ἐφημερίδων: Ὁ Ὄττο Φράνκ, πατέρας τῆς Ἄννας Φράνκ, γιορτάζει σήμερα τὰ 90 χρόνια τοῦ στοῦ Μπίρσφλεντεν τῆς Ἑλβετίας. Εἶναι γνωστό στοὺς παλαιότερους τό «ἡμερολόγιο τῆς Ἄννας Φράνκ», τῆς κοπέλας πού ἔζησε μεγάλο διάστημα μέ τήν οἰκογένειά της κρυμμένη σέ μία σοφίτα γιά νά μὴν πέσει στὰ χέρια τῶν Ναζιδων κι ἀκολουθήσει τὴ μοῖρα τῶν χιλιάδων ἄλλων Ἑβραίων. Ἡ Ἄννα κράτησε ὅλες αὐτές τίς ἡμέρες ἡμερολόγιο καί τό σταμάτησε τὴ μέρα πού τοὺς ἀνεκάλυψαν καί πῆραν πὸ δρόμο γιά τὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως καί τό μαρτυρικό θάνατο. Μία ἱστορία, θά λέγαμε... «κοινότοπη» γιά ἐκείνη τὴν ἐποχή, πού δέν διέφερε σέ τίποτε ἀπὸ τόσες ἄλλες. Αὐτό τό «ἡμερολόγιο» ὅμως τῆς ὁμορφῆς κοπέλας, ἔργο λογοτεχνικό καί ντοκουμέντο, τὴν κράτησε ζωντανή στὴ μνήμη τῶν ἀνθρώπων ὅλου τοῦ κόσμου. Ἔτσι ἡ φωνὴ διαμαρτυρίας της γιά τὰ ἐγκλήματα τοῦ Ναζισμοῦ, δέν ἔσβησε μέσα στοῦ πέρασμα τοῦ χρόνου. Καί μοῖρα τραγική, ὁ πατέρας της, ὁ μόνος πού ἔζησε ἀπ' ὅλη τὴν οἰκογένεια, γιορτάζει σήμερα τὰ 90 τοῦ χρόνια περιστοιχισμένος ἀπὸ τὰ ἑκατοντάδες ἀντίτυπα τοῦ «ἡμερολογίου» τῆς κόρης του πού τὸν ἔκαναν πλούσιο...» (12/5/79)

«**Βήμα**»: Σέ ανταπόκρισι από τό Ἀμβούργο, μέ τίτλο «Οἱ παπαγάλοι φωνάζουν Χάιλ Χίτλερ» γράφει ὅτι πάνω ἀπό εἰκοσι ὁμάδες «ἐγγονῶν τοῦ Χίτλερ» ἔχουν δραστηριοποιηθεῖ σήμερα στή Δυτική Γερμανία. Τά μέλη τους αὐξάνονται ἀργά, ἀλλά σταθερά καί οἱ ὁμάδες ἀποθρασύνονται ὅλο καί περισσότερο. Ὁ ἀριθμός τῶν ἐγκληματικῶν πράξεων τό 1977 διπλασιάστηκε στίς 616 καί θά εἶναι ἀκόμα ὑψηλότερος ὅταν ἡ ἀστυνομία θά δώσει στή δημοσιότητα τοὺς ἀριθμούς τοῦ 1978. (13/5/79).

«**Κυριακάτικη Ἐλευθεροτυπία**»: Σημειώνει ὅτι: «Μιά γιορτή τοῦ αἰσχούς πραγματοποιήσαν πρὶν ἀπό μερικές ἡμέρες οἱ παλαιοὶ ὀπλίτες καί βαθμοφόροι τῆς περιώνυμης Μεραρχίας - Νεκροκεφαλὴ τῶν Ἑς - Ἑς, στήν περιοχή Ἀραλσεν τῆς Ἑσσης. Παρά τίς διαμαρτυρίες τῶν κατοίκων καί τῶν ὀργανώσεων θυμάτων τοῦ ναζισμοῦ, ὁ δήμαρχος παραχώρησε γιά τήν ἐκδήλωση τήν αἴθουσα τελετῶν τοῦ Δημαρχείου καί ἐπέτρεψε στοὺς βετεράνους τῆς αἰμοσταγοῦς μεραρχίας νά πραγματοποιήσουν παρέλαση στοὺς δρόμους μέ πυρσούς καί ἄλλα χιτλερικά σύμβολα» (13/5/79).

«**Ἀστυνομικά Χρονικά**»: Δημοσιεύεται ἐπιστολή τοῦ Κ.Ι.Σ. σχετικά μέ τόν Χίλιασμό καί ἀνταπάντησις τοῦ συγγραφέως ἀρθρῶν ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος ὑπαρχιφύλακος Μ. Ἀναστασάκη ὅτι «στὶς πρὸ τοῦ 1932 ὑπὲρ ἢ παρὰ - Σιωνιστικές διακηρύξεις τῶν Χίλιαστῶν τίς ἀποδίδει ὄχι σέ ἰδιότητα ἀλλὰ σέ ἀνικανότητά τους νά ἐρμηνεύσουν σωστά τήν Ἁγία Γραφή». Συνεχίζει δέ μέ τήν παρατήρησι ὅτι ἀργότερα ἡ Ὄργάνωσις τῶν Χίλιαστῶν «ὑβρίζει τοὺς πάντας μὴδὲ καί τῶν Ἰουδαίων ραββίνων ἐξαιρουμένων» (ἴδε «Ἐχθροί», σελ. 268, Βροκλιν 1937). (Ἀπρίλιος 1979).

2. ΠΕΡΙ ΙΣΡΑΗΛ

«**Πελοπόννησος**» (Πατρῶν): «Ἡ Μ. Ἀνατολή», γράφει, «εἶναι ὁ τόπος τῶν παραδόξων. Ἐνα ἀπὸ τὰ παράδοξα αὐτὰ εἶναι ὅτι χιλιάδες Ἀραβες ἀπὸ χώρες πού βρίσκονται ἐπίσημα σέ ἐμπόλεμη κατάστασι μέ τό Ἰσραήλ, διασχίζουν τίς ἀνοικτές γέφυρες ἐπάνω ἀπὸ τὸν Ἰορδάνη, γιά νά ὑποστοῦν πολὺπλοκὴ ἱατρικὴ θεραπεία στὸ Ἰατρικὸ Κέντρο Χαντάσα, στὸ Ἰσραήλ» (29/4/79).

«**Ἐμπρός**»: Μέ τήν εὐκαιρία τῆς ἀποχωρήσεως τῶν Ἰσραηλινῶν ἀπὸ τὸ Σινά δημοσιεύει ρεπορτάζ, μέ στοιχεῖα, ὅτι οἱ Ἰσραηλινοὶ «πῆραν ἔρημο, θά ἐπιστρέψουν ἕναν παράδεισο». (11/5/79).

«**Ἡμερήσιος Κήρυξ**» (Λαρίσα): Στὸ χρονογράφημά του «Ἕλληνες καί Ἑβραῖοι» ὁ Δ. ἀφοῦ ἀναφέρει, μέ εὐκαιρία, τὴ δοξολογία στὴ Συναγωγὴ γιά τὴν ἐπέτειο τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Ἰσραήλ, τὰ ὅσα πολλὰ συνδέουν τοὺς Ἕλληνες, Ὀρθοδόξους, κι Ἑβραίους, καταλήγει:

«Μόνο μιά δτυχη παρένθεσι: Ἡ Ἑλλάς πού θά ἔπρεπε ἀπὸ τοὺς πρώτους νά ἀναγνωρίσει τὸ Κράτος τοῦ Ἰσραήλ, ὅπως καί ὅλες οἱ χώρες τῆς Εὐρώπης, δέν τὸ ἔκαμε. Μιά ὅμως πού μπαίνει τώρα στήν ΕΟΚ, θέλω νά πιστεύω πὺς θ' ἀποκατασταθῶν οἱ διπλωματικές σχέσεις σέ ἐπίπεδο πρεσβευτῶν, ἀφοῦ οἱ Λαοὶ, ἡ βάση, εἶναι ἴδιοι κι' ἀκόμα οἱ μοναδικοὶ χωρὶς συγγένειες σ' ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐτσι προχθὲς πού στήν Ἱερὴ Συναγωγὴ ἔγινε ἐπίσημη δοξολογία γιά τὴν ἀνεξαρτησία τοῦ Ἰσραήλ, οἱ ἐπίσημες ἀρχές δέν παραβρέθηκαν. Τυπικότητες πού τραυματίζουν τὰ αἰσθήματα φιλίας. Ἀλλὰ καί τὰ προεδρεῖα τῶν ὀργανώσεων πού μέλη τους εἶναι καί οἱ Ἑβραῖοι τῆς Λαρίσης, κι' αὐτὰ δέν προσῆλ' θαν. Ἀκόμα καί οἱ Λαρισαῖοι προτίμησαν τὸν ἥλιο τῆς πλατείας, τὸ καφενεῖο, καί παρέμειναν ἀπαθείς. Δικαιολογημένοι ὅσοι εἶχαν ἀπασχοληθεῖ στήν ἐξόρμησι τοῦ Δήμου γιά τὴν καθαριότητα. Ἄς εἶναι. Τίποτε δέν μέ κάνει νά πιστεύω πὺς ἡ ἀδιαφορία εἶναι συνειδητὴ. Γιατί τὴ λευτεριά καί τὴν ἀνεξαρτησία τῶν λαῶν τὴν πιστεύουν οἱ Λαρισαῖοι σάν θεότητες. Κι' ἀκόμα στήν μεγάλη αὐτὴ πόλιν πού ζοῦμε εἴμαστε ὅλοι μιά ΚΟΙΝΩΝΙΑ. Τὶς λύπες καί τὶς χαρὲς αὐτῆς τῆς πόλεως στήν τρισχιλῶχρονη ἱστορία τῆς τίς γευόμαστε ὅλοι. Ἄνδρες καί γυναῖκες εἴμαστε ὅλοι Λαρισαῖοι. Κι' ἔχουν μερίδιό στήν προσφορὰ καί στὰ δικαιώματα» (8/5/79).

ΑΠΟΗΧΟΣ ΤΟΥ «ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ»

Συνεχίστηκε καί τὸν περασμένο μῆνα ἡ δημοσίευσις ἀρθρῶν γιά τὴν προβολὴ τῆς ταινίας «Ὁλοκαύτωμα». (Πλήρης εἰκόνα τῶν ἀντιδράσεων τοῦ Τύπου ἐδόθη στὸ φύλλο 19ο / Μαῖου 1979 τῶν «Χρονικῶν»). Ἀπὸ τὰ πρόσφατα δημοσιεύματα παραλαμβάνομε:

Οἰκονομία καί Κοινωνία: Ἀναφερόμενο στὸ «Ὁλοκαύτωμα» γράφει, μεταξύ ἄλλων: «Ἐπειτα ἡ σχηματοποίηση τῶν τύπων τῶν ναζιστῶν ὀδηγεῖ σέ μιά πολὺ ἐπιφανειακὴ καί λανθασμένη παράστασι τῆς ἀλήθειας: ἡ ἐξόντωσι τῶν Ἑβραίων δέν ἦταν ὑπόθεσι μόνο σαδιστῶν καί φανατικῶν ναζιζδῶν. Δίπλα σ' αὐτοὺς ἐργάζονταν γιά τὸν ἴδιο σκοπὸ καί πολλὲς χιλιάδες τυπικοὶ οἰκογενειάρχες, πού τὸ βράδυ, μετὰ τὴν ἐκπλήρωσι τοῦ καθημερινοῦ ἐγκληματικοῦ ἔργου τους, γύριζαν σπῆτι μέ τὴν ἱκανοποίηση ὅτι ἔκαναν τὸ καθήκον τους ὡς νομοταγεῖς πολῖτες! Αὐτοὶ οἱ ἀνθρωποὶ δέν θά διανοοῦνταν ποτὲ νά παρεκκλίνουν ἀπ' τὴ γραμμὴ τῆς οἰκογενειακῆς καί γενικότερα τῆς ἰδιωτικῆς ἠθικῆς. Κι ἡ στάσι αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων ἀπέναντι στὸ ὀργανωμένο ἐγκλημα εἶναι τὸ κατεξοχὴν ἀνήκουστο — ὄχι ἡ δράσι τῶν διεισπραμμένων φανατικῶν» (Μάϊος 1979).

Δελτίον Διοικήσεως Ἐπιχειρήσεων: Σέ σχόλιο, μέ ἀφορμὴ τὸ «Ὁλοκαύτωμα» ἀσχολεῖται μέ τὸ θέμα τῆς παραγραφῆς τονίζοντας μεταξύ ἄλλων: «Οἱ Ναζιστὲς ἐγκληματίες πολέμου αὐτοὶ πού ἐξόντωσαν, πού δολοφόνησαν 6 ἐκατομμύρια Ἑβραίους, αὐτοὶ πού τόσα ἐγκλήματα ἔκαναν σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Οἰκουμένης — θά μποροῦν νά βγοῦν μέ παραγραφὴ ἀδικημάτων ἀπὸ τὸ σκότος τῆς ἀνωνυμίας, ὅπου τοὺς ἔχει καταδικάσει ἡ παγκόσμια συνείδησις στὸ παρασκήνιο κι ἴσως καί νά... ἐπαίρονται γιά τὰ ἐγκλήματά τους!» (Μάρτιος 1979).

Υπόμνημα του Κ.Ι.Σ. για την άθωωση ἐγκληματιῶν τοῦ Maidanek

Τό Κεντρικό Ἰσραηλιτικό Συμβούλιο, ἐκ μέρους τοῦ Ἑβραϊσμοῦ τῆς Ἑλλάδος, ὑπέβαλε ὑπόμνημα στή γερμανική κυβέρνηση γιά τήν ἀθωωτική ἀπόφαση τοῦ δικαστηρίου τοῦ Dusseldorf γιά τούς ἐγκληματίες τοῦ στρατοπέδου συγκεντρώσεως Maidanek.

Διαμαρτυρία στήν Πρεσβεΐα τοῦ Ἰράν

Τό Κ.Ι.Σ. ἀπέστειλε στήν Πρεσβεΐα τοῦ Ἰράν στήν Ἀθήνα τό παρακάτω τηλεγράφημα πού ὑπογράφουν οἱ πρόεδρος καί γεν. γραμματεῖς κ.κ. Ἰωσ. Λόβιγγερ καί Μιχ. Μάτσας.

«Ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων, Ἑβραίων τό θρήσκειμα, διαμαρτυρόμεθα μέ ὅλη τήν ἔντασι τῆς φωνῆς καί τῆς ψυχῆς μας γιά τήν ἐν ψυχρῷ δολοφονία, μέ ἀστήρικτες κι ἀναπόδεικτες κατηγορίες τοῦ ἡγέτου τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητος τοῦ Ἰράν Χαμπίμπ Ἑλγκανιάν. Ἡ δολοφονία αὕτη ἀποτελεῖ παραβίασι τῆς θεμελιώδους ἀρχῆς τῆς ἀνεξιθρησκείας, πού εἶναι σεβαστή σέ ὁλόκληρο τόν πολιτισμένον κόσμον».

Συνάντηση ἐβραϊκῶν νεολαιῶν στό Βόλο

Στίς 25 - 28 Ἀπριλίου 1979 ἔγινε συνάντηση ἐβραϊκῶν νεολαιῶν στό Βόλο, μέ πρωτοβουλία τῆς ἐ-

βραϊκῆς νεολαίας Βόλου καί τῆ συμπαράστασι τῆς Ἰσραηλ. Κοινότητος Βόλου. Συμμετεῖχαν 65 παιδιά ἀπό 13 - 17 ἐτῶν (26 ἀπό τήν Ἀθήνα, 12 ἀπό τή Θεσσαλονίκη, 17 ἀπό τό Βόλο, 3 ἀπό τή Λάρισα, 3 ἀπό τά Τρίκαλα καί 4 ἀπό τή Χαλκίδα).

Οἱ ἐργασίες τῆς συνάντησης αὐτῆς ἀρχισαν μέ προσφωνήσεις τῶν ἀντιπροσωπειῶν καί ὁμιλία τοῦ θρησκευτικοῦ λειτουργοῦ τοῦ Βόλου κ. Ἰωσήφ Βιτάλ. Τῇ συζήτησι, πάνω σέ θέματα ἐβραϊκά καί σέ θέματα πού ἀφοροῦν τίς σχέσεις τους μέ τά παιδιά τῆς ἡλικίας τους, διηύθυνε ὁ ραββῖνος κ. Ἡλίας Σαμπετάϊ.

Ἡ ἐβραϊκή νεολαία τοῦ Βόλου ὁργάνωσε θαυμάσια τό ψυχαγωγικό μέρος τῆς συνάντησης. Ἐγινε ἐκδρομή στά Χάνια, Καμπαλάτ - Σαμπάτ στή Συναγωγή, χορός στή Λέσχη, ἀγῶνες πίκ - πόγκ καί μπάσκετ, καθώς καί διαγωνισμός χοροῦ.

Τό ἀποτέλεσμα τῆς συνάντησης αὐτῆς ἦταν ἡ καλύτερη γνωριμία τῶν παιδιῶν, στενότερη ἐπαφή μεταξὺ τῶν ἐβραϊκῶν νεολαιῶν καί ἐποικοδομητική ἀνταλλαγὴ ἀπόψεων γιά τά προβλήματά τους.

Ψήφισμα της Κοινότητας Θεσσαλονίκης για τό θέμα της παραγραφής

Η Γεν. Συνέλευσις της Ι. Κ. Θεσ/νίκης, σέ ψήφισμά της της 30/5/1979 διεκήρυξε:

«Εμείς οι Ισραηλίτες της Θεσ/νίκης, οι χίλιοι πού ἀπομείναμε ἀπό τίς πενήντα ἑξ χιλιάδες Θεσ/νικέων, αἰσθανόμεστε τήν ὑποχρέωση καί τό καθήκον πρὸς τά παιδιά πού χάσαμε, τοὺς γονεῖς μας, τ' ἀδέλφια μας καί τοὺς φίλους μας, θύματα τοῦ πιό ἀποτρόπαιου ἐγκλήματος πού γνῶρισε ποτέ ἡ Ἀνθρώπινη Ἱστορία, νά διακηρύξουμε ὅτι:

Δέν ξεχάσαμε τό νεαρά βλαστάρια μας, πού κήκαν στούς φούρνους τῶν ναζιστικῶν στρατοπέδων.

Δέν ξεχάσαμε τίς γυναῖκες μας καί τοὺς ἄντρες μας, πού ἐξοντώθηκαν ἢ ἐγίναν ζωντανά πειραματόζωα στά σατανικά χέρια δῆθεν ἐπιστημόνων τῆς ναζιστικῆς λαίλαπας.

Δέν ξεχάσαμε τοὺς γονεῖς μας, πού γέμισαν τά τραῖνα τῆς ἀπελπισίας καί τοῦ θανάτου καί ἀφησαν τό κόκκαλό τους στά στρατόπεδα τῶν Ναζί.

Δέν ξεχάσαμε τόν ἐμπαιγμό καί τόν ἐξευτελισμό μας ἀπὸ τοὺς παράφρονες Ναζί ἐγκληματίες.

Οὐτε γιά μιά στιγμή ἀμβλύνθηκε ὁ πόνος μας γιά τό κακούργημα τῆς γενοκτονίας μας, οὔτε γιά μιά στιγμή ἐδώσαμε ἀφῆση ἁμαρτιῶν στοὺς γενοκτόνους ἐγκληματίες, οὔτε γιά μιά στιγμή ξεχάσαμε τό κακούργημα τοῦ κτήνους πρὸς τόν ἄνθρωπο.

Γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ μελετώμενη παραγραφή τῶν ναζιστικῶν ἐγκλημάτων εἶναι ἀπαράδεκτη νομικά καί ἠθικά.

Νομικά γιὰ αὐτὴ θεσπίσθηκε γιά νά καλύψει ὁ νόμος τήν ἀνθρώπινη λήθη. Ἐξέχασαν ὅμως οἱ ἄνθρωποι τά ναζιστικά ἔναντιον τοὺς ἐγκλήματα; Ὁχι βέβαια.

Ἠθικά εἶναι ἀπαράδεκτη γιὰ τὴν ἀποτελεῖται νέο ἐμπαιγμὸς μας ἀποδίδοντας ἐλευθέρους στὴν κοινωνία ὅλα αὐτά τὰ κτήνη πού κάποτε θά ὑπερηφανεύονται γιά τὰ ἐγκλήματά τους.

Εὐμεῖς οἱ Ισραηλίτες τῆς Θεσ/νίκης καλοῦμε ὅλες τίς Ἀρχές καί ὅλους τοὺς πολῖτες τοῦ τόπου μας, πού τόσο δοκιμάσθηκε ἀπὸ τήν ναζιστικὴ θηριωδία, νά ὑψώσουν φωνὴ διαμαρτυρίας καί νά συμβάλλουν ὁ καθένας μὲ τὸν τρόπο του στὴν ματαίωση τῆς μελετώμενης παραγραφῆς.

Ζητοῦμε ἀπὸ τήν ὑπεύθυνη ἡγεσία καί τοὺς πολῖτες τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους νά μὴν καταξιώσουν τοὺς Ναζί ἐγκληματίες.

Τό παρόν ψήφισμα νά ἐπιδοθῇ στὸν ἐνταῦθα πρόξενο τῆς Δυτ. Γερμανίας μὲ τήν παράκληση νά διαβιβασθεῖ στὴ γερμανικὴ κυβέρνησι.

* Τὸ νέο Κοινοτικό Συμβούλιο τῆς ἴδιας Κοινότητος συνεκροτήθη σέ σῶμα ὡς ἑξῆς: Πρόεδρος ὁ κ. Λεῶν Μπενμαγιόρ, ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Χαῖμ (Μίκο) Ἀλβό, γεν. γραμματεὺς ὁ κ. Βίκτωρ Βενουζιό, ταμία ὁ κ. Ἀνδρέας Σεφίχα καί σύμβουλος ὁ κ. Δαβὶδ Σιών.

Ὡρες λειτουργίας τῆς Συλλογῆς Ἑβραϊκῶν Κειμηλίων

Ἡ Συλλογὴ Ἑβραϊκῶν Κειμηλίων, δόξ Μεσιδώνη 5, Τ.Τ 113, τηλέφ. 3252.773 εἶναι ἀνοικτὴ γιά τό κοινό κατὰ τίς ἀκόλουθες ἡμέρες καί ὥρες: Κυριακὴ 9.30 π.μ. — 1.30 μ.μ., Δευτέρα 9.30 π.μ. — 5.00 μ.μ., Τρίτη 9.30 π.μ. — 1.00 μ.μ., Τετάρτη 9.30 π.μ. — 5.00 μ.μ., Πέμπτη 9.30 π.μ. — 1.00 μ.μ. καί Παρασκευὴ 9.30 π.μ. — 1.00 μ.μ.

JUDAH BIBAS: PABBINOS KERKYRAS

Οἱ Βίβας ἦταν οἰκογένεια ραββίνων καί ἱατρῶν καταγομένη ἀπὸ τὴν Ἰσπανία. Μετὰ τὴν ἐκδίωξη τῶν Ἑβραίων ἀπὸ τὴν Ἰσπανία, τὸ 1492, ἕνας κλάδος τῆς οἰκογενείας διέφυγε στὸ Μαρόκο, ἐνῶ ἄλλα μέλη τῆς ἐγκαταστάθηκαν στὴ Σάφεντ τὴν Ἱερουσαλὴμ, τὸ Κάιρο, τὸ Λιβόρνο, τὸ Ἀμστερνταμ καί τὸ Γιβραλτάρ.

Ὁ πατέρας τοῦ J. Βίβας ὑπῆρξε μεγάλος ραββίνος τῆς Σάφεντ. Ὁ ἴδιος (1780 — 1852), γεννήθηκε στὸ Γιβραλτάρ καί ἐσπούδασε στὸ Λιβόρνο ὑπῆρξε περίφημος ραββίνος καί πρωτοπόρος τοῦ Σιωνισμοῦ. Τὸ 1832 διορίσθηκε ραββίνος Κερκύρας, ὅπου ἀναδιοργάνωσε τὴν ἑβραϊκὴ κοινότητα καί τὸ ἐκπαιδευτικὸ τῆς σύστημα. Εἰσήγαγε πολλὰ μεταρρυθμίσεις, οἱ ὁποῖες καί προκάλεσαν τὴν ἀντίδραση τῶν ἡγετῶν τῆς Κοινότητος. Τὸ 1839 ταξίδεψε στὴν Εὐρώπη. Ἐπισκέφθηκε τὴν Τουρκία, τὰ Βαλκάνια, τὴ Βιέννη καί τὴν Πράγα.

Δύο Σκῶτοι ἱεραπόστολοι, οἱ A. Baner καί R. M. M'Cmoyne, ἀναφέρουν στὸ βιβλίον τους: «Narrative and Mission of Inquiry to the Jews in 1839», ὅτι οἱ Ἑβραῖοι τῆς Ρουμανίας ἔλεγαν τὸ ἑξῆς ἀπόφθεγμα πού τὸ ἀπέδιδαν στὸν Βίβας: «Οἱ Ἑβραῖοι πρέπει νά ἐκπαιδευθοῦν στὶς ἐπιστῆμες καί στὶς τέχες τοῦ πολέμου γιά νά ἀποσπᾶσουν τὴν Παλαιστίνη ἀπὸ τὰ χέρια τῶν Τούρκων, ὅπως οἱ Ἕλληνες ἐπανεκτίσαν τὴ χώρα τους». Φαίνεται, ὅτι ὁ Βίβας συνέλαβε τὴν ἰδέα τῆς ἐπιστροφῆς τῆς Σιών κατὰ τρόπο ἐνεργό, βάση τῶν συγχρόνων δεδομένων. Ὑπὸ αὐτὴν τὴν ἐννοια δύναται νά θεωρηθεῖ ὡς θρησκευόμενος σιωνιστής.

Τὸ 1852, μετὰ μίαν μικρὴ παραμονὴ στὸ Λονδίνο καί ἄλλα δέκα χρόνια στὸ ἀξίωμα τοῦ ραββίνου τῆς Κερκύρας, ὁ Βίβας ἐπῆγε στὸ ἔρετος — Ἰσραὴλ καί ἐγκαταστάθηκε στὴ Χεβρώνα.

‘Ο Πάπας ‘Ιωάννης - Παύλος Β΄ έδέχθη σέ άκρόαση ήγέτες του παγκοσμίου ‘Εβραϊσμού. ‘Ο Πάπας διαβεβαίωσε έκ νέου τήν πίστη του επί των ‘Αρχών του Βατικανού του 1975 και μίλησε γιά «έντατικοποίηση των προσπαθειών» γιά τήν ένδυνάμωση του «άδελφικού διαλόγου και τής καρποφόρου συνεργασίας» Καθολικών - ‘Εβραίων. ‘Αναφερόμενος στή Γ΄ του ‘Ισραήλ, δήλωσε ότι «θά πράξει πάν τό δυνατόν γιά τήν ειρήνη τής Γ΄ς», ή όποια είναι άγία γιά άμφότερους, και γιά «νά καταστεί ή ‘Ιερουσαλήμ τό κέντρο τής αρμονίας των τριών μονοθεϊστικών θρησκειών».

Ιουδαϊκά Θέματα

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 26

Μεσογείου, κυρίως, όμως, κατευθύνθηκαν στήν ‘Ολλανδία (πού είχε πρόσφατα κερδίσει τήν ανεξαρτησία της από τήν ‘Ισπανία) και τό ‘Αμστερνταμ κατέστη τό μεγάλο κέντρο τής διασποράς των Μαρράνος. Τόν 17ο αιώνα συγκεντρώθηκαν εκεί πολλές χιλιάδες πρώην - Πορτογάλων ‘Εβραίων οι όποιοι είχαν πολύ λίγες ή και καθόλου γνώσεις γύρω από τόν ‘Ιουδαϊσμό και τήν έβραϊκή γλώσσα, αλλά διακατέχονταν από μεγάλη θέληση γιά μάθηση. ‘Εχτισαν μία λαμπρή Συναγωγή (πού πρόσφατα γιόρτασε τήν 300ή επέτειο τής άνοικοδομήσεώς της) και δημιούργησαν πολλά εκπαιδευτικά Ιδρύματα. ‘Η βιβλιοθήκη τής Σεφαραδικής πορτογαλικής Κοινότητας ‘Ε.τ.ς - Χαΐμ είναι σήμερα μία από τίς μεγαλύτερες σ’ όλο τόν κόσμο.

Σέ άλλες μεταγενέστερες μετακινήσεις και μεταναστεύσεις οι Σεφαραδίμ κατευθύνθηκαν πρós τήν ‘Αγγλία και τήν ‘Αμερική, καθώς και πρós άλλα εύρωπαϊκά κέντρα, Μπορντώ, Βαγοννή, ‘Αμβούργο κλπ.

Οι Μαρράνος Σεφαραδίμ διέφεραν από τούς ύπόλοιπους ‘Ισπανο - ‘Εβραίους στό γλωσσικό τους ιδίωμα πού ήταν ή πορτογαλική, παρόλο πού γνώριζαν και τά Ισπανικά.

‘Η Ισπανική γλώσσα των Σεφαραδίμ ονομάζεται Λαδίνο ή Judesmo ή έβραιο - Ισπανική. Σήμερα τά Λαδίνο όμιλούνται από πολλούς ‘Εβραίους τής ‘Ελλάδος, τής Τουρκίας και των άλλων γειτονικών χωρών, καθώς και από τούς μετανάστες αὐτῶν των περιοχών πού σήμερα ζοῦν στό ‘Ισραήλ, τίς ‘Ηνωμένες Πολιτείες και τή Λατινική ‘Αμερική.

‘Αντίθετα ή πορτογαλική γλώσσα δέν επέζησε σάν καθομιλουμένη των ‘Εβραίων. Τή χρησιμοποιούσαν οι άπόγονοι των Μαρράνος μέχρι τά μέσα του 19ου αιώνα, σήμερα δέ μόνο αναμνήσεις από αὐτή τή γλώσσα περισώζονται στό τυπικό τής Συναγωγής του ‘Αμστερνταμ, όπου τό Πολυχρόνιο άπαγγέλλεται καθημερινά σ’ αὐτή τή γλώσσα και στή Σεφαραδική Κοινότητα του Λονδίνου όπου ή διαμονή των Μιτςβότ άπαγγέλλεται από τόν Παρνάς (επίτροπο συναγωγής) κατά τό παλιό πορτογαλικό τυπικό.

Η.Σ.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

* Γιονατάν μπέν Ούζιέλ (10 π.Χ. - 10 μ. Χ. αιώνα). ‘Υπήρξε μαθητής του περιφημου ‘Ιλλέλ. Μετέφρασε όρισμένα Προφητικά βιβλία στην άραμαϊκή.

עץ חיים היא

Δένδρον ζωῆς εἶναι ἡ Τορά...
(Παροιμ. 3:18)